

Dunatükör

Irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat

2019. tavasz-nyár

Tartalom

Szépirodalom

<i>Turczy István</i>	3	Leköt a létezés
<i>Filip Tamás</i>	4	versei
<i>Szepes Erika</i>	7	Rolling Stones
<i>Vass Tibor</i>	11	Ha kikapcsolják a zöldet
<i>Baán Tibor</i>	21	Reklamáció
<i>Kocsis Klára</i>	23	megint itt vagy; a csúnya lány
<i>Oláh András</i>	27	versei
<i>Szondi György</i>	29	Szemdob?
<i>Kaiser László</i>	30	Aforizmák, megállapítások, meglátások
<i>Csontos Márta</i>	37	versei
<i>Gyimesi László</i>	40	versei
<i>Lengyel Géza</i>	42	versei
<i>Radnai István</i>	44	Kamaszodó évszak; Alföldi tájfajták
<i>Csák Gyöngyi</i>	48	Végjáték a vonaton; Levélféle a szerelemről
<i>P. Papp Zoltán</i>	56	Két találkozás között
<i>Béres Attila</i>	57	Hegymenet, lejtmenet; Az ikrek jegyében
<i>Boga Bálint</i>	76	Idő – tér – idő; Olajcsepp

Világirodalom

<i>Robert Desnos</i>	16	Holnap / Demain
<i>Joachim Ringelnatz</i>	17	A postabélyeg / Die Briefmarke
<i>Günter Grass</i>	18	A tojásban / Im Ei (Koosán Ildikó fordításai)
<i>Luigina Battistutta</i>	34	Caorle eredete (Karner András fordítása)
Esszé, tanulmány		
<i>Baán Tibor</i>	25	A megtalált igaz
<i>Bánki Éva</i>	63	Apák, fiúk, hajók
<i>E. Bártfai László – Kicsi Sándor András</i>	79	Petronius és Valéry. A pragmatikai poliszémia egy különös esete
<i>Kicsi Sándor András</i>	85	A tetszik ige vonzatkeretéről
<i>Pomogáts Béla</i>	97	Erdélyi magyar tragédia
	78	Könyvajánló
Tárlat		
<i>Erdei Kvasznay Éva</i>	88	Végh Edit
	89	Végh Edit alkotásai

Leköt a létezés

Kormos István sakktáblája

A Szecska zuzogó, szagos vizében ülnénk.
Felhőfalkában, hol a víz köpenye gőz.
Sós veríték és vállcsontok ropogása,
sakktáblánkra szítálva hull az ősz.

Mindenki, aki tudja, mormolja saját
történetét: dül a szertartásos merítkezés.
Táskás szemedben *vízgyöngyös lilomszál*
sétáját látom. Közben rosálsz; leköt a létezés.

Akkor mesélni kezdesz; lesz benne nevetős,
búsulós, bővölős, és persze lesz benne nyers.
Bár percenet időt sem őriz a szó, kezdenél
mesélni, mert egy élethez túl rövid a vers.

Mintha szél szórná szét a beszélő arcokat,
a délután egyetlen nagy gomolygó massa lesz.
A gutaütéses óriáskerék helyén már nap dereng,
s a *denevérszavak* közt új barátokra lelsz.

A Szecska gőzölgő vizében békülnénk így
a korral, kihoppázva múltjelenből, veled,
s én észre sem venném, hogy te adtál mattot,
nem a fürdőköpenyben medvéskedő képzelet.

Naplóbejegyzés

Kinnlevőségeim szélnek eresztem:
ha most indulnak, még
eléri a vihart.
Kitépem a védtelen
gyomnövényeket,
szülessen újjá a rózsakert,
ébressze fel a hőségtől
megnémult madarakat.

Fölsétálok a világítótornyba,
ahol az emlék
én magam vagyok.
Ahogy Velencében Hemingwayt,
Thomas Mannt, itt mindig
Sienkiewiczet olvasok.

Míg tombol alattam a tenger és
a város, én a forgószelet várom, hogy
kezemből kitépje végre
azt, amit magamtól
nem volnék képes elhajítani.
Essen, hová a sors akarja,
de csak a koholmányok
gyulladjanak meg tőle,
akik koholták, azok nem,
és ne a labancok torkán
akadjon meg a szó,
csak azokén, akik
büszkéek rá, hogy azok.

Kertem, bokraim

Fellinger Károlynak

Társasház ugyan, de hála
istennek, a földszintjén lakom.
Ablakaim egy parkra néznek.
Ez az én elkerítetlen kertem.
Ha kell, lombseprővel,
metszőollóval lépek bokraim közé,
vagy locsolni kezdek.

Ha pedig megszomjazom,
kedvesem kinyújt egy
pohár vizet az ablakon.
Mintha földműves lennék, akiről
asszonya gondoskodik délben.

Megköszönöm neki, felhajtom, és
folytatom tovább a lehetetlen
vállalkozást, hogy előbb
találjam meg a labirintus
közepét, mint a bejáratát.

Nincs, nem, van

Nincs öngólöröm.
És persze nincs is rá
igény, de ki tudja, miért,
van ezüstgolyó és
aranylövés.

Nem állunk sorba
se árvízért,
se hurrikánért.
Ám hamis edénykészletekre
mohón lecsapunk
a forró parkolóban,
hogy aztán otthon
kijózanodva nézzük
a zsákmányt.
Van, aki szégyelli,
hogy még ágyútölteléknek
is alkalmatlan volt,
mások meg büszkén
emlegetik, és még
le is nézik a daliákat.

Van, aki szívesen
vezeti a tankot, s van,
aki karját széttárva
inkább elé áll.

SZEPES ERIKA

Rolling Stones

Állok a balatoni strandra vezető út (ösvény?), (zergeugrató?) elején, a magaslaton, ahonnan lefelé kéne indulnom. Kezemben a frissen szerzett útitárs, az öt karomban végződő bot, hogy felfogja a lábam alól kigördülő köveket. Gördülő kövek, gördülő kövek, honnan is ismerős? Megvan. Az *Angie*. És már dúdolom is a belső hallás előcsalta dallamot. Angie, Angie, papapapa parapam. De szép is volt! Majdnem annyira, mint egy Beatles-dal. Mert gimnazista korunkban ádáz harcot folytattunk mi, Beatles-pártiak a Rolling Stones-hívőkkel. Én például ízzé-porrá zúztam volna minden lemezt, amiről nem a gombafejűek egész testünket elzsibbasztó zenéi szóltak. S főként persze az indulóvá emelkedett dal, a *Marseillaise*-zel lendületbe indító *Love, love...* De az *Angie* kivétel volt: a Beatles-érzés még a rivális zenekart is képes volt pátoszmentes érzelmességre hangolni. Amire olyan jó lett volna összebújni az iskolai bulikon. De nem lehetett, mert az az ostoba matrózgalér – gimnazistalétünk kötelező tartozéka – keményen a nyakunkra feszülve távol tartott a simulás kívánatos helyétől. Az együttesekről folyó ádáz harcnak az vetett véget – legalábbis számomra –, hogy rájöttem, és éppen az Angie hallgatásakor, miben múlja felül a Beatles a Rollingot. Míg az előbbieket mindig több szólamban énekeltek, addig a Rolling vezető embere, Mick Jagger egyedül üvöltötte-hajlította – mikor hogy – a dallamot, a többiek persze alájátszották a harmóniát meg a ritmust.

A Beatles-rajongók zenei szükségletüket a Szabad Európa Rádióból meg a helloittrédióluxemburgból fedezték, az ügyesebbek és a kezdetleges technikákkal rendelkezők szalagos magnóra fel is vették. Ezek a recsegő, a hangmagasságot torzító eszközök voltak a bulik zenei hátterei. De hát mi olyan önkívületben dobáltuk testrészeinket, hogy egy kis hamisságot észre sem vettünk. A még szemfülesebbek fatörzsekre szúrta, ceruzával írott hirdetésekben kiolvasták, hogy a Rákóczi út egyik kapualjában lévő titkos műhelyben meg lehetett rendelni a kiátkozás alatt álló nyugati kultúrmocsok darabjait, és ott egy Mekkmester – egy aranycsináló ügyességével és titoktartásával – rendelésre legyártott vacak minőségű pléhlemezeket minden titkos óhajra. Az én első vámkötelezetlen lemezem csomagolópapírból készült tasakban lapult, felirat nélkül, még a számok címei sem szerepeltek a borítón – óvatosságból azt sem írta rá a Maestro.

Mi igyekeztünk kihallani a szöveget, ami sokszorosán nehéz volt, mert nem tudtunk angolul, még kevésbé liverpooliul. Akik valamennyit tanultak már angolul, azok az angol hangzást utánozták valami halandzsanyelven: ájvonaholjorhen. Mi előbb tanultunk meg beatlesül, mint angolul. Ez a minden fölött a levegőben szétáradó Beatles-mámor kamaszéveink minden jelentős élményének kísérője lett.

1968 a világnak az a különleges pillanata volt, amikor a fiatalok úgy érezték, most az ő kezükben lehet az irányítás: az USA-ban véget akartak vetni a vietnami

háborúnak – make love not war jelszót festettek a falakra, zászlókra, molinókra, megszülettek az évtized legjobb filmjei, a *Hair*, az *Eper és vér*, a *Szelíd motorosok*, a *Zabriskie point*. Melléjük társult az angol ifjúságnak a rigorózus kollégiumi diktatúra ellen lázadó mozija, az *If*. Párizsban a diákok hallgatói önkormányzatokért küzdöttek, Prágában az emberarcú szocializmust hirdetve szállták meg az utcákat, tereket, programokat és ultimátumokat fogalmaztak, és megszülettek a diákmozgalom magyar filmjei is, a *Fényes szelek* és a *Feldobott kő*. A lázadó tömegeket mindenütt magával sodorta a *Marseillaise* lendületével induló *Love, love, love*, ez a fényes Beatles-dal, ami szinte azonnal a nemzetközi lázadások indulójává vált. Követte ugyan a *Revolution* is, de a szerelem és a forradalom közös himnuszát nem tudta felülmúlni.

Mi, lányok a Beatles-időszámítás kezdetekor gimnazisták voltunk, de a szerelmeink között voltak már 18 év fölöttiek is, akiket nem vettek fel egyetemre – változatos indokokkal: helyhiány, egyéb származás (értsd: maszek kisiparos, kulák), politikailag gyanús családi háttér –, ezeket pedig irgalmatlanul besorozták katonának. Ez pedig 1968-ban nem is volt veszélytelen. Kati barátját, Zolit is sürgönyileg odarendelték a Keleti pályaudvar indulási oldalára, hajnali 7 órára, hátizsákkal és más menetfelszereléssel. A peronon ifjú lányok nem egészen fehér ruhás sorfala előtt vonult el katonailag még rendetlenségben a suhancok hada, sírás, zsebkendőlengetés, virágdobálás közepette. Csak Kati emelt a magasba egy magnót – nem volt egyszerű művelet: a Tesla nagy és nehéz volt –, amelyen a *Píesz új látvány* volt beállítva, méghozzá ismétlésre, és Kati bögött. Nagyon megrázta, hogy ő még soha nem mondta ki az I love you vallomást, és most így, magnón, P. S. vallja meg.

Valahányszor egy Beatles-dal ingerlő zenéje eléri fülemet, előhoz egy olyan emléket, aminek annak idején kísérője volt. Egy tomboló-romboló, az eszméletvesztésig örjítő házibuliban, amelynek alaphangja a *Lucy in the Sky with Diamonds* volt, és amelyben néhányan úgy képzeltek, hogy a levegőben a dallal együtt a drog is terjed, valóban kezdtek úgy viselkedni, mint akik – ahogyan ők mondták – befolyás alatt állnak. És nem hitték el, hogy az alkohol is befolyás. És akkor a fürdőszoba felől kiszűrődött a nagyon ismert, bár esztétikailag a Beatles-zenéhez szokott fülünknek alacsonyabb szinten álló nóta, az Ülök egy rózsaszínű kádban, a legszebb ünnepi ruhámban... Benyitottam a fürdőszobába, ahol valóban ott ült a kádban Karesz, bár a kád nem volt rózsaszínű, rajta pedig egy ócska farmer volt, az is a köldöke alá leeresztve. Már többen felpörögtek az ünnepi hangulattól, amikor először csak suttogva, majd egyre nagyobb hangerővel megnyilvánult a hír: Karesz szakított Ágival. Valaki empatikus lélek előkereste a Beatles-lemezt, azon a *Don't let me down*-t, és túlharsogta vele a rózsaszínű kádat. Ági bögött, Karesz tovább recsegett, és a bulinak vége szakadt.

Vera egy napon nem jött iskolába. Tanítás után többen meg akartuk látogatni, de zárt ajtó fogadott, rajta egy cédulával: Help! Help! I need somebody, help! Vera a Duna-partnál lakott, mi, anélkül hogy megbeszéltük volna, rohantunk ki a

Duna-partra, hátha még ott találjuk Verát. Őt ugyan nem láttuk, de a korlát mellett megtaláltuk a ruháit, precízen élére hajtva, a cipők párhuzamosan egymás mellett. Rohanni kezdtünk a Margit híd felől a Lánchíd irányába, és – valószínűleg a ruhákat nemrég vehette le – valóban megláttuk Vera fejét a vízben, hol kibukott, hol elmerült, de még úszott, nem a víz sodorta. Kati a közeli presszóból kihívta a mentőket, a rendőrséget, akik meglepő gyorsasággal megérkeztek. Az egyik mentős mentőövet dobott Verának, majd maga is érte ugrott a vízbe, és kihozta. Pokrócokba bugyolálták, mert lila szájjal vacogott, majd elvitték a rendőrségre kihallgatni. Nem engedték, hogy elkísérjük, csak este, már a lakásban tudtuk meg, miért jutott Vera erre az örült gondolatra.

– Talán nem tudjátok, hogy én orgonálni tanultam egy híres művésznél, aki a fasori evangélikus templom orgonistája volt. Kedvesen fogadott, nem zavarta, hogy teljesen kezdő vagyok, és még a kottát sem igen ismerem. Szép lassan, magyarázatokkal és előjátásokkal eljuttatott odáig, hogy a kétszólamú Bach-invenciókat el tudtam játszani, de még csak a zongorajáték kezdetleges módján. Pedárlól persze szó sem volt, és az orgona húzogatós sípjait sem érintettem soha. Tanár úrnak kellett szólítanom, mert az X bácsi még nem illett hozzá: hullámos, barna haja a szemébe hullott, pedig kár volt a szemét eltakarnia, gyönyörű barna volt. A hangja a bariton és a basszus közti mélységben szólt, melegen; számomra, aki apa nélkül nőtem fel, szívhez szóló volt. Mit magyarázzam: beleszerettem. Talán egy kicsit ő is belém, mert néha tanítás közben hozzáért a kezemhez, és akkor villamos kisülést éreztünk. Nemsokára már karon fogva kísért haza. Egy langyos őszi estén fölém hajolt és szájon csókolt. Én húzódoztam – tudtam a feleségéről és a két gyerekéről –, de hát annyira jólesett, hogy nem tudtam ellenállni neki. Még akkor sem, amikor elvitt egy szállodába, és mondta, hogy tudnom kell, mást nem tud felajánlani nekem, csak a testét. Engem előntött valami vörös homály, és nemcsak hogy elfogadtam, de be is fogadtam a testét, amit felajánlott. Az orgonaórák tovább folytak, pénteken esténként mindig a szállodában végződtek. Addig, amíg meg nem értettem, hogy a testével együtt befogadtam azt is, ami a testéből eredt. Amikor mondtam neki, rettentő dühös lett, hülye tyúk, mondta, miért nem vigyáztál magadra, mintha neki nem lett volna lehetősége és kötelessége vigyázni. Az orgonaórák elmaradtak, az utolsó tandíjat visszaadta nekem, „kapartasd el a fattyút” utasítással, és kidobott a templomból. Ez után az este után másnap nem mentem iskolába, és írtam nektek azt a levelet. Szerencsére megtaláltatok. De mi lesz velem?

– Elkapartatod annak a dögnök a fattyát! – zúgtuk kórusban. – A tandíjad, amit visszaadott – ó, milyen tisztességes! –, talán elég lesz, ha nem, kipótoljuk, összeadjuk a hiányzó összeget.

Vera bögni kezdett: – Milyen rendesek vagytok! – és odament a magnójához, csak egy gombot nyomott meg rajta, láthatólag az volt beállítva, és már együtt énekelt a Beatlesekkel: – Because the world is round it turns me on, Because the wind is high it blows my mind. / Because the sky is blue it makes me cry... Vera a magnóval együtt hüppögött, a refrént pedig mindnyájan énekeltek: – Love is

old, love is new... Vera az utolsó refrén után megkérdezte: – Szerintetek lesz még nekem new love?

– Hülye! – ordítottuk egy szólamban. – Te fogsz először férjhez menni közülünk! – És még egyszer elénekeltük az egész Because-t. Ez volt a búcsúnk.

Amit az egész lányosztály tud, azt tudja legalább a fél szülői gárda, tőlük a tantestület, végül az igazgató. Verát kirúgták az iskolából, azóta nem tudunk róla.

És lassan egymásról is egyre kevesebbet, mert érettségi után szétszéledtünk. A Beatles továbbra is lüktetett a vérünkben, de más zenékkal keveredve. Főként az enyémben, aki szerettem volna zeneesztéta lenni, így a Roll over Beethoven esetében valódi küzdelem volt. Mélyen fel tudott zaklatni egy Beethoven-darab, Mozartért rajongtam, Schubert a lelkem legmélyébe hatolt, de – érdekes módon – elsírni magam csak egy slágerre tudtam, főként persze a Beatlesre. Az okot máig sem tudom, sokat gondolkodtam rajta, vajon a kamaszkori emlékeket idézik-e az agyonhallgatott Beatles-számok, vagy a lelkem felszínét borzolják csak, és nem hatolnak olyan mélyre, mint Schubert, de tény, hogy a Because máig elhomályosítja a szememet.

Nyári vakációinkat a Balaton mellett szoktuk tölteni, a szüleim által nehéz vállalkozásként felépített, lapos tetejű, fényűzőnek nem mondható házacskában. Apám halála – 1988 – után anyám egyedül próbálta közösen kialakított életmódjukat folytatni: fél év Pesten, fél év Akarattyán. Hamar bebizonyosodott, hogy ez nem megy, értelmetlennek, fölöslegesnek érezte a lenti létet: apámról már nem kellett gondoskodnia, a kertet is elhanyagolta. Balatoni tartózkodásának célját vesztvén lassan mély depresszióba esett, nem kelt ki az ágyból, nem főzött, nem fűtött, telefonon a hangja mintha a másvilágból szólt volna. Öcsémrel megbeszél- tük, hogy lemegyünk érte – neki volt kocsija – és hazahozzuk. Segítettünk neki összecsomagolni a szükséges és a szükségesnek vélt motyóit, bőröndje nem volt, cihákba, durva vászonzsákokba gyömöszölte a holmiját. Mire elkészült, máris mehettünk volna az Ecserire. A ház ajtajából még visszanezett – érezte talán, hogy véglegesen búcsúzik? –, végigtekintett minden bútoron, konyhai eszközön, a kert fáin és bokrain; szemét a leghosszabban a kert délkeleti csücskében megtelepedett büszkeségén, fügebokrán nyugtatta, végül messzire néző tekintettel fejét az apámtól ott maradt botokra fordította. Volt köztük kígyófejben végződő, masszív, jó száz- éves darab, csontfejű, elegáns, szinte sétatápca, csúszásgátló műanyaggal bevont markolatú terepjáró és közönséges orvosi segédeszköz. Anyám nézte, nézte őket, én meg odaszóltam az öcsémnek: – Ránk várnak. – Öcsém továbbította: – Hallod, mit mond Erika? Hogy ránk várnak. – Messze van az még – gondoltam, és máris megszólalt bennem a dal: When I sixty four...

És most itt állok a Bezerédy lejáró veszélyes kaptatóján, kezemben az ötkar- mú horogban végződő bottal, és töprengök: vajon bosszút állnak-e rajtam a Gör- dülő Kövek Beatles-mániáért? De talán az *Angie* segít. Hangolok: Angie, Angie, papapapa papapam...

Indulok.

VASS TIBOR

Ha kikapcsolják a zöldet *Kun Marcella itsenes (korr.: Itsenes) verseiből*

„Láca és Cséke ma Lácacséke, Perbenyik Pribenik.
Az időzóna szín. Te ugyanaz.”

Kun Marcella

Lehunytja

zöld felét az ég,

lerántja redőnyét a láz.

Harminchat fokos folyók alatt alszik szét a szép,
tisztaludj el szépen, bodrogulj, kis parázs.

A táj váteszi elem.

Áteszi menthetetlen fájl fogaim,

átteszik a lácacsékei zöld,

kikapcsolásával együtt jár

a monyhai fenyves kegyvesztettsége.

A kis zöld marslakók nagy földhagyókká válnak.

Az egy vesztett kétsége: egyedül, velük maradok.

Libamájából próbállak, csak erre az ősze

újra állítani téged,

de nem futja, a libamáj drága, az idő,

a bor és a tömény eléget. Szavakat fűrészelek.

Lehunytját, lerántját, fokát. Az örökzöldek örökhölgyekké szoborulnak,

az egy megy-vesztett lesz,

önként nem jön, nem jár vele senki.

A villamos alu. A sarj kopár, szik. A nap meleg. A lobogás szendereg.

Álmában Láca Csékecsönget egy picit,

aludj el szépen, zöld darázs.

Az út néptelen. Ide haza sokan jönnek mégis.
Oda Perbenyik, ide Monyha, ha innen nézem.
Ha onnan, ide Perbenyik, oda Monyha.
Nézni akárhonnán hossz-rossz a hossz-rosszat.
Naphosszat nem szabad nézni se.
Pár éve pár húzagyú rossz helyen húz hosszhatár-vonalat.
Hat árnyvonal a kettő közt
egyesek trianonverbális kommunikációja szerint
a történelem megfelelési kényszere.
Mutogatni kényszerült
vonalon innen, túl a féltékenység olyan szemű szörnye
öldszemű jelmezt ölt. Aki olyan utat kapott,
az menet közben omlásba dől.

A legendák szerint '69-ben járok itt először,
világosodik lassacskán szerelvény,
az ágendák szerint ötven éve ennek-annak jól megmutogatnak.
Nem ápolasz, tanyám.
Egy öljegyzésben hálózatként nézhetem az idevezető,
itt veszendő utcákat.
Hogy mit lehetne kihozni belőlünk a túlélés szempontjából.
Haza kell menni mindig az ötlettel,
hogy nekem Lácacsékén kell egy ház. Monyhán nem kell,
Monyhán sohasem házak állnak,
Monyhán sohasem házaknak nézem az álltat,
Monyhán az idő áll, házaknak nézzük őket,
háziállathossz-hazának,
aztán lóhalálban az élet csillagként vonal; vonul felettük.

Monyhám anyám, apám megette.
Meg a csillaglakó nagyszülők. Elvonult grófok, szerűk, szeretők,
elvont, székeken alvó kabátokat festők,
szakadások, mámamárnemhasadások --
aludj el szépen is, adathalász.

El kellett valakinek jönni ide az ötlettel,
hogy neki Lácacsékén kell egy ház. Fű, rész, telepnek.
Művésze bele volt írva képe első sorsába.
Többféle sors létezik. Több a többnél nem. Festő, régimentő.

A regiment zöldséget beszélők
még ma éjjel ecsettisztasági fogadalmat tesznek,
eldugnak a zöldesebbekből nehezebb időkre.
A zölde-sebekből eldugni nem lehet,
Lácacsékén mindig *nehezebb idők* van,
a verőfényből semmilyen cséplés ki nem hallszik.

Szülők, nagyszülők veszik fel lovak arcát,
kastélyablakét, üvegházakét, cselédsorét,
lőszagú úristennel álmodnak, gőzeke-hangot adnak ásítás közben.
Ásatáskor utcanévtáblákat fordít ki a kifordító,
Alsó sor, Felső sor, Buglyoska, és ahol Lácáról jobbra le,
Malom utca, azt hiszem, azt is kiforgatják még.
Régészek épésszel forgatnak.

Utcának itt a Vörös Hadsereg,
talán a valaha volt legtovább ilyen nevet viselő,
balra egy nagy házon, rozsdás a jel és nagyon nagy,
miatta szeretek bele menthetetlenül a táblákba.
Nagyon nagy jelekkel jön belém a Láca. A Cséke, a Monyha.

A telepesek megtelepezik mind az ásatókat,
megtelepszik rajtuk a lácai por, csékei, monyhai.
Település-részeik lesznek az ásítók, az inas tagokkal ásók.
A közepesen sok mennyiségű zöldet összehordók
olyan hirtelen kezdenek el igazat mondani,
hogy attól a távolban festők is megrettennek,
más telepeken is dolgozók érzik már,
senkit közülük nem lehet többé
kékre és zöldre egyszerre kikeverni.

Csipke- és színverés közepette a határon tanácsos megfogadni:
a zöld ágra vergődőket földsárgára vetköztetni;
a szomszédok sírják ki egymás szemét,
mielőtt arra ébrednek, hogy azok füje mindig zöldebb.
Monyhán szünjön meg minden zöldmezős beruházás.
A völgyben ne nyíljanak téli virágok,
ne zöldelljen nyárfa az ablak előtt.
Idő, örülnék, ha megverné még egyszer.

A Buglyoskán se kátyúvölgy, se ép ablak ne legyen,
amit meg lehetne festeni.

Legfeljebb a Felső soron, nagyanyám
nyári konyhájának Képes Újság-beli éves naptárján a Zöld-foki-szigetek.
Észak-fokká, titokká tűnjön át valaha volt magyar minden képen.
A budikban a kukoricacsutkákra rászarott, rászáradt zöldet
kikeverni tudók hozzák meg a rendeletet:
mától mindenki a Zöld-foki-szigeteket festi, az is, aki nem.

Aztán jöjjenek a zöldfűszeres húsok, ettelek volna meg,
egyszerre áporodjanak.
Penészkék képződjenek, penészkékek legyenek foltjaik a képen.

A parkőrnek csak az a szép zöld gyep,
a Parkernek csak az a szépég-tinta, az hiányozzon.
A szépség titka legyen a zöldike,
a halálmadáretetön piroskára váltson,
farkasordító hidegekben a zöldfülűekre csak
tejfelesszáj legyen mondható.

A zöldhasút vonják ki a forgalomból,
szűnjön meg a zöldhatár,
a zöld hályog nyomban tűnjön szembe minden előrelátónak.
A libafoszöldet mondják rá minden olyan zöldre, amely ínyre
a nagy többség szerint nem való igazán.

Háromféle ember maradjon, az egyik féle nem olvas,
a másik kettő félre.

Maradjon egynek a libafos-zöldet,
és maradjon kettőnek a libafoszöldnek olvasó.

Lácacséke jól tudja,
nem volt mindig fess az olvasat. Nincs előírásos szépezet.
Szépkézláb zöld-kikapcsolódás van.
Szögbelövés egy művésztelep a történelemben.
Itt aztán tudják, mitől szöglik a légy.

Zöldoltó leszel, katona. Adykat terelő Juhász.
Látod, elalszik anyuka.
Aludj el szépen, kis varázs.

Nem hiszik, hogy aki zöld utat kapott,
az menet közben romlásba dől.
A festő szerintük régimentő.
A szomszéd, irigy falvakban
zöldséget regiment beszélők még ma éjjel
némasági fogadalmat tesznek.
A közepesen sok mennyiségű zöldet összehordók
olyan hirtelen kezdenek el igazat mondani,
hogy attól a távolabban élő hívők is
szeppenve szépülnek,
érezik már, hogy közülük senkit
nem lehet többé kékre és zöldre egyszerre verni.

Ki határon szült, az mind csalódik végül,
kit határon szültek, megpróbál hazacsalni.
Ahol a határ, ott a haza.
A telep legyen fűvész is,
mert csak az a szép zöld gyep, meg a jövő, csak az fog virágozni.

Holnap

Százezer évesen is lesz még elég erőm
Várni rád, ó holnap, nógatni reményemet.
Az idő, a vén, ezer kórságtól szenvedőn
Nyüszíthet: lesz új reggelem, új estém veled.

Mi túl régóta csupán virrasztóként élünk,
Virrasztunk, örködünk a fény s a tűz felett,
Suttogva beszélünk, hallgatóság az éjünk,
Az a pár zaj hamar elhal, s a játék elveszett.

Így hát az éji mélyből teszünk arról hitet,
Pompás a nappal, s mindaz, mit tőle remélünk.
Virrasztunk, lessük a hajnalt, hisszük, még jöhet,
Aki tanúnk lesz végül, hogy a jelenben élünk.

Demain

Âgé de cent mille ans, j'aurais encor la force
De t'attendre, ô demain pressenti par l'espoir.
Le temps, vieillard souffrant de multiples entorses,
Peut gémir: Le matin est neuf, neuf est le soir.

Mais depuis trop de mois nous vivons à la veille,
Nous veillons, nous gardons la lumière et le feu,
Nous parlons à voix basse et nous tendons l'oreille
À maint bruit vite éteint et perdu comme au jeu.

Or, du fond de la nuit, nous témoignons encore
De la splendeur du jour et de tous ses présents.
Si nous ne dormons pas c'est pour guetter l'aurore
Qui prouvera qu'enfin nous vivons au présent.

2019

A postabélyeg

Egy férfi postabélyeg élte át
ragasztás előtt a csodát.
Egy hercegnő nyalogatta meg őt
S ő megszerette azt a nőt.

Viszont-csókra mégsem tellett
Hiszen utaznia kellett.
Bár szerette, így hiába
Ez lett élettragédiája.

Die Briefmarke

Ein männlicher Briefmark erlebte
was Schönes, bevor er klebte.
Er war von einer Prinzessin beleckt
Da war die Liebe in ihm erweckt.

Er wollte sie wiederküssen
Doch hat er verreisen müssen
So liebte er sie vergebens
Das ist die Tragik des Lebens.

2018

Robert Desnos (1900–1945) francia szürrealista költő. A „La revolution surrealiste” lap szerkesztője, 1932-től a párizsi rádiónál is dolgozik. Termékeny, versei tele vannak szípor-kázó ötletekkel.

Joachim Ringelnatz (1883–1934) német író, humorista. Eredetileg Hans Bötticher. Volt katona, matróz. 1919 után változtatta nevét Ringelnatz csikóhalra. Ez volt a matrózok kabalája. Sajátos vidám hangvételű verseket írt.

A tojásban

Tojásban élünk.
A héj belső oldalát
telefirkáltuk ízléstelen rajzokkal
és az ellenségeink keresztneveivel.
Majd kiköltenek.

Aki kikölt, velünk
ceruzáinkat is kikölti.
Kirepdesve egy szép napon
készítünk azonnal
magunknak portrét a kiköltőnkéről.

Tegyük fel tehát, hogy majd kiköltenek.
Jámbor szárnyasoknak álcázzuk magunkat,
házi feladatot írunk
a minket kiköltő kotlós
színéről és fajtájáról.

De mikor bújunk elő?
Látnokaink a tojásban
középszerű fizetésekért vitáznak
a költés fix idejéről
megjelölve egy X napot.

Unalomból és valódi kényszerhelyzetből
találtuk fel a költőszekrényt.
Izgat a tojáson belüli utódok sorsa.
Szívesen lennének azok, kik örökdőinknek
szabadalmunkat ajánljuk.

De hát tető van a fejünk felett.
Szenilis csibék,
embriók nyelvismerettel
trécselnek egész nap
álmaikat is megvitatva.

És ha nem költenek ki mégsem?
Ha ez a burok majd sohasem reped meg?
Ha horizontunk csak ez a horizont lesz
és firkálásaink is velünk maradnak?
Bizakodunk, egyszer kiköltenek.

Ha folyvást csak a költésről beszélünk is,
marad még félnivalónk, hogy valaki,
egy tojáshéjünkön kívüli megéhezik,
minket egy lábasba juttat és megsóz. –
Mit csinálunk akkor, testvéreim a tojásban?

Im Ei

Wir leben im Ei.
Die Innenseite der Schale
haben wir mit unanständigen Zeichnungen
und den Vornamen unserer Feinde bekrizelt.
Wir werden bebrütet.

Wer uns auch brütet,
unseren Bleistift brütet er mit.
Ausgeschlüpft eines Tages,
werden wir uns sofort
ein Bildnis des Brütenden machen.

Wir nehmen an, dass wir gebrütet werden. /
Wir stellen uns ein gutmütiges Geflügel vor /
und schreiben Schulaufsätze
über Farbe und Rasse
der uns brütenden Henne.

Wann schlüpfen wir aus?
Unsere Propheten im Ei
streiten sich für mittelmäßige Bezahlung
über die Dauer der Brutzeit.
Sie nehmen einen Tag X an.

Aus Langeweile und echtem Bedürfnis
haben wir Brutkästen erfunden.
Wir sorgen uns sehr um unseren Nachwuchs im Ei.
Gerne würden wir jener, die über uns wacht
unser Patent empfehlen.

Wir aber haben ein Dach überm Kopf.
Senile Küken,
Embryos mit Sprachkenntnissen
reden den ganzen Tag
und besprechen noch ihre Träume.

Und wenn wir nun nicht gebrütet werden?
Wenn diese Schale niemals ein Loch bekommt?
Wenn unser Horizont nur der Horizont
unser Kritzeleien ist und auch bleiben wird?
Wir hoffen, dass wir gebrütet werden.

Wenn wir auch nur noch vom Brüten reden,
bleibt doch zu befürchten, dass jemand,
außerhalb unserer Schale, Hunger verspürt,
uns in die Pfanne haut und mit Salz bestreut.-
Was machen wir dann, ihr Brüder im Ei?

(1958, in: G. G., *Gleisdreieck. Gedichte*, 1960)

Günter Grass (1927–2015) német író, költő. Politikai állásfoglalása miatt munkáit sokan vitatták. „Hetvenkét éves korában, 1999-ben irodalmi Nobel-díjjal jutalmazták, azzal az indoklással, hogy „*fanyar, groteszk történeteivel a történelem elfeledett oldalát mutatja be*”.

Koosán Ildikó fordításai

BAÁN TIBOR

Reklamáció

(*Üzlet, a pult mögött eladó. Vevő belép.*)

Vevő: Hát kérem. Hátkéremezareklamáció?

Eladó: (*rágógumit rágva*) Hát kérem, ez. Hónapot!

Vevő: Tényleg meleg van. Ezt a napot már megette...

Eladó: Még nem egészen. Van belőle még jócskán.

Vevő: Azt mondanám, ócskán. Nem működik.

Eladó: (*kérdőleg néz*) Mi az, ami nem működik? A bioszféra, az időjárás, a kondigép... A műnap, a műtücsök. Szóval, mi a hézag?

Vevő: Vettem ezt, ni (*kicsomagol egy tükört*), de lassú, lusta tükör, nem jó. Hibás. Csak vonakodva utánoz. Azt hittem, sikerül betanítanom, ahogy a kutyámat, az már bukfenchezik, pitizik, ez meg...

Eladó: Ez meg mi?

Vevő: Ez meg, ez meg (*hergeli magát*) fellázadt, fel, fel, na de most, na de most kampec. (*Odavágja a papírcsomagot, csörömpölés.*)

Eladó: Megörült?

Vevő: (*mint aki álomból ébredt*) Mi történt?

Eladó: Nem látja? (*A földre mutat.*) Odavágta. Széttört. Ez egy drága darab. Viheti a cserepeit a jó... csudába. Magszűnt a garancia.

Vevő: Hát ez, hát kérem, ez baj, nagy baj, tudja, néha rám jön. Türelmetlen vagyok. Nem bírok, nem bírok vár-ni. Azt nem. Tudod (*tegezésre vált*), leestem, vagy mi. Szóval le, ez a tükör pedig, megmutatom. Állj ide egy percre.

(*Az eladó kilép a pult mögül.*)

Vevő: Szóval... Állj velem szembe. Így. Utánozz, mintha tükörkép lennél. Felemelem a bal karomat. Emeld fel te is. Ne a balt, hanem a jobbot, mert a tükör így viselkedik. Fordít, mindent megfordít. Lefordít. Kifordít. Így lesz Hamlet kurafi. Az ördög isten. Hát nem érted? A tükör fordít és fordít jobbról balra. És utánoz. Utánoz. Majom. Hízkelkedő majom. Cerkófmajom. Tükörmajom. Szóval felemelem a jobb karom, felemeled a balt. És hurrázunk. Csápolunk. Mindenki egyszerre, mintha mindenki boldog lenne, mintha a zenedrog dolgozna benne, és kifújna belőle minden pókhálót, lépcsőházat, fényképeket, irodákat és ókort, és csillagokat. Most jó, jól csinálod, majdnem egyszerre mozgunk, szinte halljuk a döm-döm, döm, döm, a zenét, amitől beindul a lebegés: döm, döm, döm.

Eladó: Ez eddig világos. A tükör utánoz. Ez a dolga.

Vevő: Ez a dolga, jól mondod. De ez a tükör *(lábával a tükör romjai felé rúg)* lassú, belenéztem reggel, és lekéste a mozdulatom. Mintha én lassú volnék, mintha tíz perc kellene nekem, hogy behajlítsam a könyököm. Tíz perc! Vagy több! Őrütség! Mintha már olyan öreg lennék, hogy egy évig öltöznék, pedig csak pár perc, és kész vagyok. Ezt elhiheted. De az én tükörképem vénít. Vénít. Rajtakaptam, hogy fehér haját mutatott nekem. Halottnak mutatott. Nullának, ásványi sónak, mintha hulla-nulla árleszállított tömegcikk lennék. Rajtakaptam a disznót. Kiismertem a dögöt.

Eladó: Ha jól értem, ez a tükör nem volt szinkronban, hogy szakmailag fogalmazzak, veled, elcsúszott hozzád képest.

Vevő: Ahogy mondod. Így járnak a zsenik, akiket nem ismer el a koruk. És én is, és mindenki, aki csak gürizik és gürizik, és nem veszi észre senki, hogy nap mint nap, és ez meg az. Rohan. És rohad, mert lassú a tükör. Udvarolsz, és a szerelmed öt év múlva jön rá, hogy lekésett rólad, s te is róla, csúszkál az idő, lefelé megy az IQ, bizony, lefelé, mióta ezek a kütyük, bip-bip, csak ezek, kimutatták. Mindenki lefelé. A tükörben a tegnapi tükörképem a régebbi tükörképekkel sakkozik, nem tudom, mit csinál, a lényeg, hogy nincs lényeg. Elfelejtettem. Romlik a memóriám... A naprendszerem... Az IQ-m.

Eladó: Csak nyugalom. Vegyél egy másik tükröt, van itt ezerféle. Ezek azonnal kapcsolnak. Azonnal utánoznak, helyeselnek. Na, ilyet vegyél. Például ezt. *(Kicsomagol egyet.)* Ez a fajta tükör már engedelmes, nem tétovázik, jól fest a falon, üvölt, hurrázik, amikor te, és mosolyog a viceiden, és jó időben, mindig szinkronban van veled.

Vevő: Micsoda kereskedő vagy! Igazad van.

KOCSIS KLÁRA

megint itt vagy

megint itt vagy mondhatatlan
gyarmatlakó népek örök vigasza
évezredek eresztékein orvul visszaszivárgó
szó-penész

történelem nyúlós nyála
pityergő gyereknemzetek leláncolt kezén
vásári kacsintós pénztárcából
kikukucsáló titkos üzenet
nyelvetlen autodaféval könyvégetéssel
szabaduló

máglyán ledobhatatlan másik bőr
lánggal összeéggő zsírral elegy
üvöltő szenvedés végső vicsorgása
mikor a tudat örületbe menekül
a tűz elől

ínyelhetetlen ecet-cukor só-keserű
androgün bácsinéni
álcás szégyenlős szűz ribanc
díszmagyarban büszke cifra cigány
gyarmatlakó népek rabságból kiordító
némasága

megint itt vagy ezópusi nyelv

a csúnya lány

a csúnya lány mindig hazafias
lövészárok-bakáknak lelkesen harisnyát kötöget
férjhezadhatatlan leszólt Hamupipőke
hátsó szobában kuksoló
utcaseprő lapátjára szánt fölös papírkupac
tonnaszám haszontalan háborús milpengő
a történelem lábjegyzeteként
Szuez és a szétlőtt Pest romjai alá beszorítva
fura turul-kolibri keverék
meséből szótt tilinkótrillás madár
szittyának halszagú északi
halszagú rokonságnak keleti szittyá
népek panoptikumában rongyolt királylány
tisztaszívű szerető hű hitves
Európa közepén a csúnya lány

BAÁN TIBOR

A megtalált igaz

Kocsis Klára költészetéről

Kocsis Klára ez idáig megjelent három verskötete (*Kelet-európai noteszlapok*, Kairosz Kiadó, 2003; *Karácsony Pannóniában*, Kairosz Kiadó, 2015; *Jaj a szigeteknek!*, Kairosz Kiadó, 2018) bátor és elszánt igazságbeszéd. Habár sokan úgy vélekednek manapság, hogy a közösségi líra felett eljárt az idő, a valóság mást bizonyít. Hisz mi másért olvasunk verseket, ha nem azért, hogy kilépjünk határolt önmagunkból, egy olyan valóságba, amely (Platón óta közhely) három alapvető értékkel mérhető. Az igazzal, a jóval és a széppel. Az igaz, habár a csúf valóság kimondásával jár együtt, alapvetően a társadalmi jót szolgálja. Tagadhatatlan, hogy az igaz kimondása nemcsak a jót, a helyeset, az emberhez méltót szolgálja, hanem a szépet is, ha mással nem, az esztétikailag formált tartalommal. Látható tehát, hogy ezek az esztétikai alapértékek egymást magyarázó és feltételező rendszerré állnak egybe. Ha eldobjuk ezeket a mércéket, akkor nyilvánvalóan a káosznak engedünk utat. Fülep Lajos írja: „Az emberi lét, az emberi valóság sohasem csak egyéni. Éppen azért, mert független önmagától. Ezért bizonytalan, ezért van szüksége bizonyosságra. Innen a társas élet. Innen a tudomány, erkölcs, vallás...” József Attila megfogalmazásában ez így hangzik: „Hiába fürdeted önmagadban, / csak másban moshatod meg arcodat.”

Kocsis Klára verseiben egy olyan költő szól hozzánk, aki az elmondottak szellemében és persze nem elméleti alapon látja és láttatja korának kisembereit, a szenvedőket, kisemmizetteket, megalázottakat. Csupa olyasmit lát, amiről kínos beszélni. De muszáj, hiszen „a költő az igazra tanú” (Radnóti Miklós). E líra tehát egyszerre vallomás és tanúságtétel. Módszereiben időnként Ladányi Mihályt idézi, aki a rendszerváltás forgószelében méltatlanul került ki a közérdeklődésből, holott ugyancsak ismert költő volt, aki az ironia kódját használva tudta és merte bírálni a hatalom módszereit. Lényegében ezt a zászlót viszi tovább Kocsis Klára a maga egyéniségének megfelelően.

A *Kelet-európai noteszlapok* indító verse máris a világtörténelmi helyzetre fókuszál. Így: „Már megint görbe csontok az árkokban százezerszám, / szekercével mér a hentes halál, csapdos ránk. / Míg a kontinensek acsarogva a foguk egymásra vicsorítják, / felzengenek újra valahol valami Kossuthról tétova bakanóták.” (*Helyzet*). A teljes terjedelmében idézett vers drámai képet fest a jelenről, amely 2003 óta sem veszített aktualitásából, sőt a világpolitikai helyzet még kiélezettebb lett. Ez a drámai látásmód, amely többek közt a letűnt korszakot szemlézi, melyről a fiatal nemzedéknek már nem sok fogalma van, szükségképp élesen fogalmaz. Máskor előjön a tragikus ironia. Az *Apokrif*ben így: „felkapok egy messzelátót / azt hiszem

hogy messze látok / hány bukfenc hékás a világ vége / jegesre fagy vagy parázsként ég-e”. A versek nem titkolt célja, hogy felébresszék az embereket.

Kocsis Klára második könyvében (*Karácsony Pannóniában*) a versén jóval közelebb lép az olvasóhoz. Egyéniségének fontos vonásaira derül fény. Így az együttérzésre, mely az életet élni segítő erő. Valójában rejtegetett szeretet. A *Meghalt a szomszéd* című versében nagyanyjára emlékezik: „olcsó farhátért indult magának / (a kutyának lesz hazudta halkan)”. A nyomor és a szenvedés övezeteit feltérképező költő nem lát kiutat. A drámai élethelyzet mint csapdaélmény jellemzi a verseket. A költő vadul és tehetetlenül küzd azért, hogy a mindent elborító sötétséget, a terjedő közönyt és bezárkózást feloldja. Nem tudni, hogy ez sikerül-e.

A harmadik, *Jaj a szigeteknek!* című kötetben – mert „Az élet él és élni akar” (Ady) – az ítélkezés gesztusa mintha engedne valamelyest a drámai felhangokból, részben az érzelmi gazdagodás, részben az ironia korábban is hangsúlyos segítsége révén, amelynek az említett Ladányi Mihály mestere volt. A költő újabb verseiben mintha több tényt venne figyelembe, s némi esélyt adna a jövőnek, egy olyan forogatókönyvnek, amely felemeli az embert. Ha kell, mindenek ellenére. A gyilkos és áldozat, üldöző és üldözött élethelyzetének, sorsképletének ábrázolása során, utalok itt Radnótira vagy Miguel Hernándezre (és másokra), akik a halál torkából küldték feljegyzéseiket. Igenis hittek az erkölcs (a jó) világteremtő, megmentő erejében. A jóban és a szépben, amely mindig jelen van. Elvehetetlen gyönyörű tulajdonunk. A lírai gazdagodás, a költői szemlélet differenciálódására jó példa a kötetzáró *Jaj a szigeteknek*: „Aphrodité és citromok kedvelt gyermeke sírj most, / tűnnek a békeidők: Korfu, Rodosz vize, földje / Afrika, Ázsia álutazóinak birtoka immár, / kultúrádtól ez végleg messzetaszít.” A szívfájdító daktilusok ebben a rövid versben tartalommal válnak. Arról nem beszélve, hogy a vers minden vádiratnál többet mond azáltal, hogy siratóének. Korai avagy kései sirató, azt döntse el az olvasó. A történelem vihara, ki nem érzi, immár bolygóméretű következményekkel jár.

Kocsis Klára emberi, költői bátorsága (civil kurázi) példaértékű. Akkor is, ha ezen az úton kevesen járnak. Többek közt azért, mert nem könnyű lépésről lépésre megbirkózni a kétségbeesés kísérteteivel. A költő mégse tehet mást, vállalja, hogy a „lélek bőrére rárajzolódik / mintázata az ember rossz szagú / romlandó gyarlóságának” (*Ecce homo*), s azt is, hogy a „műanyag úrszemetet szurok égbe feldobálják” (*amit még meg kell írnom*). A felsorolt példák, mint a Föld bolygóról készült röntgenleletek, pontosan mutatják, hogy az emberiség halálos kórral küszködik. Kocsis Klára verseiben többek közt erre hívja fel a figyelmet.

OLÁH ANDRÁS

magasles

zavartan töpreng a megfáradt idő
esti szélbe szimatol a fázós mozdulat
a magasles alatt csönd fojtogat
a lombok monoton mormolását
hallgatom – az ősi ráolvasást –
az éjszaka diktálja a szavakat
bekvartélyozom magam az élők közé
s mint fonnyadt almát tovább
hámozlak míg végül elfogysz egészen...
büntetésem töltöm: őrzöm a múltból
lopott álmokat s ma sem tudom
jól vizsgáztam-e amikor futni hagytalak

hajnalaink

bevaccolódott közénk az ősz
és befelé fordultak a hangok
ahogy a rakpart fényei is beleszövődtek
a szétmálló éjszakába

korán sötétedik mióta veszni hagytalak

de kiegyenesedtek egyszer a hajnalok
s ha csörög a telefon már nem veszem fel
s bár jobb lenne visszatérni a mosolyodhoz
már csak magamban kereslek

önzéseink

a hétköznapiak önzésébe tekeredtünk
már nem emlékeztetsz semmire
és ha volna is mit tovább mondanom
nincs múlt ami fogva tartson

emlékeink szétválasztott sziámi ikrek
– magányosak mint a cigarettafüst –
hajnalig mégis lesben állok
hátha egy álomban megtalálalak

SZONDI GYÖRGY

Szemdob?

(Patyolat voltatok: Vándor Vokál)

Pengése a hajló hangnak, lantszó pereg
A derű dobja, szemsejtésnek íve száll szét
Szótestütemek tündökölnék – ölelkezéssereg
Együtt szelídül a szelindek szándék
Bennetek virágozik, orgonál egygyé

Bozontos nem lehet nálatok se az érdek
Kikben is bongnának holmi talmi vicehitek?
Ami csak szemnek dobog – lejt, iramlík ének
Lobog töretlen együttlét – *hőn* ébresztitek
A guzsaly, a sólyom, a bérci lankanép
Megannyi bé és kereszt, körbezengitek
Tincsek, egek, összhang szítál, rend és
Hol már tündén vokálna, ha szép
Mind már viszont és rátok ébredés

Az igazak útján a vándor végtelen
Meg-megáll, szétekint, útján a napnak is
Dal csendül, gráciakórus össze és fenn
Katatónus csend ül, viharzik el hamis
Szárnycsapás. Lélekfohász zuhog, piheg belül
Szelíd Juditszó is szó: sugárszólamul
Ujjvárta hitt jártában rendületlenül
Tapsba fonódik körtánc és szemnek dallamfutam
Huncutol szerte, belénk bársonyul
patyolat voltatok – töletek is utam

Aforizmák, megállapítások, meglátások

Az ember sok jó és sok rossz tulajdonsága mellett alapvetően lusta és anyagi. Ez a kettő garantálja a számítógép totális térhódítását. Fizetni sem kell, hogy annyi mindent különösebb fáradság nélkül megismerjen, meglásson, megszerezzen az ember.

A nagy hőség olyan, mint a depresszió. Tudod, hogy vége lesz, de nem hiszed el.

Vannak emberek, akikkel nagy hiba esetén is érdemes szerető viszonyban maradni, s vannak, akiknél egy kis hiba is elég, hogy ne engedd őket közel magadhoz, ne maradj velük „viszonyban”. A döntés? Elv, alkat, belső hang, anyagi dolgok, szeretet, korábbi hibák stb. Lényeg: dönts!

Írni szinte mindenki tud, jól írni sokan, jelleme kevésnek van.

Matatunk önmagunk körül, matatunk önmagunkban, hogy elhessentsük komor gondolataink végső konklúzióját: egyszer el kell menni... S minél ritkábban jut ez eszünkbe, annál kevésbé vagyunk boldogtalanok, vagy annál inkább vagyunk talán boldogok...

Rettenetes az olyan emberek közelsége, netán a velük való hosszas együttlét, nem beszélve az együttlécsről, akiknek a gondolkodásmódjával, életmódjával nem értünk egyet.

Vagyok-e eléggé értékes, szeretnek-e engem eléggé? – ez a kérdés minden normális ember szinte napi kételkedése, de legalábbis gyakori.

Az emberiség története arról szól, hogy bizonyos emberek átvernek bizonyos embereket, illetve bizonyos népek, népcsoportok átvernek bizonyos népeket, népcsoportokat. Azokban a korokban és korszakokban, években és évtizedekben, amikor ez kevésbé sikerül, mint máskor: szerencse annak, aki akkor élt...

Egy átlagosan tisztességes és normális ember végső fokon szeretetre és tiszteletre vágyik. Aki sokat kap ebből, viszonylag boldog, aki keveset, boldogtalan.

Az igazi szeretet mindig cselekvő és találékony.

A baj akkor válik teljesen egyértelművé egy kapcsolatban, amikor az egyik fél rádöbben, hogy a másik fél nélkül jobban és nyugodtabban érzi magát. Hogy ereje és kedve van. Nélküle.

Nem a szörnyűség szüli a mélységet, a mélység a szörnyűséget.

A butaság a rosszindulattal keveredve hihetetlen éleselméjűségekre képes.

Hagyjuk a zseniket. Vannak tehetségesek és nagyon tehetségesek.

Van, aki úgy tud elkezdni valamit, ha látja a végét. Ne becsüljük le az ilyen embereket, rövid távon nagy teljesítményre képesek, vagy minden értékükkel együtt az utolsó pillanatra hagynak mindent.

Aki olvasás nélkül élt – nem élt! Aki olvasás nélkül él – nem él!

Nívós irodalmi beltenyészet – ennyit egy könyvről, minden más szócséplés!

Ha folyamatosan kritizálsz valakit, vagy igazad van, vagy nincs igazad, vagy irritál a kritizált személy.

A férfi-nő kapcsolat minimuma és az esetleges viszonylagos boldogság és működés záloga: valamilyen szintű szexualitás, szellemiség és szerelem, ill. szeretet. Ha a háromból kettő megvan, még jó; ha egy, van remény; ha egy sincs: minden reménytelen. Vagy el sem kell kezdeni, vagy azon nyomban be kell fejezni a kapcsolatot.

Van egy pont, amikor az emberek szemében meg lehet látni a halált. Egész pontosan a félelmet. Ennek oka lehet a kor, betegség, hozzátartozó elvesztése, vagy éppen a belső feladás. Van innen visszaút, de ritkán.

Sokan az aljasságnak és az ürességnek olyan fokán vannak, hogy sosem jöhetnek rá, milyen aljasok és üresek.

Az öregedés biztos jele: egyre fontosabb az emberekkel való beszélgetés. A másik: hirtelen odafigyelés az ételek ízére, minőségére.

A lelketlenség nem szép tulajdonság, de hát vannak lelketlen emberek. A legnagyobb baj, hogy a lelketlen emberből könnyen lehet gonosz. Egyébként az érzélgősökből is.

Akárki akármit mond: az embernek csak az fontos, akivel rendszeresen vagy viszonylagos rendszertelenséggel tart kapcsolatot.

Akinek nincs tudása, másképpen fogalmazva tudásvágya: boldogtalanságra és megaláztatásra kárhoztatja önmagát.

Aki nagyon kritizál: vagy nagyon szeret, vagy nagyon igaza van, vagy némi- leg beteg. Egészséges ember nem szereti, nem szeretheti a konfliktust. Legfőképpen vállalja, mert mást nem tehet...

A hazugsághoz szinte mindenki elég okos, értelmes és találékony.

Nem könnyű együtt lenni vagy élni a primitívséggel, de lehet. Kivéve, ha diktálni kezd vagy akar.

Nem csupán a félművelt ember veszélyes. Legalább ennyire, ha nem jobban, a féltisztességes. És akkor még itt vannak a rettenetes féltehetségek.

Ha nagyon öreg emberrel találkozol, olyan, mintha a halál előszobájában járnál. Ezért van az ösztönös idegenkedés, amit még a humánus, a szeretet sem képes legyőzni.

Hogy az emberben mekkora szeretet van mint lehetőség: igazán a gyereke mutatja meg, esetleg a nagy szenvedés és a halál...

Az ember talán akkor hal meg először, amikor rádöbben: a gyerekének is jobb, ha a szülő elmegy egyszer.

Az életnek talán nincs más értelme, mint saját szenvedéseim és fájdalmaim fokozása nélkül segíteni mások szenvedéseim és fájdalmaim.

Egyre inkább úgy érzem, hogy a halálról nem tudunk semmit, csak hazudunk róla.

A provokáció sokszor nem más, mint az elvesztéstől való félelem. A provokáció nagysága egyenes arányban van a szűkülő félelem nagyságrendjével.

Nem a nagy baj a baj igazán egy kapcsolatban, hanem amikor a kis bajok és szokások kezdenek idegesítővé válni. Ilyenkor dönt az intelligencia és a múltban fölhalmozódott vagy éppen nem fölhalmozódott szeretet.

Vannak emberek, akik működnek, működnek, sokszor még rendesek is, s egyszer csak rádöbben: mélyen aljas emberi üzem. És van a fordítottja is, sok gyarlóság, hiba, s itt arra jössz rá: valójában milyen mély ember.

A kapcsolaton, kapcsolatokon belüli biztonság még nem feltétlenül szeretet, és végképp nem szerelem.

Nagy kérdés, hogyan őrizd meg a humánusot önmagadban, ha a másik totálisan antihumánus!

A kulturális egység hiánya bármely közösségben elsősorban káros, és csak másodsorban a sokszínűség érdekessége.

A családi életben kell leginkább háttérbe szorítani a mindenki ott lévő tudatalattit.

Az őszinteség, a személyiség titkait, elmondhatatlan vonatkozásait mégis megőrző őszinteség az egyik legfontosabb, evidens módon, minden kapcsolatban. Leginkább talán a szülő-gyermek kapcsolatban.

A szülő olyan, mint a közlekedés szabályozása. Először torlaszokat és utakat mutat, utána már csak útjelző táblákat – végül a táblák emlékét. Akkor már ellenőrzés – legfőljebb gyermeke lelkiismeretében. Ha van...

Bizonyos életkor fölött talán csak egyetlen erkölcsi parancs van: minél tovább élni, de semmiképpen sem más rovására.

A szeretet első megnyilvánulása az evidens elvárások betartása.

Mindenkinek megkeményedik a szíve anyja, apja halála után. Zuhan – rövid időre, hosszan vagy végleg. Nekem a hosszan a legelfogadhatóbb.

Sajnos az értelmiségi egy része helyezkedő diplomás.

A politika az amúgy is értelmezhetetlen világot még inkább azzá teszi.

Érték, nem érték, igaz, nem igaz: ebben a szellemi és gyakorlati mozgástérben próbál létezni valaki. S döbbenet látja, tapasztalja, hogy a körötte levők sokaságát az érdek és a zsigeri ösztön, ízlés (ízléstelenség) mozgatja.

Közhely, nem közhely: az életben az élet a legfontosabb. Nem más élete rovására. Tehát minél tovább élni, és mást, akit lehet, ehhez hozzásegíteni: nincs ennél fontosabb.

Nem az a legnagyobb tragédia egy kapcsolatban, ha az egyik gyűlölni kezdi a másikat, hanem az, ha valamelyik vagy mind a két fél önmagát kezdi gyűlölni.

Minden ember kisebb-nagyobb mértékben a saját képmására akarja formálni a világot: gyerekét, családját, környezetét – mindent. Ha tagadja, akkor meg hazugá, tehát így is a saját képmására.

Caorle eredete

A tudós kutatók úgy vélik, hogy Caorle neve a latin „*caprae*” szóból származik, mert hajdanában a szigeten kecskék tenyészttek. A kecskéken kívül persze halászok is gyakorta megfordultak itt. A szárazföldön falusi házakban laktak családjaikkal, míg a szigeten egyszerű nádkunyhókban húzták meg magukat hálóikkal és varsáikkal a halászatból visszatérőben.

A kecskék és a halászok nem egyedüli lakói voltak a lagúna s a tenger közt húzódó hosszú, keskeny szigetnek. Réges-régen itt tanyáztak az Adria tündérei.

Manapság ritkán lehet találkozni velük, mert a motoros hajók és a strandokat elárasztó rengeteg nyaraló lármája egyeseket a nyílt tengere, másokat a lagúnák nádasába űzött. Elegendő lenne egy csónakkal bevezni a csatornák és a lagúnák világába, és kis szerencsével még láthatnánk egyet-egyet közülük. A lagúnák állandó lakói, a sirályok és a vadhatttyúk bizonyára gyakorta találkoznak velük.

Amikor az alábbi história megtörtént, Caorle még a *Caprae* nevet viselte, a lagúnák szigetein pedig csak sirályok, kecskék és halak lakoztak, élt egy halászcsalád – apa, fia és a nagybácsi –, akik nap mint nap tengerre szálltak avagy felhajóztak a Livenzán a „*brogozzo*”-val, ahogyan a felső-adriai halászok színes, széles vitorlájú bárkájukat hívják. Napkeltekor indultak, miután lehörpintették bögrényi pörkölt árpából készült kávéjukat, majd előkészítették a hálókat, s csak napszálltakor tértek vissza. Ekkor tüzet raktak, levest vagy parázson sült halat vacsoráztak. Mielőtt elnyúltak volna szalmazsákjaikon, a földre állított asztalkáik mellett, a tűznél tereferéltek egy kicsit, és ez így ment minden áldott nap.

Minden harmadik vagy negyedik nap hazatértek a faluba, ami ünnepszámbe ment. Az asszonyok eladták a férjek által fogott zsákmányt, és az árukból olajat, sőt és lisztet vásároltak a közeli kisvárosban.

Egyik este a három halász épp visszatért a tengerről pérhalakból, rombuszhalakból és szardíniákból álló gazdag zsákmányukkal. A fiatal Emilio a kunyhó előtti kicsiny fából ácsolt mólón egy szakadt hálót javítgatva várta, hogy nagybácsikája elkészüljön a vacsorával.

Hirtelen csobbant valami. Abban a hiszemben, hogy egy pérhal vagy – mivel őszre járt – egy angolna, jobban a víz fölé hajolt. De legnagyobb meglepetésére nem halat talált, hanem egy leányzót.

Haja fekete, akár az éjszakai égbolt újholdkor, belegabalyodott Emilio hálójába és most küszködve próbált szabadulni. Az ifjú talpra szökött, és az első dőbbenete után sietve kihúzta a hálót és segített kiszabadulni a lánynak.

„Köszönöm”, mondta amaz, kezével csókot hintve, mielőtt eltűnt volna a nádasban.

„Hé, gyere vissza!”, kiáltott utána Emilio, de hasztalan, mert a lány már messze járt. Emilio még soha nem látott ilyen szépséges teremtest, úgy hitte, tán angyalt látott. Beszaladt a kunyhóba, ahol időközben elkészült a vacsora, és izgatottan elmesélte, mi történt.

„A Livenza egyik tündére volt – magyarázta neki a nagybácsi. – Ha barátságot kötsz velem, nagy szerencsét hoz!”

Mielőtt a szalmazsákjára heveredett volna, Emilio a parton és a nádasban bolyongott. Virágokat és kagylókat gyűjtött, hogy majd a vízi tündérnek ajándékozza, akinek látomásától képtelen volt szabadulni. Következő este a halászatból hazatérve futott arra a helyre, ahol a lánnyal találkozott. Eltelt két nap. A virágok kezdtek hervadni, a sok kagyló pedig érintetlen maradt, a bájos tünemény nem jelentkezett újból. Harmadik nap azonban, amikor az ifjú már nem is remélte, hogy viszontláthatja, íme ismét felbukkant.

„Nézd csak, mit gyűjtöttem neked!”, kiáltott fel a fiú, félve, hogy a tündér ismét eltűnik, még mielőtt elmondhatná neki amit szeretne, hogy miért halmozza el virágokkal és ajándékokkal.

„Köszönöm, kedves vagy”, mondta a tündér.

„Ha holnap visszajönnél, még szebb virágokat szednék neked”, válaszolta Emilio.

A tündér nevetett, kacagása hegyi patak vidám csobogásához volt hasonlatos.

A két fiatal ezután minden este, miután a fiú megjött a tengerről, találkozott. Emiliónak valamennyi munka – szakadt hálók foltozása, sérült varsák és nádkunyhótétők javítása –, egyszóval amit odahaza kellett végezni, jó ürügyül szolgált, hogy ne menjen apjával és bácsikájával halászni.

„Emilio, az emberek nem házasodnak a Livenza tündéréivel”, figyelmeztette az apja. „Bizony, bele is pusztulna a honvágyba, ha a szárazon kellene élnie – tódította a bácsikája. – Az ilyen vízi teremtményt ott kell hagyni, ahová született.”

De a fiú fülig szerelmes lett, és mint tudjuk, azoknak, akik egy szerelmes szemével nézik a világot, semmi sem lehetetlen. Nem telt el sok idő, és Emilio megkérte a szép tündért, legyen a felesége. A tündér habozott, mert nem akarta elhagyni a Livenzát, a nagy sötétzöld folyamat, és elkésérítette a gondolat, hogy többé nem láthatja a családját. De Emilio talált rá megoldást. Építeni kezdett téglából egy házikót a tenger és a lagúna közti földnyelven, épp a Livenza torkolatánál. A ház mögött veteményest készített, ahová cukkinit, babot és dinnyét ültetett, a ház elé pedig néhány gyümölcsfát, körömvirágot és rózsát plántált.

Az esküvőre meghívták az egész rokonságot, beleértve a falubéli legényembereket, akiket a tündér rejtélyes szépsége megbabonázott.

Emilio és felesége boldogan éltek a tenger és a lagúna között. Míg Emilio halászni járt, felesége meglátogatta a vízben élő nővéreit, vagy épp azok jöttek hozzá.

Évek múltán további négy halász választott feleséget a tündérek közül, akik így már egy közösséget alkotva éltek, s a hajdani, sirályok és kecskék lakta szigetet Caorlénak nevezték el.

Fordította: Karner András

Lelőhely: Luigina Battistutta: Fiabe e leggende della Livenza (Editrice Santi Quaranta, Treviso, 2005)

A Santi Quaranta kiadóról és szerzőiről

A Santi Quaranta kiadót 1989-ben alapították Trevisóban. Nevét Treviso szép, középkori városkapujáról kapta.

A kiadó az ezredforduló táján indított egy sorozatot, amely Veneto és Friuli-Venezia Giulia régiók mese, és legendakincsét dolgozza fel, a mondott régiókból származó szerzők novellagyűjteményei segítségével. Az északolasz táj mitikus hegyei, folyói szolgálnak háttérül a tündérekéről, manókról, szentekről, antik és modern hősről szóló novellafüzéreknek. Valós és kitalált történelmi és földrajzi vonatkozások teszik hitelesebbé az egyes írásokat.

Laura Simeoni *Mesék és legendák a Piavéről*, Giacomo Scotti *Mesék és legendák az Isztriáról*, valamint Luigina Battistutta *Mesék és legendák a Livenzáról* című munkái képezik a sorozat gerincét.

Luigina Battistutta Val Tramontina (jelenleg Pordenone) megyében született 1964-ben. Gyerekkorát a régióban töltötte, innen a helybéli mesék és legendák iránti vonzalma. Mesekönyveket írt és fordított a Santi Quaranta kiadó megbízásából, később a Nord-Sud kiadó szerkesztője lett. Köteteiben megjelenik a Tagliamento, Cadore és a Livenza folyó. A Livenza a Polcenigo közeli Santissimánál ered, a remeték által kedvelt helyen, ahol a Szentháromságnak szentelt templomot építették. A kezdetben kis patak vize áthalad Cansiglio és del Cavallo helységeken, miközben nagy folyamává duzzad.

Battistutta a friuli Pedemontanától az Adria-parti Caorléig kíséri végig a Livenzát csodás teremtményekkel népesítve be a folyam menti vidéket.

Az író *Mesék és legendák a Livenzáról* című könyvéből fordítottam néhány novellát, elsősorban azok számára, akik kedvtelve olvassák az észak-olasz táj és legendárium gazdag irodalmi kincseit.

Karner András

CSONTOS MÁRTA

Értékmentés

Turczi István soraira

*Azt élem, amiből vagyok –
feloldozás helyett eloldozás,
lángról gyújtott láng-kezdemény,
bögréről lepattant rózsamáz.*

Színben és alakban szertelen,
völgyből kiszakadó hegymenet,
kövekbe préselődött akarat,
létra csúcsáról leugró képzelet.

*Szembenézni és rejtőzni újra,
fényt fenni a sötét hajába,
szelektálni mentett értékeket,
tővig ráspolyozni a félelem
durva felületét, s a morzsákat
elrejtetni törhetetlen iskátulyába.*

Jó lenne tudni, mi a jó közérzet
titka, hol vannak a veszélyes
pontok, – nem akarok kenyérre
lépve süllyedni az alvilág mocsarába.
*Tisztulni csendig. Már készülök.
Áthangelőnek bennem a napok.*

A nagy konténer

Az ősz konténerjének nincs fedele, adományát szórja az utakra, vérrel festett, aranyba mártott vers-levelek kavarnak a szélben, s a láthatatlan tintával írt szövegen még olvasható az üzenet, még láthatók az Égi Köztisztasági Vállalat sorai, ahogy a nagy üstben komposztálódik a élet, lassan oldódnak a színek és a hangok a térben, mint a tableta egy pohár vízben, mely elveszíti eredeti lényegét, s a formát már nem láthatod, nem marad más, csak együttműködés az anyaggal – érdekszövetség.

Majd jön a Nagy Ürítés, ahol a betolakodó nem fedi fel valódi lényét, tovább bitorol téged, láthatatlanul, s a szög nem bújik ki a zsákból. Közben a fényfaló őszben besurran falaid közé az ellentábor, közel vagy a célponthoz, de tudod, nem érhetsz el oda, nem tudod átvenni az irányítást.

Gyártáshibás maradsz, rés van az adatbázisodban, gyarapodik rajtad a hibakereső lenyomata. Nem engednek az ajtónállók, nincs érvényesíthető szervizkönyved, nem engednek besorolni garanciális javításra – a túloldalon meg egykedvűen nézik, ahogy csöpög belőled az élet vize.

Maradj észrevétlen

Árnyékod fekszik az ágyon, már nem lehetsz, aki voltál, én is tapintatból elfordulok tőled, hagylak a csend cellájában heverni, nem zaklatlak az emlékeimmel – rövid éjjeleken tiszta aggyal nézem, miért gyötör téged még mindig a befejezetlen küldetés, hisz csak annyi maradt benned a hallgatás rémületébe zárva, mint a végtelen tengerbe fulladó áramütés.

Már utórezgéseidet sem érzem a megfeszített próbálkozásban, mégis, lámpafényben alszom melletted, hogy az álom sötétjében elviselhető legyen neked a számkivettetés.

Nyár végi dal

Várhatok, hisz vártatok ti is,
Csontjaitokban az elmúlt évtized,
Lángok között a kirabolt tavasz,
Soha ki nem fakadó rügyek.

Várhatok, hisz ti is váraoztok,
Szép otthonotok nem lehet a nyár,
S az ősz se ölel gyümölcsös öléhez,
csak az lel otthont, aki rendre vár.

Várhatok, míg ti is váraoztok,
Jó majd valami vagy valaki talán,
Akihez szólni tud az örök néma,
S holnapra így segíthet magán.

Várhatok, mert én erre várok,
A holnaptól már mondható szavakra,
Új otthon neszére, a kert szagára,
A hozzánk idomuló szép vadakra.

új haiku

csöpp madár figyel
ősz kert őrzi árnyam
holnapig tart még

A másik utca

Ezt az utcát nem ismerem,
Tudom, ez másik utca,
Sem házam itt, sem kenyerem.

Kerestem városszerte egyet,
Azt az egy utcát, ami enyém,
Ahol tesznek elém bort és kenyeret,

Ahol egy házra mondhatom, enyém,
Vagy valamikor majd enyém lehet,
De más nyelven szólnak itt az emberek.

Ezt az utcát nem ismerem,
S minden hang, szó, dal is idegen,
Harangszó terel, s őriz a fegyelem.

Elhamarkodott ígélet

holnap egy hosszú verset írok
mert a hosszú versek napjai jönnek
szálas esők táplálják gyökereiket
és vén kandúrok kerülnek tövük

bár lehet nem holnap írok hosszan
legyen jövő kedd vagy éppen péntek
hagyjunk időt a készülő zenének
a szárba szökő versültetvénynek
s a macskák is lustán készülődnek

így hát egy hosszú verset írok
nem ma de mindenképpen péntekig
lesz benne rím és daktilus cezúra
ahogy a kivert kutyáim szeretik

gondolkodjunk ezen reggelig

A perc értéke

Ti-tá, ti-tá, tá, tá-ti-tá –
ritmus gyanánt most jó nekem;
a láb a mérték, ház körül,
utcán se fut már szertelen.
Mert MINDEN véges, jól tudom –
szánd rá idődet, látva lásd,
szagold, ízlelgesd, simogasd,
és beszélj hozzá, halld szavát –
ti-tá, ti-tá, tá, tá-ti-tá.

Bármily ütős

(Szenzitív kor)

Mint szolgál az egészség?
Mind gyakoribb ez a kérdés –
elgyávulva vagy bátran
állok elébe e ténynek,
hetvenöt év kipipálva –
hull a gyümölcs, ha megérett,
szellőtől is a kosárba.
Így evidens eme kérdés,
bármily ütős szaporázva,
– Mint szolgál az egészség? –
Hát, nyugi – mondom, de – frász van!

Páros életút

Szép, napfényes hegyoldal s fenn a csúcs –
mit vigyünk fel, mondd, a jó napozáshoz;
roggyant fotelünket vagy még inkább
az üknagyanyádtól származott
barokk faragású trónszéket talán?
Vagy hetvenöt évünk, éveink összes terhét?
Tudom, minél nagyobb a súly, annál vígabb lesz
odafönt napfényben pihenő testünk,
no és a lélek,
ami
    ha jó az est, az éj,
mint fűszálról harmat,
majd könnyed örömmel röppen a
    csillagok felé.

Kamaszodó évszak

A fák megbolondultak, kipattantak az ablakok. Egy légy tántorog a szobába. Ki gondolta volna, hogy ilyen korán, amikor még hűvösek a hajnalok. Reggel mindig kinyitom az ablakot, ma ráadásul nyitva is felejtettem.

Könnyű álmomból baldachinos ágyban ébredek. Ijedten. Kórház, járványkórház vagy valami palota? Kórház nem lehet, minden a legfinomabb selyembrokat. Végignézek a hálóingen, hálókabáton. Hiányzik a hálósipka, amit álmomban leforgolódtam. Valami palota? Várom, hátha belép a szolgám és hozza a kávé.

Megdörzsölöm a szememet, a baldachin eltűnik, a kávéillat a konyhából áradhat szét. Tévedtem. Az asszony már ül és kevergeti a kávéját.

Az enyémet persze nem hozta be, amikor felkelt, még aludtam.

Ezek szerint mindent csak álmodtam? Azt is, hogy az ablakhoz mentem szattyánbőr papucsomban?

Mindennek a légy az oka, amely az orromat csiklandozta, tehát a légy valóságos. Aki lelkesen szellőztet, a tulajdon feleségem.

A nap éget. Valami üvegcserepről verődik a szemembe. Egy bogár billeg a szivárványon át, amely a falra vetődik. Fény táncol a porszemeken, valami könnyelmű virág nyitja szemét.

Már megint elbóbiskoltam volna? Látom, illegeti magát egy bokor. A tavaszváró városban duzzadnak a magnóliák. Minden fában kering a nedv, mint ifjúi vérpezseg.

Ma nem megyek sehová, ezért nem csörgött az óra. Holnap hosszú út áll előttünk.

Micsoda megkülönböztetés az, hogy százéves fák némelyik ága letört vagy leszáradt, mégis megújulnak. Az embernek látszatra mindene megvan, de belül, a szervei előregednek. Van, akinek a bőre fakó, ráncos, akár a fakéreg, mégis mozgékonnyabb.

Apámon tavaly nem látszott semmi különös. Piknikus alkat lévén a bőre sem mutatta, a járása sem jelezte előre, hogy baj lesz. Egyik napról a másikra leesett a lábáról. Ezért megyünk a szülőfalumba, mely távol esik a fővárostól, talán a világtól is. A szőlőben lebzsel az idő. Az öreg még megnyitotta a tőkét, amelyeket gondosan megmetszett, válogatva a rügyeket, hogy legyen elég termés. Ami lefagyott vagy fölösleges, azokat a venyigéket felmarkolta és a sor végére gyűjtötte.

Előbb apámhoz mentünk a faluba. Most nem alhat a prэшázban. Az unokatestvérem, Eszter ápolja. Ő nem ment férjhez, és ki sem mozdult a faluból. Könnyelű volt a téeszírodán.

Az álmomban látott kényelem – a pehely – helyett itt tollpárna járja, apám nem tud megválni a szalmazsáktól sem. Apámnak nehezen forog a nyelve, de a pince felől érdeklődik. Feltétlenül menjek ki a szőlőbe, attól fél, hogy reggelre mindent betakar a dér, füstöljek, gyűjtsak alá a venyigekupacoknak.

Kamasz-álmaim tértek-e vissza? Róza lidérc lett volna mindössze? Persze a feleségemnek nem szóltam róla, de láttam az utca túloldalán, ahol már volt járda. Láttam egy öregasszonyt, és azonnal felismertem benne.

Valamivel idősebb volt nálam, formái akkor ingerlőek. Most botra, görbe botra támaszkodik, talán örökölte. Most az anyai nagyanyjára hasonlít. Ismertem. A frissen fejt tejet leszűrte, és először nekem adott a csuporból, csak azután a Rózának.

Bohóság a tavaszt idézni, amikor a tél közeledik. A dér nem a szőlőben tesz kárt, csak a ritkás hajszálaiban. „*A tél dere már megüté fejemet*” – idézem fel az ismert sorokat. Csontjaiban is érzem. Pedig hol van még az a kor, amit apám megért! Rózát látva, „*elhull a virág, eliramlik az élet*”. Engem már nem abból a fából faragtak, amiből az öregemet. A tükör még nem mutatja, de másokon már látom, különösen azokon, akikkel régen találkoztam.

Kimentem a szőlőbe, az asszony az öreg mellett maradt, mivel Eszternek dolga akadt. Néztem apám pontos munkáját, a szabályosan nyújtózó tőkét.

Az idei bor ígérte.

Vajon, apám ihat-e még az ideiből, megéri-e legalább a szüretet? – fontolgatom, amikor leakasztom a pince faláról a lopót.

Viszek egy demizson bort a faluba. Hadd kóstolja meg a feleségem, amit az anyatej után kamaszfejjel kortyolgattam, mielőtt a városba, a kollégiumba költöztem volna. A városba, ahonnan továbbvezetett az út. Már nem volt megállás.

Felkerültem az egyetemre, ahol őt megismertem.

Hány éve is lehet? – számolgom.

Alföldi tájfajták

Az asztalon félgömb alakú, háromlábú kristály-, vagy talán csak üvegtálban púpozottan áll a barack. A háziasszony röstelkedik.

– Apró, az idén sok volt rajta.

– Örülj neki, Máli, örülj, hogy sok termett – biztatja a vendég. – Dzsem formájában észre sem veszed majd.

– Idén sokat kell befőzni, Amálka – szól közbe a férfi, aki csak beugrott a szomszédból. – Van Kecskeméti óriás és Szegedi mamut. Itt a Dél-Alföldön ideális barackot termelni, ha nincsenek késői fagyok.

– Kész lexikon – szólal meg Máli.

– Ugyan, mindössze elolvastam Mohácsyt, mielőtt belekezdtem volna itt – válaszolja a szomszéd.

– Mohácsy, Porpáczy, Rapaiacs Rajmund. Utóbbit a különleges neve miatt jegyeztem meg – kapcsolódik a beszélgetésbe a házigazda, Máli néni férje. – Akkor még gyümölcsről írtak, éretten elomló sárgabarackról és a késői erősen rostos rózsabarackról.

– Itt délen el lehet engedni a fákat, homokos-üledékes talajok, erős besugárzás, a kvarcsemcsék ráadásul visszaverik a napfényt, ami elősegíti az érést. Buda környékén, egy völgyben, Pasaréten volt egy kis mintakert. Az alig százötven négyszögölből. Sokat elfoglalt a beépítés. Modernnek számító, Bauhaus-jegyeket mutató lapos tetős sorház. Ananász barack. A dombokon a filoxéra után, az amúgy is meszes talajon elterjedt az ősz.

– Hallottunk az Óriásról, de a mi fánkon valamilyen más fajta terem, jó években közepes méretű – véli a gazda.

– A törökről maradhatott ránk és jól akklimatizálódott, ne bánja, Lajos bácsi – zárja le a vitát a szomszéd, és már menne is.

– Hogyisne, előbb megkóstoljátok, azért tettem az asztalra!

Máli inas kezével terít, szétrakja a tányérokat.

– Kést, villát nem adok, kettéválik és elolvad a szátokban – biztatja az összeverődött kosztosait, miközben a tányérok mellé készíti a papírszalvétát.

A vendég, ahogy ez szokott lenni, köszöni a kínálást. Megeszik egy-két barackot, de alig tudja elnyomni az ásitást. Máli jól telitömté a háromfogásos ebéddel. Itt púpozott a tányér, még a leves is a karimán felül ér, pedig antik étkészlettel tálaltak, nem a mai sekély, dizájnos és használhatatlan edényekkel.

De hiába várja a feketét, itt most a barackról szól minden.

Három napra jött, de még ki sem mozdultak. Csak a trakta és a fényképalbumok. Pedig ő szeretné a tájat, de legalább a település városközpontját fényképezni. Az alföldi jellegzetességeket, mielőtt hazamenne a külvárosi panelbe.

De ki sem cselezheti őket, az öregek kitotyogtak az állomásra, be nem állt a szájuk, és csak mentek. Egyszer tette le a bőröndöt, de fényképezni nem tudott, Máli ment rendületlenül. Itt a bicikli és a gyaloglás járja.

Egészen biztos, hogy kikísérik. Addig ülhet a verandán, hallgathatja a távoli vonatfütyöt. A madarak ilyenkor hallgatnak, kánikula van. Nem meri elővenni a kempingnadrágot, amíg Gézán csokornyakkendő van. Máli a tálaláshoz kötényt kap maga elé. Még szerencse, hogy kendőt nem hord.

Már csak öt barack van a tálban, Máli, aki a nagynénje, eléje tartja. Muszáj venni az átkozott barackból, pedig tudja, hogy süttött valamit, ami jó lenne a kávé mellé.

De ez nem Budapest, itt presszó sincsen, sem gőzölgő kávé. Persze cukor nélkül.

Máli ezüst evőeszközzel tálal, csak akadna egy nyavalyás mokaáskánál a selyemmel bélelt dobozban.

– Csupa idegen fajtaival kísérleteznek. A színe szép – mondja a szomszéd –, de a húsa kemény. El kellett jönnünk a Felvidékről, pedig a nedvesebb, hűvösebb tájakon jól megterem a málna. Olvastam egy Pozsonyban kiadott könyvben a berkenyéről.

– Ugyan, az kis piros bogyó, ráadásul hullik!

– Madárberkenye – válaszol a szomszéd, és a házáról kezd beszélni. – Szép nagy portám volt, sok szilvafám, nemcsak hét – ábrándozott el, miután a tálból elfogyott a barack. Máli fejében megfordult, hogy Gézát felküldi a létrára, de a vendéget nem illik magára hagyni. Egyébként tavaly, amikor leesett a fáról, eltört a bokája. El is meséli Máli, hogyan történt.

A fene egye meg, a kávé cserjén terem, nem is kellene létra. A végén még ki-derül, hogy nem is tartanak egy grammot sem a háztartásban. Mi lesz velem reggel?

Végjáték a vonaton

Hideg februári napon játszódik a történet, időkerete egyetlen óra, színhelye egy vonat, egy részvétlen, sötét óriáskígyó, amelynek felhasított gyomrába álmos utasok szállingóznak.

Megérkezik a Férfi, kezében fekete diplomata táskája. Végigjár néhány kocsit, mire üres fülkét talál. Komótosan veszi le a táskáját, e művelet közben is gyanakodva tekint az ajtó felé, lerí arckifejezéséről, hogy magányra vágyik. Ha van Isten, akkor már nem jön senki, hiszen három perc van vissza az indulásig. Filozofikus alkat lévén kívánja a magányt, gondolkodni akar, magára maradni teljesen gondolataival, mert a hajnal erre való. Ilyenkor a legtisztább az emberi elme, a legfogékonyabb, mindennemű rezzenésre intenzíven reagál. Semmi kedve most az utasokhoz, az ismerkedés unalmas ceremóniájához. Csak ülni, bámulni kifelé, és csöndben várni a reggelt, a világosságot.

Erősen koncentrálni valamire, állat tenyerébe ejtve. A vonat megrándul és lassan elindul.

Ekkor érkezik a Nő, idegesen tépi fel a fülke ajtaját, lihegve huppan az ajtó melletti ülésre. Nagyon halkán sóhajt egy „Jó reggelt”-et, liheg még néhány másodpercig, csak azután szabadul meg a kabáttól, sáltól. Hogy zavarát palástolja, lázasan kutatni kezd a táskájában, néhány meggyűrt újságot kotor elő, és cigarettát, öngyújtót. Rágyújt és olvasni kezd.

A vonat egyre jobban gyorsul. Mindketten bámulnak kifelé az ablakon, figyelik a robogással felszeletelt képeket, a város ablaknyi képeslapjait. Egyszerre állnak fel.

Valami belső parancsra. Az ablakhoz siet a Nő is. Nem tudni, mi villan át agyukon, mert egyszerre nyúlnak az ablaklemez után. Szippantani akarnak a hajnal friss, érdes szagából, a suhanás fájdalmas gyönyörűségéből. Látni és visszanézni az elhagyott, zsugorodó tájra. Emlékezetükbe vésni valamit a tűnékenyből. Összeér a kezük.

Ismerős borzongás járja át mindkettőjüket. Hosszú percek óta csak most néznek egymásra először. Szinte földbe gyökerezik a lábuk a meglepetéstől.

A Férfi azonnal leül az ablak mellé, a Nő pedig hátról a fülke sarkába, és újra az újságokba temetkezik.

– Hát Ő az! Istenem, mit vétettem megint? Már egészen megfeledkeztem róla, már belenyugodtam. Mi lesz most, mi a szándékom velem. Isten?

A Férfi arcizmai dühösen rángnak, és merőn bámulja az ablakot. Már nem lát, csak néz a semmibe. Hosszú, fagyos csend után találkozik tekintetük. Szemükben a vád és a gyűlölet mellett valami megnevezhetetlen, furcsa, kíváncsi láng is lappang, ágaskodik. Érzik, most bekövetkezik a vihar. Még most, megszökni egymás elől. Vajon melyikük lép előbb?

Ő ül közelebb az ajtóhoz, mehetne, elmehetne csöndben, méltósággal, de milyen szerencsétlen és gyáva, ezt a lépést sem meri megtenni – medítál kárörömmel a Férfi.

Ha igazán férfi, akkor most elmegy. Ha csak egy parányi igazság volt a szavai mélyén, akkor most elmegy anélkül, hogy szólna – ekkor a Nő könyörgő pillantást vet a Férfira.

A riadt tekintet láttán a Férfi vérszemet kap, megszólal:

– Maga az, árnyékocská? Hát még ide is utánam merészkedett? Honnan a fenéből szagolta ki, hogy most, és hogy épp ezen a vonaton vagyok? Nem elég, hogy azon az átkozott képen is ott sündörög a nyomomban? Hogy bemelegszkedett az álmaimban? Elegendő van a végzetes véletlenekből! Érti?!

A Férfi dühkitöréséből azonban kétségbeesés-féle is kihallatszott.

– Csenedesebben! Nem veszi észre, hogy ordít? Nem zavarja, hogy a fülke előtt állók is hallják? Minek képzeli magát? Mindentudónak? Velem nem ordítozhat! Ne féljen, megyek! – így a Nő, majd lázas csomagolásba kezd. Éppen a kabátját venné le a fogásról, amikor erős szorítást érez a karján:

– Marad! Maradni fog! Nem ússza meg ilyen könnyen! Elmondja szépen mi volt a szándéka velem! Elmeséli, miért tört olyan alattomosan az életembe. Ne merészelje tagadni, hogy előre kitérvelt mindent!

A Nő tehetetlenül roskad vissza a helyére. Nem, nem szólhat még, most nyelnie kell, gondolkodnia. Tudja, hogy igaza van a Férfinak, hiszen ő volt a kezdeményező ebben a szánalmas és egyoldalú kapcsolatban. Hogyan is kezdődött? Évekkel ezelőtt történt.

Csodálta a Férfit, aki a kor legfigyelemreméltóbb festője volt. Impresszionista, színek, harmóniák teremtője, nagy illuzionista, a festészet elsőrangú költője, aki úgy érinti az emberi képzeletet, hogy teremteni készlet. Minden képe eleven kihívás, felszólítás, még a csendje is beszél – merül egyre mélyebbre emlékeiben a Nő. Választ keres, önmagának is, hogy ne csengjenek hamisan a szavai.

A Férfi nézi a gondolataiba merült Nőt, figyelni arcát:

– Nem szólal meg! Fogadnék bárkivel, bármibe, hogy most sem szólal meg. Nem védekezik, nem tiltakozik. Csak bámul maga elé és vár. Bámulni, várni nagyon tud, ebben nagy a gyakorlata. Így múlik el az élete. Pedig több lehetne annál, aki, ha képes lenne igazán akarni.

Ha most! Ha most szólna, értelmes érveket tudna mondani. De hallgat, és ezzel a hallgatással örjíti meg! – nem tudja fékezni indulatait.

– Szóaljjon meg! Az előbb kérdeztem valamit!

– Mit követtem el, miért ilyen dühös? Olyan megbocsáthatatlan bűn, hogy megkerestem magát azokkal a képekkel? Hogy megmutattam az elszigeteltek, magányosok világát, hogy nem szégyelltem lelkem darabjait megmutatni? – fakad ki a Nőből a szemrehányó kérdéshalmaz.

– Ne nézzen engem teljesen hülyének! Maga mást is akart, hiszen nemcsak elavult szürrealista képeitől kellett szenvednem, sötét tónusai között fulladoznom, hanem még homályos múltjából idézgetett, hogy meghasson. Igaz?

– Túl sok volt a kísérőszöveg, aranyoskám! Ajándékot is adott, rólam készített portrékat. Azt hitte, talán megvesztegethet, közelebb férközik hozzám, és egyengetem az útját – elnézést, még nincs is útja, inkább, hogy elindítom, útra bocsátom. Maga a legálnoább kigyó, aki az utamba került! – ordít a Férfi.

– Lám, megint elragadták az indulatai. Ne kiabáljon! Nincs igaza. Kértem én valaha is a segítségét?

– Azt nem, a segítségemet nem kérte. Nem mondta hangosan, de gondolt rá, várta. Úgy érezte, sínen van, a portrék meghatnak, így kényszerít valami felbonthatatlan szerződésre, titkos szövetségre. A bizalmamba akart férközni. Nem szégyelli magát? Lépcsőnek akart használni, vagy mentőövnek, ami még kihúzza abból az ingoványból, ahová a tehetetlensége nyakig süllyesztette. Azt kívánta, húzzam ki a szarból, fürdessem meg – és még mondjak is valami reménytelit? Tanítsam meg arra a titokra, amiktől meglevenednek a színek a képein? Eszközt látott bennem, ugye? Gyógyírt a sebekre. Általam lenni és versenyt futni az idővel. Igaz? – harsog a Férfi, és a Nő karjait teljes erővel megragadja.

– Engedjen el! Fáj a szorítása. Támad és így védekezik, mert gyenge, valahol nagyon gyenge. Lám, remeg. Azért remeg, mert nem biztos az állításaiban, ítéleteiben, még önmagában sem. Figyeltem az arcát, amikor a képeimet nézte. Néha ugyan felhördült a felháborodástól, ám voltak szép pillanatok, amikor kisimult az arca egy-egy képem láttán. Megtisztelt a festők fejedelme figyelmével, szárnyakat adhatott volna!... tudja-e?

– Ostoba liba! Már megint mekkorát tévedett! Udvariasságból néztem a képeit, időnként a hányinger kerülgetett. Micsoda örült világokat ábrázol! Azt mondom, aki nem tud egyszerű csendéletet festeni, egy színes virágcsokrot vagy egy gyümölcsöstálat, mellette üveggel – az semmiképp se fessen történelmi tárgyú képeket, se merő nosztalgiából, letűnt forradalmakat! Az bűn. Ne fesse meg Jézust a keresztfával, egyáltalán ne fessen keresztre feszített embert, vérrel, mocsokkal, könnyekkel! Ne fessen riasztó feketéket, lázító pirosakat! Kimentek már ezek a divatból. Túl átlátszó, és gyatra utánzatokra fecsérelte a múltját. Sokszor az az érzésem támadt, hogy egy dilettáns vacskaival bíbelődöm.

– Kár dühöngenie és oktatgatnia. Nem ezekről a képekről beszéltem, hanem amelyekben egy kis időre gyönyörködni tudott. Vagy elfelejtette volna már? Ahogy állt a kép előtt sokáig, szemét lehunyva gondolkodott.

– Mindenáron ki akarja belőlem szorítani az igazságot? Jó, de ebben sem lesz sok öröme. A legocsmányább képét néztem a legtovább, annak aztán a valóságtartalma semmi, hiszen egy ördög és egy angyal szerelmi jelenete az egész. Visszataszító, irreális tartalom, ócska színek között túl szépre sikeredett angyal. Egy meztelen, szárnyait vesztett angyal, szép nagy mellekkel. Olyan mellekkel, amilyent gyakorlott atkékfestő sem festhet meg jobban. Ez ragadt meg, a nő által festett női test varázsa, fölötté egy szenvedő arc, de még az is elviselhető így együtt. Olyan hatást keltett, mintha maga meztelenedett volna arra a képre, és hevérezné az ördög karjaiban, kérve, mentse meg valaki. Már-már úgy éreztem, ki kell

szabadítanom, egy ilyen nő nem veszhet el a torz figura szerelmében. Nem a festő, a férfi kerekedett felül bennem abban a percben...

A Nő hangos zokogásba kezd, képtelen megszólalni.

– Hiába bőg! Nem hatnak meg a könnyei. Mit gondolsz, kinek tudja eladni fáradtságos munkájának ízléstelen gyümölcsseit? Kár a vászonért, a drága festékért és főleg az időért. Értse meg, hogy a semmibe ölte és öli magát. Sír? Hát csak sírjon! Mossa ki magából ezeket a szerencsétlen, semmibe vesző látomásokat! Sírjon nyugodtan, megérdemli, hiszen a felhőkben jár, képtelen megkapaszkodni a földön.

– Tudja-e, hogy maga nemcsak élhetetlen és néma, hanem süket is? Hol volt, amikor szólítottam, hívtam?

– Hívott? Ne mondja! Akkor is megalázott, amikor egyik tanulmányában néhány képepről említést tett. Ez lett volna a hívás? Néhány tömör mondattal elintézt, semleges véleményével, és csak az aggályait nagyította fel. Örülöm kellett volna, mert megemlégett a Mester? Megemlégett, igen. Elvágta a madaram torkát, lemetszette szárnyait. Emlékezzon az „Idő” című képem madarára! Hogy hittem benne, s Maga összetörte legféltettebb képem illúzióját is.

– Úgy hívtam, hogy közben tiltott, Ambivalens érzések kavarnak bennem egyfolytában Tudja meg, hogy azóta remeg az ecset a kezemben, azóta félek az anyagtól. Úgy járom körül a festőállványt, mint az egyszemű a félelmetes óriást. Félek már festeni, mióta beszéltem Önnel, mióta olvastam a tanulmányát. Miért van az, hogy ebben a rémületben mégis ellenállhatatlan kísértést érzek a munkához, csak lassabban megy, iszonyú bíbelődéssel, mintha ólomból lenne a jobb kezem.

– Az az érzésem, hogy belekezek valamibe, és talán sosem tudom befejezni, mert ott áll valahol a háttérben, kárörvendő mosollyal, és figyelni minden mozdulatomat. Mondja, mit tett velem?

– Magának nincs joga vádaskodni! Hát én kezdtem, kezdeményeztem az egészet? Inkább én kérdezhetném! Mit tett magával, velünk? Ne próbáljon bennem lelki-furdalást kelteni, mert én megtettem a magamét, időben. Az a néhány sor, amit írtam akkor, üzenet volt, abban a tanulmányban, ami röviden ennyit tartalmazott:

Van, létezik Valaki a mélyben, tud valamit, amit a világ minden embere közül Ő tudhat, és így fel kell támadnia! Szedje össze erejét. Tanulja meg a mesterséget, a színeket, hogy hitele legyen, lehessen a gondolatainak!

Bújjon ki a bűdös rókaalkyból a valóságba, vagy szálljon le a földre! Merjen harcolni az igazáért, és próbáljon végre valamit, az istenit! Talán van még esély a pozitív fordulatra! Siessen! Stop!

Érti már? Felfogja végre a szavak súlyát? Maga nem hallotta meg, ült továbbra is száraz babérjain. Tudja, mit érdemel egy ilyen örült? Hogy megfojtsa valaki, vagy egészen visszanyomja a szarba, hogy fulladjon meg!

Hiába néz ilyen ártatlanul, legszívesebben kitekerném a nyakát, mert bűnös, aki engedi elmorzsolódnia Isten ajándékát, a tehetséget. Gondolja, szoltam volna, megkockáztattam volt egyetlen sort is, ha nem úgy érzem és gondolom? Elkésett, nem élt a felkínált lehetőséggel. Megfutamodott a kihívás elől. Azt hiszem,

végeztünk, és végzett magával is – halkul el a Férfi, majd feláll és kihajol az ablakon. Valami megkönnyebbülésfélét érez, mert kimondhatta, elmondhatta, amit akart. Bámul kifelé, a februári hideg hűti izgalomtól kimerült homlokát.

Kivilágosodott, nézi a suhanó tájat, a hó alól előbarnálló földet, a varjakat, hallgatja a vonatkerekek kattogását. Reggeli fények, erőszakos ütemes robogás-zene. Egészen megfeledkezik a Nőről. Most nem tud és nem is akar gondolkodni. Üres lett az agya, üres lett a lelke, egészen üres.

Vonattfékezésre riad vissza a valóságba. A Nő arcát akarja látni. A Nőnek azonban hült helyét találja, észre sem vette távozását. A Férfi megrökönyödve nézi az üres sarkot, valami hiányérzetféle ernyeszti el tagjait.

– Kár. Kár, hogy elment. Még szerettem volna mondani valamit – motyogja alig hallhatóan.

Levélféle a szerelemről

Tíz év idő kilométernyi távolságban vagy tőlem. Tíz évvel idősebb és tapasztaltabb lettem én is. Voltak érzelmeim, érzelmi kitöréseim az elmúlt időszakban, ez természetes. Teremtettem és pusztítottam, mert kerestem és nem találtam, amire vágytam, hiszen volt már magas mércém. A kettőnk kapcsolata.

Te vagy a múltam legfényesebb darabja. Ezért írok Neked, hogy megtudd, hogy elérjen még hozzád ez a kettőnk kapcsolatát taglaló kis meditáció. Hogy megérthess, hogy én is jobban megértsem magam.

Miért gondolok Rád olyan végtelen szeretettel, hogy felmelegszen ettől az érzéstől ma is?

Mi lehet a titkod?

A titok Te vagy, a lényedben lakik.

Szeretlek, mert az vagy, aki, nem is akarsz másnak látszani. Varázslatos színházadban minden szerepet hitelesen játszol el, olyan hőfokon, hogy hiszek Neked. Felvillanó arcaid fokozzák vonzalmamat, nem tagadod le egyiket sem, bár a negatív figurákat is felvonultatod. Mindig a lényegét játszod el, úgy, hogy megértsenek. Ez a természetesség ragadott meg, ez tartott melletted a valóságban egy hosszú éven át, s azóta is emlékezetemben. (Nincs olyan napom, hogy ne gondolnék Rád, ne aggódnék, hogyan is alakult az életed...)

Szeretlek minden szerepkörödben, az elesettet, a kiszolgáltatottat, a sikerest egyaránt.

Látom dühöngéseidet, csendes örületeidet, de látom jókedvedet, embert szerető, tisztelő derűdet, alázatodat, felelősségedet a munka és a költészet iránt.

Szeretlek, mert őszintén örültél nekem. Örültél érzéseimnek, bár sejtetted, nem lesz hosszú életű a kapcsolatunk. Ajándéknak tekintettél, miképpen én is így fogom fel, hogy életem ajándéka voltál.

Begyógyítottad a válásom okozta sebeket. Önbizalommal ruháztál fel azzal, hogy kellemek még férfiembernek.

Örültél nekem, talán egy kicsit büszke is voltál rám, hiszen igen jól debütáltam, asszimilálódtam természetes környezetemben, feltaláltam magam családod és ismerőseid társaságában.

Örültél a hétvégi találkozásainknak. Ünnepnapok voltak azok mindkettőnk számára.

Emlékszem megsárgult, nagy családi fényképekre, amelyet olyan sokszor nézegettünk. Minden családtagról tudtál valami érdekeset mesélni. Boldoggá tett a kötődésed és a hűséged. Megértettem és megtanultam mindenkorra az ősök tiszteletének fontosságát, a gyökerekig való állandó visszanézést, eredetünk pontos térképázlatának ismeretét, alapját, amire hittel építhetünk, ha tehetségünkkel telik, és futja időnkben.

Nálad bonyolódik közös életünk. Otthonosan mozgok a lakásodban, a szó szoros értelmében otthon érzem magam.

Boldogan sürgölődök, főzök, mosok, vasalok, takarítok, felvarrom az ingeidre a leszakadt gombokat. Szeretném, ha mindig tiszta és ápolt lennél, olyan embernek látszanál, akin látszik, hogy van valakije.

Szeretem a gyermekeidet, kicsiket és nagyokat egyformán. Örülök bizalmuknak, barátságuknak, azt hiszem, ösztönösen érzik, hogy jó kezekben vagy, hogy nem akarok kárt tenni benned.

Szeretlek, mert megtanítottál szeretni!

Szerelmes voltam beléd, szerelmemet a szeretet alapozta meg. Felismertem, hogy jó ember vagy, annyira jó, hogy kihasználják jóságodat, parcelláidból letörik a legszebb darabot, azután hagynak el.

Szeretlek, mert felnyitottad a szemem, Csipkerózsika-álmomból felébresztettél. Minden kötetedet elolvasom, hogy jobban értsenek. Egyszerűségeddel beismerésre készítesz anélkül, hogy önérzetemben megsebeznel. Rájövök, hogy verstákolmányaim gyengék, nagyon sokat kell tanulnom, hogy felegyenesedjek egy versben. Tanítasz, fantasztikus irodalmi élményekhez juttatsz. Vég nélkül oktatsz, de nem vezetsz.

Bölcsességed, szellemiséged vezet el a testemig. A türelmed tart meg, és gyöngédséged.

Szeretlek, mert nem követelsz, megvárod, amíg természetes vágy sodor a közeledbe.

Az első otlétemkor éreztem csupán, hogy egy kiéhezett férfi csapdájába kerültem. Nem sokat köntörfalaztál, nyomban a tárgyra tértél, miközben méregettél, mint pók a hálójába került zsákmányt, ami érthető is, hiszen ezt megelőzően hosszú ideig nem jutottál nőhöz akkoriban.

Láttad megrökönyödésemet, csalódásomat. Nem támadtál, elengedtél. Nem félttem tőled, csak nem készültem fel egy lehetséges ágyjelenetre. Elutaztam a szüleimhez. Innen egy levélben fejtettem ki véleményemet a találkozás élményéről.

Egy csomó gátlástól kellett megszabadulnom, az eddigit egy másik életfilozófiával felcserélnem.

Nem megadni akartam magam, hanem önként dönteni, érezni azt a vonzalmat, amivel adhatom magam. A férjem után te voltál az első, nem bosszúból, hanem vágytól vezérelve kerestem, kívántam a testiséget.

Pár hét múlva Pesten találkoztunk, sétáltunk, évődtünk, akkor már biztosra vettük, hogy lesz kezdet...

Szeretlek, mert tapasztalt, tapintatos és gyengéd szerető vagy. Úgy érzem, úgy mártózol meg bennem, akár az élet vizében, boldoggá tesz a tudat, hogy erőt merítesz belőlem, általam, miközben én is gazdagabb leszek, nővé avatsz.

Már az első alkalommal kiderült, hogy jók vagyunk egymásnak, olyan, mintha öröktől fogva ismernének. Ez a mi lehetséges gazdagságunk: a szeretet, a megértés és a vágyak együttese.

Tudom az első perctől kezdve, hogy az embert is kívánod, akit bennem sejteni vélsz. Minden igyekezettel azon fáradozol, hogy teljesen megnyiss. Te próbáltad megfejteni lényem lényegét.

Szeretek nálad lenni, veled lenni. Sokat beszélgetünk. A legegyszerűbb beszédtemáktól kezdve a komoly eszme-futtatásokig élvezem a beszélgetést. Hallgatlak, tanulok, akár a szivacs, iszom magamba szavaidat, bölcsességedet. Minden találkozásunk alkalmával többnek érzem magam. Megtanítasz véleményt mondani. A hajnalig tartó beszélgetések sem fárasztottak. Történeted történelmét őrzöm, sosem fogom elfelejteni.

Lassan beletörődök lakásod rendtelenségének látványába, a deszkákba, gyümölcsrekeszekbe, a rengeteg összehordott kőbe, kavicsba, mert számodra ezek a lomok sokat jelentenek, fontosak, hiszen van történetük.

Azt hiszem, hogy a fejedben rend van, rendre és többre törekvés.

Mégy a magad feje után, azt csinálod, amihez kedved van, kimondod nyíltan mindig, hogy mit és mire gondolsz. Nem törödsz az előítéletekkel, a gyengébbek véleményével.

Pozitív megerősítésre szükség van, ám véleményt és tanácsot csak azoktól fogadsz el, akiket tevékenységük, szellemiségük ismeretében tisztelsz.

Tehát erős is vagy. Önmagad bátyája, titkos toronyszobája, ahonnan szomorúan szemléled a világot, ellenkezel az álhumánus társadalommal.

Birtoklod a magasság fényességét és a kétségbeesés, kétségek sötét poklát, s hogy megfogalmazhatod intuícióidat, ez tart életben, ez ad lökést az embersötétség országában.

Önpusztító életmódod alábbhagyott, mérséklődött közös időnkben. Igyekeztél tartani magad a kedvemért, nem felejttem el a Béres-csepp-kúraidat.

Rettegtem, amikor egy hirtelen, komoly rosszulleted miatt telefonált nekem a testvéred. Másnap vonatra ültem. A vonaton sírtam és szidtalak magamban, mert éreztem, hogy a „kihágás” okozhatta a bajt. Ekkor érintett meg először a lehetséges tragédia szele, hogy elveszítetlek bármelyik pillanatban egyetlen, örült lépésed miatt.

A félelmet már nem palástolom, nem tudom palástolni. Veled kellene élnem, hogy mentselek az örült lépésektől. Dilemmák között vergődöm. Még nem vagyok szabad, még fel kell nevelnem a fiaimat, velük kell maradnom. Csak azután dönthetek. Kell-e aztán a döntésem? Kellek-e?

Megtart-e az idő Téged számomra? Megtartod-e magad nekem az időben? Képes leszel-e beérni „leszökeiséimmel”? Akár egy évtizedig még? Köthetlek-e magam mellé a bizonytalanságba? Kibírnák-e érzelmeink a bizonytalan távlatot? Szabad-e életeddel, érzelmeiddel packáznom, így rontani el azt, ami már felépült?

Megfordult a fejemben, hogy a feleséged leszek, lennék, ha nem lennének gyermekeim.

Így sem tudtalak elképzelni kötöttségben, nem tudtam magamat sem, hiszen mi önkéntesek és szabadok voltunk eddig, nem ültünk egymás életébe, így teher sem lehettünk a másik számára, csak ritka és nagy öröm.

Hosszú tépelődések után úgy döntöttem: elengedlek, lehess szabad! Gazdálkodj erőd szerint az elfogyó élet drága perceivel! Elmegyek, kieszközlöm a kapcsolat végét, most!

Most megyek el, amikor még csak neheztelsz, de nem gyűlölsz, mert érzed, önmagamból adtam, annyit, amennyit csak tudtam a sokért cserébe.

Elmegyek akkor, amikor még az érzelmeket nem kínoztuk halálra, amikor egymás hiányának sebet nem lepi be az undor, a kiábrándultság és önzés gennyes váladéka.

Elmegyek, hogy emlékezhesselek („Azért tőled, hogy vissza hozzád”), hogy kívánjam vissza a mediterrán éghajlatodat, türelmed tömjénfüstjét, ameddig élek.

Mozart Requiemjét hallgatom. Fantasztikus mű ez! Veled hallgattam éjszákán át, és közben szeretkeztünk. Az ismételhetetlenséget jelenti a zene. Ilyen volt a mi szerelmünk: komor, méltóságteljes, mint az imádság, hiszen a nekünk szánt időben, a meztelenség szárnyoltárain áldozott testünk.

Hallgatom ezt a zenét, és működik bennem a reflex, asszociálok. Mi jelenünk meg az ágyon, s a kék sötétítőfüggöny sejtelmes, kísérteties lebegése. Nincs már testünk, nincs összefonódásunk, csak az érzések, a feltoluló érzelmek élménye cikázik át rajtam.

Szeretlek, mert a barátom voltál. A legbensőségesebb titkaimat elmondhatam neked, segítettél gyógy módot, gyógyírt találni bajaimra.

Köszönöm, hogy parányi édent teremtettél a lét poklában, igazit, a gondok és véletlenek szögesdrótjai között, ahová vakon tapogatózva is eljutok, biztonsággal eltalálok, ameddig tudok emlékezni.

Két találkozás között

múlatnám az időt
cseppre csepp
rügyszó kedvem
élveteg

gyere-gyönyör gyötör
szívparázs
elmondhatatlan
csillagnász

amint szemed szemem
fénytalány
megkoszorúzott
két magány

lúktető inga-lét
vonzalom
tornádót kavár
sóhajom

Budapest, 1994

Hegymenet, lejtmenet

Gyufaszálat tart a szájában, így tud beszélni, egyébként sistereg meg süvít, összesen két foga van.

– Akkor megmondod a főorvosnőnek, ugye megmondod, Öcsi?

– Hogy a francba lehet iderakni egy kijózanítót – morgom.

A hegyről jönnek a homokszállító dömperek, én meg a Trabanttal gödörtől gödörig evickélek fölfelé.

– Ez nem kijózanító. Munkaterápiás intézet. Jó a levegő. Gyümölcsfák. Kislátás a Dunára majdnem...

– Leesik a kocsijátaja.

– Kifizetem a benzint.

Fél, hogy nem beszélek a főorvosnővel.

– Balra?

– Igen. Jobbra, ahogy az út vezet.

Nem hiszi el, hogy itt nincs út.

– Akkor majd a főorvosnőnek....

– Milyen az új főorvos?

– Nő. Rendes. Már volt vele nagycsoportos, elmondta, hogy mennyire rajtunk múlik, meg aztán...

Pattog a sóder, csak be ne törje, szélvédőt!

– Meg aztán?

– Van itt egy nagyon jó fej. Szakállas. Majd megmutatom. Főmérnök volt, képeket fest. Azt aztán nem lehet bekampózni. Akkorákat vitatkoznak! Egyszer bejöhethetnél. Írhatnál róla is valamelyik újságba. Olyanokat mond!

– Meg aztán...?

– Azt mondja: főorvosnő drága, az egész ország iszik, mért pont engem akarnak lebeszélni? Ja. Megmondta nekik.

Kiköpi a gyufaszálat, újat vesz elő.

– Akkor majd a főorvosnőnek, ahogy megbeszéltük, ugye?

Ha nem jutna gyufához, talán többé nem szólalna meg.

– Messze van? – kérdezem egy bombatölcsér alján.

– Már nem. Nézz csak oda, oda oldalt. A fák közt az a piros tetős.

– Mi van ott?

– Ott lakik a Hovanics Pista. Tudod, a József utcából, aki a Halálfejesben szokott, meg a Mátrában, egyszer találkoztunk a Kálvária téren, mosógépet akart venni...

– Mindenre emlékszem.

– Otthagyta a felesége, elvitte a két gyereket, a bútort, mindent, aztán a Pista el akarta adni a csontvázát a bonctanba, marhára tudott snóblizni, egyszer elkapták a rendőrök, de fogadott velük és nyert....

– Ott voltál?
– Tessék? Ja. Láttam. Lenyomta őket snóbliban.
– Mi van a piros tetővel?
– Ott lakik. Kikapott itt egy nőt, ennek is van két gyereke, ráhagyta az öreg a házat. Mosott rá, meg minden, aztán a Pista most összeállt vele, portás a kertészetnél. Egy kortyot nem iszik. Ja. Fél éve. Meg kell mondani a főorvosnőnek, hogy van betegségtudatom, és nem akarok meghalni. Majd járok addiktológiára.
– Tudom, „majd”.
– Ha az Auróra utcában kiadják a gyógyszert, minden reggel beveszem. A fater fogja beadni. Tejjel.
– Ez megy tíz éve. Nem is értem, minek jövök ide.
– Tesók vagyunk. Kifizetem a benzint.
– És mit mondjak a főorvosnőnek? Én vállaljak érted garanciát?
Hiába van kint a T betű, hogy ta-nu-ló-ve-ze-tő, a dömperek percnként leszorítanak.
– Hát nem garanciát, hanem amit mondtam, mondd meg te is. Vettem új télikabátot. Anorákkal. Kigombolás bélés...
Kaptam a gondozóban egy füzetkét, eligazítás, hogy a család hogyan bánjon a beteggel. Nem szabad kiközösíteni, beszélgetni kell vele, hogy az emberi méltóságot érezze.
– Milyen színű?
– Világos. Ja. Sokat kell majd tisztítani. Megkapom a káestét, az olyan, mint a takaréék. Kamatozik. Megcsináltatom belőle a fogaimat. Mondta az osztályos orvos, aki az öngyilkosoknál van, hogy az legyen az első. A fogsor. Én még nem vagyok elveszve. Ja. Van állásom meg lakás.
– Három éve húzattad ki a fogaidat.
Ez kegyetlenség. Nem szabad a beteget elkedvetleníteni.
– Ez most más. Ha az Anticolra ráiszom, meghalhatok. Volt itt egy nő tavalyelőtt, az itt halt meg. Kiengedték adaptra, és a mentő hozta vissza, de már hiába. A betegszobán halt meg. A Jóska háromezerért megcsinálja maszekba, a legjobb fogtechnikus.
Az egyik kanyar után őrház, sorompó.
– Itt meg kell állni.
Hatalmas zakóban hamuszínű madárfej imbolyog elő, a megtestesült felelősségtudat. Előrenéznek, ez az ő ügyük.
– Adaptációs szabadságról jövök, tizennyolc órára kell jelentkeznem.
Pontos és megbízható, mint határőr korában.
– Tessék – int a madárfejű, és felemeli a jelképes sorompót. Itt legalább elplanírozták a gödröket.
– Itt kezelték őt is – int a portás felé, és gyufát cserél. – Kiengedték, de nem tudott hova menni. Volt egy háza valahol lent, de Romániához csatolták, és nagyon elhúzódott a kártalanítás.

Egyre inkább tisztellem az itt dolgozókat. Miket kell végighallgatniuk.
– Meló után meg majd vállalok maszekokat, az az időt is elveszi, és pénzem is lesz, ez az egy nadrágom van, össze kell szednem magam...
– Hol álljak meg?
– Ott, a főépület mellett. Akkor a főorvosnőnek megmondjuk! Mielőtt kiszáll, megszorítja a vállamat. Szemében könny.
– Öcsi, bízzál bennem.

Egyszer kölcsönkérte életem első karóráját. Anyám vásárolta vissza négyszáz forintért. Amióta ketten maradtak apával, lassan kiürül a lakás. Először az olcsó nipppek a vitrinből, aztán a könyvek, lepedők...

A főépület neonfehérben. Fakó fürdőköpenyek és munkásruhák, elhordott öltönyök, kiült csövázás fotel, régi újsághalom. Egy rácsos ajtón hatalmas lakat. A reménytelenség pályaudvara. Nyílik a kezelő ajtaja. Női hang kiált:

– Jánosi úr! – Egy alak kiválik a tömegeből. Itt mindenki úr. A faliújságon a házirend alatt rajzlapon kék-zöld kavargás.

„A tenger mélye.”

– Ott jön, az a kontyos. Itt megvárlak. Mondd meg neki, ez most komoly! Mondd meg....

Dohányos, negyvenes nő, barna szeme élénk mozgással leplezi, mi mindent látott már.

– Parancsoljon – mutatja az utat. Míg a zárral bajlódik, szorítást érzek a vállamon.

– Tanfolyamra is megyek, és új nadrágot veszek... ezt is mondd...

Az orvosi szoba ablakán egészséges hideg árad be. A dohányzóasztalhoz ülünk. Rágyújtunk, megigazítja a hamutartót, aztán a szemembe néz.

– Főorvosnő kérem, hogyan értette azt a telefonba, hogy a bátyám menthetetlen?

– Az csak félrehallás lehetett, ilyet nem mondhattam mint orvos....

– Három napja telefonáltam, hogy az adaptációs szabadság másnapján tökéletesen berúgott, apámat éjjel kizavarta a folyosóra, kinyitotta a csapokat, az alsó emeleti lakás beázott...

– Ja, igen... nyilván azt mondhattam, hogy akkor nem tudok vele mit kezdeni... már így távolról...

– És közlőrl?

– Nézze, Méhes úr, volt már eset... vannak példák, hogy meggyógyulnak... a mi eszközeink... a család sokat tehet... mi itt valameddig eljutunk, de azután visszakerülnek a régi környezetbe... Önnek magyarázzam? Ön újságíró.

– Ezt mondta? Könyvtáros vagyok.

– Nagyon büszke magára.

– Hát ha ennyi, akkor talán végeztünk is. Köszönöm.

– Ne menjen még. Olyan érzékenyek az ilyesmire, mérik az időt, ez nekik fontos... jelentősége van... megérti... legalább öt percig...

Az íróasztal mögé megy, hirtelen kicsi lesz, elvész a papírok között.

– Megmondtad?

– Meg.

– Akkor rendben lesznek.

– Rendben.

– Az öcsém – mutat be valakinek –, ő hozott fel. Trabantja van. Újságíró.

– Hangosan folytatja, hogy mások is hallják:

– Tíz percig volt bent! – Vonszol tovább. – Nem kísérlek ki, beszélnem kell azzal a pasival, műanyagos, ha innen kimegyünk, hozzá megyek dolgozni, havi tízest fizet, állati jó fej, meg azzal a másikkal indul egy kisállattenyésztés, a görény, öregem, most abban van a nagy pénz...

A külső ajtónál megáll.

– Tíz percig voltál bent. Állati jó fej vagy, Öcsikém. – Átöleli a vállam. Megmondtad neki, hogy vállalod, hogy hazamegyek, és...

– Mindent megmondtam.

Hegyről lefelé, sötétben, gödrök között, egyedül. Nem lesz könnyű hazajutnom.

Az ikrek jegyében

A két Máli, Pircsike és Dorcsika világszenzáció lehetett volna. Egy tönkrement vándorcirkusz szomorú igazgatója fedezte fel őket az erdélyi hegyek közt egy kocsmában, ahol is a művészettől igen távol eső tevékenységet folytattak. A jó szemű igazgató azonnal megváltotta a kocsmárostól a hallgatag cselédlányokat, és fényes amerikai jövőt kezdett tervezni velük. A produkció lényege a lányok iker mivoltában rejlett volna. Ám valahol a Bonchida és Kolozsvár közötti országúton beleestek az államosításba, ami olyan egyszerű módszerrel történt, hogy egy karszalagos ember meg két fegyveres rendőr a nép nevében lehajtotta a direktort a visítózó majmával meg az ikrekkel együtt a cirkuszos kocsirol.

Ott álltak az őszi sárban egy utazótáskával meg az éhes majommal. Így még sürgetőbbé vált az amerikai jövő, hisz a jó szemű, de kifosztott igazgatónak nem maradt más megoldás, mint disszidálni. Hacsak nem akart a bukaresti Állami Cirkusz és Varieté Központban jelentkezni egyszerű másodbohóci beosztásért. A nyakán maradt magyar ikrek azonban biztató jövővel kecsegtettek, amiért még a hazát is érdemes elhagyni. Az illuzionista világszenzációt az a várhatóan nagy szám képezte volna, hogy az egyik ikret el lehet varázsolni, igazából és pimaszul, teljes testi valójában, mert a másik majd úgyis előkerül, és lesz nagy siker. Ám a Pircsike nevű lány túl hamar

került elő. Állampolgári feljelentés következtében a román–jugoszláv határon a mozony szerkocsiján tíz mázsa szén alól bányászták ki a határőrség különleges egysége.

Személyazonosságának maradéktalan megállapítása érdekében Pircsikét előbb összeverték, aztán gyors eljárás során, ahogy volt, véresen és szénporosan öt évre ítélték. Mialatt átnevelés címén kényszermunkásként örökös reumát szerzett a Duna deltájában, szerencsésebb testvére meg a jó szemű igazgató eltűnt a nagyvilág forgatagában.

Egy áprilisi napon a táborfelügyelői irodában kihallgatták, hogy azelőtt mi volt a foglalkozása, és miért ítélték el. Eszébe jutott a sötét kocsmá is a hegyek mélyén, de inkább azt vallotta, hogy reakciós életmódot folytató vándorló cirkuszművészként érte a jogos népharag. A nevelőtiszt valamit irkált, aztán Pircsike megkapta szénporos ruháját, meg egy parancsot, hogy a termelésbe való beilleszkedés céljából haladéktalanul jelentkezzen a romániai népi művészek vásári bábozó szakosztályánál. Egy vándorló bábcsoporthoz osztották be; már nem lovas kocsin jártak, hanem mozgó bábszínházzá átalakított Dodge típusú katonai teherautóval.

A bábművészek befogadták, ő pedig megtanult bábos varrni, ragasztani, faragni. Szép énekhangja révén rendszeresen ő adta a prologust meg a finálét, függönyhúzási kötelezettséggel, de szerephez nem jutott, bármennyire vágyott is rá. Ahhoz kevés volt a hely a parván mögött.

Érzelmi viharok amúgy nem háborgatták a kis társulatot, amely négy magányos nőből meg egy sárguló arcú férfiből állt. Pircsike az előadások szünetében román meg magyar dalokat énekelgetett mások gyerekeinek, és egyre távolibb lett a gondolat, hogy valaha maga is szülni fog. Utazásaik során a ponyva alól néha kinézett a cementporos tájra, olyankor fájdalmasan hiányzott a húga meg az első szerelmet jelképező cirkuszos, kikről még csak fényképe sem maradt.

Tízévi bolyongás után a társulat végül megragadt egy vidéki kisvárosban, ahol a kultúrház befogadta őket. Pircsike, életében először tizennyolc négyzetméternyi saját állandó lakáshoz jutott. Azt csináltgatta, és persze fejből tudott minden szerepet, hátha valamelyik művész egy napon váratlanul megbetegszik. Aztán egyszerre megelégette az idő hiábavaló csordogálását, és elhatározta, legalább felkutatja testvérét. Mivel hiába utazott el a népesség-nyilvántartóba, valamint újsághirdetéseire sem jelentkezett senki, végül levelet írt a Nemzetközi Vöröskereszt párizsi központjába. Párizsból ugyan válasz nem érkezett, de egy napon magához hívta a direktor. Arca a szokásosnál is sárgább volt.

– Itt voltak – mondta. – Te belekeveredtél valamibe. – Pircsike nem értette. Soha nem keveredtem, felelte, de az igazgató úgy gondolta, hogy a hatóság nem hülye. – Valamit csak csináltál, ha még a nevedet is rosszul tudják. Dorottyá. Dorottyának kerestek – hadarta szemrehányóan.

– Akkor nem is engem... – könnyebbült meg Pircsike. – Van nekem egy ikertestvérem. Eltűnt. Őt kerestem. Most végre megvan?

– Te vagy meg, te szerencsétlen – förmedt rá a direktor. – Mít kell feltűnősködni! Te már ültél is, tudhatnád!

– Az embernek kell valaki. Öregségére.

– Nemzetközi Vöröskereszt? Nyugati kapcsolat? Kémkedés? Még nekünk is bajunk lehet itt ebből, de neked biztosan véged – felelte a direktor.

– Ki akarsz rúgni?

A sárga arcú ember ekkor rágyújtott, és azt mondta Pircsikének:

– Megmentelek. Van nekem egy sógorom Magyarországon. Könyvelő. Jóra-
való özvegyember.

– Nem úgy van az. Nem is látott még. Az embernek vannak érzései.

– Majd megszeretitek egymást. Összehozunk egy turnét odaátra. Beadjuk a kérelmet mint kulturális küldöttség, csoportosan. Így talán bele tudunk csempészni a kollektív útlevelebe, aztán ott gyorsan férjhez mész, nevet változtatsz. Csak többé az életben ne gyere át a határon. Mindenkinek jobb lesz így. Iker! – rázta a fejét.

– Micsoda felvágás!

És igaza lett a sárga arcúnak: megszerették egymást. A férj végül is nem könyvelő, hanem a megyei MÉH vállalat ellenőre volt, bejáratos mindenféle erő-
művekbe, vágóhidakra, színházakba, s ebből kifolyólag sokat tudott az életről. Pircsikének állást szerzett a megyei bábszínháznál, ahol tisztelték az erdélyi művésznő múltját, de kevés volt a hely a paraván mögött, s ő kellekesként afféle mindenés maradt. Az összes szerep a kisujjában volt, és előadás után takarítás címén a raktár-
ban lankadatlanul gyakorolta a bábmozgatást.

Aki fiatal életében évekig térdig vízben állva ásta a szebb jövőt, annak másképp múlik az idő. Pircsike táblát rakatott az ajtóra a férje neve alá, hogy Máli Piroska bábművész, és várt.

Április volt megint, egy délelőtti próbán nagy skandalum támadt a színpadon: elmarad a prömier, elmarad az olaszországi turné, minden elmarad. A főszereplő művésznő megszökött egy spanyol fotóssal. Élő ember nincs, aki átvegye a szerepet egy nap alatt. Megölöm magam – hajtogatta a rendező kövéren és kétségbeesve.

Ekkor futottak Pircsikéért. Ő nem sietett, mert amikor eljön a perc, amire egész életünkben vártunk, azt tudni kell méltósággal elviselni. Fellépett a színpad-
ra, kézbe vette a királykisasszony hófehér ruhájú, aranykoronás figuráját, majd egy hanyagul otthagytott deszkán megbotolva átszakította a paravánt, és belezuhant a zenekari árokba. Három helyen tört el a lába.

A nyugdíjas sakk-klubból kiugrasztott férjet azzal fogadták a kórházban, hogy bármivel próbálkoznak, az asszony nem szólal meg. Pircsike combnyakig begipszelt lábbal, behunyt szemmel feküdt egy magas ágyon.

– Én vagyok – hajolt hozzá a férje. – Mért nem szólsz? Ennyire fáj?

Pircsike suttogni kezdett, olyan halkán, hogy a férfi csak egészen közel, a szájához hajolva értette meg a szavakat:

– Soha nem lehetek már boszorkány a végesehol kerekerdőben, se csodatévő hagymácska, nem lehetek garason vett tejfelescsupor, soha, soha, soha nem leszek már egészséges alma a világnagy almafán...

És kitört belőle a zokogás. Őszintén és szemérmetlenül bömbölt, mindent kieresztve, ahogy csak az elveszett gyerekek tudnak.

BÁNKI ÉVA

Apák, fiúk, hajók

Esszéregény, részlet

I.

Hömpölygő tömegről beszélünk Magyarországon, ha egy tüntetésen feltorló-
dik a tömeg, vagy ha a Vígyszínházból az előadás végeztével kiáradnak a nézők, de valódi „hömpölygés” csak Velencében képzelhető el, ahol az emberek nem merik elengedni a másik kezét, ahol még vadidegenek is egymáshoz igazítják a lépteiket. És annyian vannak, hogy a hömpölygésben, az emberáradatban egy farkasbőrbe öltözött, agancsot viselő, vagy ötszáz éve halott öreg költő sem tűnne fel. Mindenütt angol, német szavak, elmormolt bocsánatkérések, egymáshoz dörzsölődő karok, lábak, fenekék – izzadtan, elnéző lassúsággal, de mégis a gazdagok ma-
gabiztosságával hullámzó tömeg.

Álszent otthonosság, öregesen bágyadt ölelkezés.

De nem jutunk másként előre. Ez nem tömeg, hanem kavargó massa.

Nyár van. Aki él és mozog, Velencébe tart.

Egy délután felhív a régi osztálytársam, közli, hogy itt van a városban, és megkérdezi, nem lenne-e kedvem vele találkozni.

– Ha meghívsz a Gritti-palotába egy kávéra, elmesélek egy jó történetet.

– De ha komcsizol, bokán rúglak vagy kiöntöm a kávédat.

Régi osztálytársammal úgy évődünk, mintha a gimnáziumban világraszóló barátok lettünk volna. De nem voltunk világraszóló barátok, ha jól emlékszem, tizenévesen öt mondatot sem váltottunk.

Tetszettünk egymásnak? Utáltuk egymást? Más körökbe tartoztunk?

A kamaszok rejtélyesek – a felnőttek nemkülönben.

Osztálytársam az Esőváros után megkeresett, talákoztunk pár percre, azóta hűségese olvasóm és jó barátom.

Kapcsolatunk baráti, de nem teljességgel ártatlan. Rengeteg gyereke van, de soha nem mesél a családjáról, ahogy a munkájáról sem – tulajdonképpen fogalmam sincs, mit csinál Amerikában, és mért járkal ilyen gyakran Kelet-Közép-Európában. Hát ezért választottam a „kávézást” a lagúnák közti romantikus andalgás („hömpölygés”) helyett.

András tartózkodásának, meglehet, nem a CIA, az FBI vagy valami világraszóló titok az oka, hanem maga a gimnázium. A késő Kádár-kor szórakoztatóipará-
nak keltetőjében, a Madáchban tanulva mi nem szoktunk hozzá, hogy fontos dol-
gokkal előrukkoljunk. Gimnazistaként fogalmam sem volt, ki ez az András, hogyan él, honnan jött. Mai eszemmel úgy látom, gyerekfejjel valamilyen kisegyházhoz

tartozhatott (baptista? adventista?), és talán ez magyarázza a kamaszok közt szokatlan magabiztosságát és tartózkodását.

Ma is magabiztos és ma is tartózkodó, és nyilván úgy véli, velem, egy hajdani madáchossal ma sem illik vallásról, gyerekekről vagy más komoly dolgokról beszélni. De a telefon az más, ott jóval felszabadultabb.

– Hé! Azt tudtad, hogy Kertész Imre is a mi giminkbe járt?

Igenlően hümmögök a telefonba. Amerikába, úgy látszik, nehezen jutnak el a hírek. – Hát persze hogy oda járt. A legvégén meg is buktatták.

Osztálytársam értetlenkedik. – Hogyhogy?

– Na, hallod! Egy ennyire szókimondó embert!

Erre nem felel semmit.

Gyorsan megállapodunk az időpontban.

Régóta mérhetetlenül vágyom bejutni a Gritti-palotába, de a neten rákeresve egy kis lelkiismeret-furdalás fog el. A Palazzo Grittiben egyetlen éjszaka félmillióba kerül (ó, te szentséges!), ebből gondolhatom, hogy a kapucsínót sem adják a teraszon ingyen. A túlságosan reneszánsz, túlságosan csillogó-villogó, túlságosan muranói (muranoid) szobabelsők kicsit bazári hatást keltenek a fotókon.

Én magam nemhogy a kávé, de még a belélegzett levegőt sem tudnám kifizetni. De most, végre-valahára!

– Ebédelünk? Te is éhes vagy? – kérdi az osztálytársam.

Tulajdonképpen nem illünk ide, én túlságosan kelet-közép-európai, az osztálytársam túlságosan amerikai (kicsit úgy néz ki szegény a fényes, jól szabott öltönyében, mint egy tévéprédikátor). Vagy nagyon is ide illünk: bal felől egy idős amerikai házaspár terpeszkedik, jobb oldalamon oroszok veszekednek, előttünk egy távol-keleti jegyespár ámuldozik. Velencében léteznek valóban választékos helyek, de a Palazzo Gritti nem tartozik ezekhez, csiricsáré, mégis méregdrága Velencét kínál. De az is lehet, hogy a csatorna túloldalán lebegő, túlságosan habcsókszerű *Santa Maria della Salute*t nem szeretem. Mint annyi barokk templom, kívülről díszes, cikornyás, belül rideg.

– Tessék, a desszert! – mutatok rá a csipkés-csodás fogadalmi templomra.

A tejszínes csipkecsoda, a barokk Velence egyik jelképe még fel sem épült, mikor a Grittik belefogtak a Mohács utáni Magyarországot, a töröktől fenyegetett Itáliát érintő, legvakmerőbb kalandorkodásba.

A Grittik voltak a harmadik dózsecsalád, akik megpróbálták lecsapni a magyar trónra.

Hisz a mohácsi vész idején Velence már tudhatta, hogy a török feltartóztathatatlan. A Bizáncot leromboló II. Mehmeddel szemben még felvették a harcot, próbálták megvédeni a gyarmataikat, de kudarcot vallottak. Az egyik velencei követ, Giacomo de Languschi reszketve számol be a szultán céljairól: „Azt mondja, hogy a világon egyetlen birodalomnak kell lennie, egyetlen hitnek élnie, és egyetlen hatalomnak maradnia.” II. Mehmed római császárrá akarta magát koronáztatni.

– Hogyan? Tényleg? – értetlenkedik az osztálytársam.

A Canal Grandén ringatózó hajócskákat figyelve tényleg alig hihető, hogy akad ember a földön, aki egy kiskutyának akar ártani. De én folytatom.

A velenceiek tudhatták, hogy II. Mehmed terve mit jelent. A Dózse-palotába is eljutott a híre annak, hogy a szultán a mai Marghera helyén hidat akar ácsoltatni. 1477-ben a Szent Márk tér harangtornyából nézhették végig, ahogy egy oszmán szabadcsapat feldúlta Friulit. A vég közeledett: a mohamedánok már a „terra firméről” raboltak velencei alattvalókat.

Felelős velencei politikus csak azt kívánhatta, hogy a szultán ne Rómát, hanem Bécsset lássa a fő ellenségnek, hogy az oszmán haderő ne Velencén keresztül Itáliára, hanem Magyarországra zúduljon. És ha a nagy Világbirodalomnak, az egyesült keresztény-mohamedán egyháznak szüksége lenne pergő nyelvű, a Nyugatot ismerő „szakértőkre”, akkor a velenceiek mindig a legnagyobb barátsággal és készséggel...

Nagy Szulejmán mindenható nagyvezére egy velencei területről rabolt reneget, az olaszul kitűnően beszélő Ibrahim pasa volt.

András, az osztálytárs közben úgy sóhajtozik, mintha a *Trónok harca* egyik epizódját mesélném. Közben észre sem vesszük, hogy bekaptuk a pici salátaleveleken felszolgált előételt.

1529-ben portai megbízással Magyarországra érkezik egy dúsgazdag kereskedő, az épp regnáló Andrea Gritti dózse törvénytelen fia, Lodovico Gritti. Szapolyai János királyt próbálja meg rávenni a törökkel való még szorosabb együttműködésre. Nem lángpallossal fenyegeti a magyarokat, palotát épít Budán, hadsereget, sőt udvart szervez, befektet a magyar gazdaságba, és végül megpróbálja „elhalványítani” Szapolyai Jánost – ellenségei szerint minél gyorsabban rátenni a kezét a magyar királyi koronára. A Szapolyai János kormányzójává tett Lodovico kétségkívül „ügnök” volt, de nem a sötét moszkvai bérlekásokban szorongó, elvtársait örömmel jelentgető fajtából, hanem egy reneszánsz kalandor.

De vajon az oly sok magyart elbűvölő Lodovico, Gritti dózse törvénytelen fia kalandornak tartotta magát? Kétségkívül a szultán cukrosbácsijaként jött Magyarországra – megmutatni Mohács rettenetes pusztítása, a felégetett falvak, az elpusztított városok után az oszmán-török birodalom „megnyerő arcát”. Lodovico Gritti olaszul beszélt, kereszténynek vallotta magát, de török ruhákat viselt, és a szultán embereként járt-kelt. Jó dolgok lesz nektek is! Csak fogadjatok szót, és ne féljetek! Ám mind a nagy Szulejmán, mind Ibrahim, mind Lodovico elszámította magát. A magyarok szövetkeztek a törökkel (akár), de se Gritti idejében, se a 150 év alatt nem törődtek bele az örökös török igába – igen jellemző, hogy a Balkánnal ellentétben, Magyarországon áttörök se nagyon akadtak. Se Ibrahim pasa, se Lodovico Gritti, se Szulejmán szultán nem számított arra, hogy Magyarországon ilyen nehéz lesz berendezkedni.

És meglehet, Lodovico Gritti tényleg hitt az „egyesült vallás”-örületben, ahol is gyanús messiások, próféták helyett majd egy főmegmondó, egy „főcsászár”

dönthet a hit kérdéseiben. Talán Gritti a barátja, Ibrahim pasa csodás felemelkedése miatt hihette, hogy ez a jövő. Mindvégig nagypályás politikusnak képzelte magát. De vajon az volt-e?

A kultúra nagy szerepet játszik a dózsefiú magyarországi tündöklésében. A mi Lodovicónkhoz először is az Itáliában tanult főpapok és főurak (köztük nagyon művelt, becsületes emberek) csatlakoznak. Végére is se Ferdinánd, se Szapolyai János, Magyarország egyik királya sem hasonlított a Machiavelli megálmodta Il Principére... de talán majd ez a remek olasz, a velencei dózse törvénytelen fia... Ám akik kezdettől fenntartással szemlélték Lodovico Gritti tündöklését, talán nemcsak kulturális okokból, a dózsefi olasz-török szokásait elutasítva voltak előítéletesek. Az ellenszenv a személyének is szólt. Fiát, Antoniót a „bitang Gritti” ellenfelei is kedvelték.

Lodovico mindig túl sokat beszélt, mindig túl sokat ígért, mindig túl sokat képzelt magáról. Minden nyelven tudott – ez alap egy kalandornál –, de a Habsburg-követek nem értették a latinját. A magyarok nem muszlimnak, hanem pogánynak tartották, talán nem teljesen alaptalanul: Esztergom ostromáról hallva nevetett a keresztény magyarok szenvedésein. Ebben a rettentő században senki sem morzsolta volna el néhány könnyecppet néhány magyarért – de nevetni a halálukon? És közben Magyarország trónjára törni?

Utolsó magyarországi útja a téves helyzetfelismerés, az önkontrollvesztés, a felelőtlenség annyi példájával szolgál, hogy azt gondolhatjuk, Lodovico – minden vonzó tulajdonsága ellenére – nem lehetett királynak alkalmas. Ellenségei ezt már a „halálos útja” előtt pontosan érzékelték. Lodovico mindenki eszén túl akart járni (elárulta Szapolyai Jánost és a török szultánt is), és észre sem vette, hogy őt, a Nagy Átejtőt ejti át mindenki.

– Micsoda romantikus sors! – sóhajtozik az osztálytársam.

Talán velem együtt ő sem érzi az ételek ízét.

– Meglehet. De a nagy romantikus, Jókai gyűlölte és megvetette.

Mivel oly üdítő lenne ezen a habcsókos kora délutánon Jókai PC-mentes kifakadása, ezért megkeresem a telefonomon az ő jellemrajzát.

„Egy velencei hercegtől származott korcs; olasz vér; jezsuita nevelés; török szultáni kegyenc: annyiféle színt váltó, ahány úrral összekerül, fizetve valamennyitől, elárulva egyiket a másiknak kölcsönösen, hitszegő minden vallás értelmében, pénzvágyó, kapzsi, fősvény; orgyilkhoz, méreghez nyúlni kész, ahol útjában akadályt talál. Ez a név keresztül-kasul járja Magyarország történetét e kétkirályos korban, s mindenütt vérfolyásokat, szégyenfoltokat hagy maga után.”

– Na, tessék! Jókai amolyan korai „nihilistát” látott a „korcs olaszban”, aki nem tisztel senkit és semmit, de maga iránt mániákus tiszteletet követel.

Jókai talán nem is tévedett abban, hogy ezek a narcisztikus hajlamú pszichopaták fogják a XXI. század (az úgynevezett „jövő század”) történelmét befolyásolni.

De én nem vagyok ilyen engesztelhetetlen, mint Jókai.

Titokban kedvelem Grittit.

„Vesztőhely az út porában” – ízlelgetem Szakály Ferenc kitűnő életrajzának címét. Milyen szép, időmértékes lüktetésű sor!

Mint egy fejetlen kolón! Illik egy „út porában” lefejezett emberhez.

Lassan kihozzák a gyömbéres-fahéjas desszertet, addig is az osztálytársam csúcsmínőségű telefonján próbáljuk rekonstruálni Lodovico Gritti (jókaiasan Gritti Lajos) utolsó útját. Ibrahim pasa bukása után Isztambulban élő, magukat veszélyben érző olasz és zsidó kereskedők is csatlakoznak a karavánhoz.

A legdöbbenetesebb, hogy Lodovico a fiait is magával hozta!

Micsoda örület! Mért nem juttatta el a fiúkat a szerető nagypapához, Velencébe? Néhány török katona egy háborús országon végigvonuló, kincsekkel megrakott karaván mellett nem életbiztosítás. Mikor Gritti teljesen örült módon parancsot adott ellensége, Czibak Imre nagyváradi püspök meggyilkolására, a magyarok elfogták és kíséretével legyilkolták.

– Ha rengeteg pénzzel utazol egy háborús országban, ne öldöss püspököket! – mosolyog András.

Bólintok. És annyira elfog a medgyesi leszámolás hangulata, a „vesztőhely az út porában”-érzés, hogy már nem is mímelem, hogy ízlik az étel.

– Ha mindenkit elárult ez a Lodovico, Szulejmánt is, Szapolyait is, akkor kinek az ügynöke volt?

– Velencéé. Bár apja mindenhol elhatárolódott javíthatatlanul kalandor fiától, Lodovico végig velencei érdekeket képviselt, akkor is, ha nem tudott róla. Hiszen sikerült fenntartani Magyarország megosztottságát. Elérni, hogy a Habsburg–oszmán vetélkedés Itália határain kívül maradjon.

– Bár sikerült a háborút Velencétől távol tartani, de a Grittik gazdasági céljai nem teljesülhettek: Magyarország megmaradt a genovaiakkal szövetséges Fuggerék érdekszférájában, nem sikerült Velencéhez kapcsolni. Egy ilyen nagy tervhez, egy ország gazdasági vérkeringésének megváltoztatásához a világ legelbűvölőbb kalandora is kevés.

– Az apjához, a dózsehoz volt hű? Már ne haragudj, ez elég szokatlan dolog egy felnőtt férfitől.

– Dehogy haragszom! Ha nem olvastam volna a KGBéla-ügyről, talán egyet is értenék veled. Persze Lodovico jóval idősebb volt, mint a tokiói magyar nagykövetség portásának nevelt fia, de az apának való megfelelés vágya még a XX. században is megalapozhat egy kémkarriert. „Te nem Kovács Béla vagy, nem a követségi portás fia, hanem a mi gyermekünk.” És ne feledd, Lodovico apja, a jövő dózse maga is kém volt, a velenceiek javára „nézelődött” Isztambulban, le is tartóztatták. De ő okosabb kém volt, sikerült megmentenie saját magát és a fiait.

– De mi szükség volt legyilkolni Lodovico fiait?

– Ezt Szapolyaiék nem vállalták, a moldvai vajda gyilkoltatta le őket. Bár a haláluk nem lett végleges, hiszen visszatértek Horváth Viktor regényében, a *Török*

tükörben. Ám azt hiszem, a magyaroknak tényleg politikai érdekük lett volna megvédeni a fiúkat. Antoniót sokan kedvelték, egy regnáló dózse unokája volt. Azt hiszem, Szapolyai katonái a kincse koncentráltak, a rengeteg árura és drágakőre. Néhány zafirocska, néhány smaragdcska, meglehet, a születő Erdélyi Fejedelemség alapjaiba is beépült. A Gritti-ügy után Szapolyai János anyagi gondjai megszűntek.

András megfontoltan bólogat. Most már maga a főpincér köröz fölöttünk. A Palazzo Grittiben évszázadok óta nem szokás szalvétákra térképeket rajzolni, világbirodalmak sorsát tárgyalni... talán élni vagy vitatkozni sem...

– Akkor Velence rettenetesen elbánt a Mohács utáni Magyarországgal?

– Mondhatni. De nézz csak a térképre! Magyarország egy létező ország, kicsi, savanyú, de a miénk, van olimpiai csapata, országgyűlése, tizenkilenc megyéje, Velence pedig Itália egy nem túl jelentős városa lett. Disneyland az Adria partján. Még csak nem is főváros, hanem csak egy álomváros, egy politikailag teljesen jelentéktelen turistaparadicsom. A történelemben semmit sem lehet bebiztosítani. A legagyafúrta tervek, a világgraszoló győzelmeket sem.

Annyira dobog a szívem, hogy észre sem veszem, hogy a főpincér egy táncosnő keces mozdulatával az osztálytársam, András elé ejti a számlát.

A számlára sandítok. Hogy mennyi! Te jószágos...!

Míntha a Grittik kihallgattak volna minket, és még utoljára bosszút állnának.

A feketekávé közben azon tépelődöm, vajon igazam van-e.

Aeneas Sylvius Piccolomini egy el nem küldött levelében arra biztatja a Bizáncot elfoglaló szultánt, keresztelkedjen meg, és akkor egész Európa egyesülhetne „Kelet császáranak” oltalma alatt. Az egyesülés a jövőendő pápa szerint nem jelenti a kereszténység feladását. Tényleg teljesen irreális volt, hogy Bizánc új urai „megtérnek” egyszer? És a muzulmán–keresztény közeledést szorgalmazók (Gritti, Ibrahim) tényleg mind muzulmán ügynökök voltak? Hogy a nagy megtérés elmaradt, az persze utólag irreálissá, nevetségessé teszi ezeket a tervek. *Utólag*, igen – de hogy *akkoriban* mit gondoltak és miben reménykedtek, azt nehéz eldönteni. Azt azonban nem állíthatjuk, hogy a korabeli diplomáciát *akkoriban* gyötrő kérdések ma teljesen idejétmúltak lennének.

Andrástól elköszönve a két nagy velencei „találmány”, a diplomácia és az újságírás kapcsolatán töprengök.

A késő középkor nagyhatalmai befolyási övezetekben, gyarmatokban, birodalmakban gondolkodtak, de néhányan közülük már sajnálták a háborúhoz a gazdasági és emberi erőforrásokat. Ilyen lehetett Velence is, amely tényleg nem rendelkezett hatalmas embertömegekkel – a befolyásolni óhajtott hatalmakat „diplomáciával” nyerte meg.

Először a Serenessima állomásoztatott a világ minden „fontos városában” követeket. És ezek a követek a szülővárosuk, Velence „álláspontját” képviselték minden politikai megbeszélésen, emellett – mint valami kiküldött

tudósítók – rendszeres beszámolókat írtak szülővárosuknak. Ezek a követjelentések (újságcikkek? politikai elemzések?) pontosak, okosak, szabatosak – ma a középkori és kora újkori magyar történetírásnak felbecsülhetetlen forrásai. Bár közérthetőek és világosak, még nem nyilvános újságcikkek – csak a velencei államtanács olvashatta őket. De Velencében születik meg az első újság az ókor utáni Európában, az 1566-os *Notizie scritte*.

Mert az információ aranyat ér.

Aki „rendezheti” az információkat, az markában tarthatja a világkereskedelmet.

Ha lenne még egy életem, megírnám *A hírszerzés, diplomácia, újságírás kezdetei a késő középkori és reneszánsz Velencében* című PhD-dolgozatot, szorgalmasan kutatnám a témát, de már nem teszem. Ez a lehetőség elmúlt – ugyanúgy porrá lett, mint a Velence vezette Kelet-Közép-Európa esélye. Kutassák ki a nálam fiatalabbak a velencei kémkedés történetét.

Apropó, fiatalok! Egészen feltűnő, hogy Velencében, ahol komoly tisztségeket csak öregek tölthettek be, a követek/tudósítók mind „éretlenek”. A rugalmasságra talán azért volt szükség, hogy a követek szembe tudjanak nézni (bármilyen) valósággal, elviseljék a „rossz híreket”. Velencei követek az elsők között számoltak be – a kalmár köztársaság jövőjét amúgy megpecsételő – hírről: a portugál Vasco da Gama Afrika megkerülésével eljutott Indiába.

Sopánkodtak? Igen.

Felháborodtak? Természetesen.

De nem minősítették fake newsnak, „hazug hírverésnek”.

A velenceiekben volt elég lelkiere, hogy a hanyatlásukkal szembenézzenek. Nemcsak kémek és újságírók voltak, hanem értelmiségiek.

II.

Elernyeszt a forróság, de május végén már nem lehet szabadon lődörögni a városban. Az együtt szuszogás taszít, gyűlölöm magam, ahogy a Rialto felé elkezdek együtt mozogni, együtt lélegezni a tömeggel. A csodálatosan szép házak, az álombéli paloták között azt képzelem, gyerek vagyok, terelnek minket, mindannyian a nagykanizsai úttörőház felé masírozunk.

Már a mellékutcákban is iszonyú a tömeg, bulvárlapokból ismerős fő- és még főbb celebek tapossák egymást, mindenki siet valahova, még a drága Inge néni, a szállasadónőnk is kiállításmegnyitókra jár, a született velenceiek is félnek, hogy lemaradnak valamiről.

Van zöldturizmus, gyógyfürdőturizmus, keresztény turizmus, Velencének a kulturális turizmus jutott. Velence nem akármilyen város. Van abban valami bizsergető, mikor Woody Allen rendez először a tűzvész után újjáépült Operaházban, vagy mikor Yoko Ono kap itt életműdíjat, és kiiregedett roksztárok vásárolnak a csatorna partján palotákat.

Tudod, kit láttam az utcán? Nem hiszed el! Már a nem-tudom-ki is itt van.

Én köpök az efféle művészetre. A világból kivonuló „kevesekre”, akik középkori falak között gyűlnek össze, hogy szabadon ünnepeljék egymást. Vonnegut *Bőrleszkjében* Machu Picchu romjai közt „ernyedeznek” az észak-amerikai miliárdosok – egy hajdani magaskultúra megfejthetetlennek tűnő jelképei szolgálnak felmentésül, hogy a saját világukból sem értenek semmit.

De most itt a Biennálé.

És ha már itt vagy, nem hagyhatod ki. Kata telefonált, hogy Zsuzsa üzent neki, Marci szerint itt vagyok. Hogy nem lenne-e kedvem vele összefutni. Nahát. De nekem már súlyos celeb-mérgezőselem van. Elfog a vágy, hogy azt hazudjam, dehogy vagyok itt, épp szülővárosomban, Nagykanizsán, nagyszüleim sírján lo-csolgatom a virágokat, és most is a sírkőtisztítóval veszekszem. Aztán mégis elszé-gyellem magam: találkozunk, persze.

A legnagyobb örömmel.

Katában nincs meg az a távolság, megfoghatatlan különösség, mint András-ban – én értelmiségi gettóban élek, nekem már egy üzletember is „különleges” –, és nem olyan szívbeli, jó barátom, mint a Kelet-Közép-Európa feltámadásáról ábrán-dozó lengyelek. Belém hasít, hogy mióta ők kézen fogva visszautaztak Krakkóba, Velence mennyivel parvenübb, komolytalanabb hely lett.

Ám egy régi barátnő hangja mindig időutazás, reveláció, úgyhogy szinte ész-re sem veszem, már kint vagyunk a gyerekekkel a Biennálé területén, az Arzenálon.

Katának elmagyarázom, hogy én egy igazi tökfaj vagyok, engem nem érde-kezik ez a sok sznob szörnyeteg, gyűlölöm az egészséget, hányingerem van, undorodom, de ő nevetve tuszkol minket pavilonról pavilonra.

Aztán pár perc múlva már én is vele lelkesedem és álmélgodom. Annyi hihetetlen ötlet, annyi életöröm, annyi káprázat... mihez is tudnám hasonlítani az élményt? Talán a cukorsokkhoz.

A kislányom odafurakszik egy mesterséges kertecskéhez. Ha közel lépsz a műfákhoz, azok beszélni kezdenek hozzád, miközben a fák közé helyezett nyomta-tók ontják-ontják magukból az üres papírlapokat. A természet dicsérete egy mester-séges kertben, a világ legmesterkéltébb városában.

Megállunk egy távol-keleti művész csodás kispasztikájánál: emberarcú ha-lak nyüzsögnek egy enciánkék öblöcskében, az uszonyokkal integetnek. Kicsit én is így érzem magam.

– Hát nem csodás? – lelkendezik Kata. – Ennyi művészet, ennyi ötlet egy használaton kívüli gyárban! Hát látod, a képzelet képes legyőzni a gazdasági kény-szert...

Bólogatok, nem tehetek mást.

De mi is történt néhány száz éve az Arzenálban?

A hajógyár – a középkor talán leghatalmasabb ipari komplexuma – mindig is gyönyörű volt, de nem az impozáns vörös falak, a kőoroszlánok, a Bizáncból idelopott drágaságok miatt csodálták műalkotásként az erre tévedők. Amúgy csak a

lehelőkelőbb vendégek léphettek a gyár területére. Pedig maga a termelés is óriási látványosságnak, a külföldi vendégeket elképesztő vizuális élménynek számított.

A fénykorban Velencében egyszerre (!) nyolcvan gályát tudtak megépíteni: volt az Arzenálban szárazdokk, hajómedence, kötélverő műhely, sőt egész gyártó-sorok, az idelátogató lovagok, püspökök, követek szájátva gyönyörködtek a mun-kások összehangolt mozgásában...

Az egész munkafolyamatot úgy bámulták a vendégek, mint a ráció külön-leges diadalát, valami fantasztikus színházat vagy performanszt.

Egyetlen más középkori gyár sem volt képes ilyen óraműhöz hasonló, „mű-vészi” szervezethez. Egyetlen középkori céh sem volt képes ennyi emberi „alkat-rész” összecsiszolására, ilyen nagyarányú, megbízható tömegtermelésre.

Az emberi test persze csak bizonyos feltételek között idomítható ilyen össze-hangolt együttműködésre, ekkora engedelmességre. A Szent Márk tér harangja nem az arisztokraták vagy külföldi követségek érkezését, hanem a hajóácsok munkaide-jük kezdetét és végét jelezte, ráadásul ők, az arsenalottók vihették megválasztása után a dózsét a vállukon. Ám a világkereskedelmet irányító Velence nemcsak mun-kásai szimbolikus megbecsülésével törődött: ez volt az első város a világon, amely nyugdíjat és betegbiztosítást folyósított a munkásainak.

Az Arzenál, a velencei hajógyár igencsak különleges módon ötvözte a kö-zépkori kézművességet és a „lelketlen”, kapitalista tömegtermelést. A vitorlaszabók felelősek voltak a felfeslett varrásokért, az ácsok az eltört árbócokért. De még ezek-nél is fontosabb volt a hajókötélzet. Minden, „futószalagon” dolgozó kötélverőnek saját jele volt, hiszen a hajókatasztrófákért személyesen feleltek.

A nagyipari termelés dacára a munkások nem „idegenedhettek el” a munká-juktól.

A hajó – bár gyártósoron készült – eleven lény volt, akiért/amiért a munkások életük végéig feleltek.

Még furcsább, hogy maga a hajógyár köztulajdon volt, ahol a hadigazdál-kodáshoz hasonló szigorú ellenőrzés folyt. Az Arzenálban dolgozó szakemberek életük végéig nem hagyhatták el Velencét, nem „bocsáthatták áruba” más nagyha-talomnak a szakértelmüket. Az arsenalottók lényegében rabszolgák és megbecsült polgárok voltak – hasonlóan a követekhez, a tengerésztisztekhez, vagy magához a dózséhoz, aki Velence fénykorában sétálni sem mehetett sehova egyedül. A híres hajógyárat falak és kőoroszlánok őrizték, mint a középkori várakat. Gyönyörű, vörös, gondosan csipkézett falak, de falak.

Munkásoknak vagy alkotóknak tekinthetjük a termékeiket saját „védjeggyel” ellátó kötélverőket? A sajátos termelési viszonyok miatt nehéz erre felelni. Velence számos utánozhatatlan („páratlan”) intézménye, újítása, szokása nem gazdasági/társadalmi innovációként, hanem valamiféle esztétikumként táru fel előttünk. És ez még inkább igaz lehetett a régiekre.

Mi a hajdani „tömegtermelést” gazdasági kényszer szülte racionalizmusnak (több hajó – több haszon) tekintjük, a középkorban viszont varázslatnak vagy épp

funkcionális művészetnek látták. Csodás színelőadásnak, vagy egy névvel, személyiséggel bíró „csodalény”, egy hajó, és persze végső soron egy tengeri birodalom bölcsőjének. Persze most a Biennálén unott arccal ténfergő celebek közt nem könnyű elképzelni a dán lovagok, az angol követek, vagy akár Vata fia, Zebegény elképedését.

– Tényleg Zebegénynek hívták azt az udvaroncot? – kérdezi Kata.

– Fogalmam sincs – mondom szemlesütve. – Csak az biztos, hogy az Arzenál régen egészen elképesztő hely lehetett. Hadititok. Gondosan ellenőrzött látványosság. Világcsoda.

– Most is az – mondja Kata. – Itt dekkolnak ezek a fantasztikus műtárgyak. És egy évük van, hogy feltöltődjenek a régi hajógyárból áradó energiával.

Továbbstátalunk, tovább báméskodunk. Megismerkedünk egy lett művész-szel, aztán egy magyar származású svédvel, aki magát ragadozó madárnak képze-
li.

– Épp jó helyen vagy – mondom, és körbemutatok.

Furcsa bevallani, pompásan, sőt egyenesen ünnepien érzem magam.

III.

Az Arzenál melletti Museo Storico Navale, Tengerészeti Múzeumot már többször is meglátogattuk. Engem nem érdekel annyira a híres kagylógyűjtemény, Peggy Guggenheim személyes gondolája vagy a dózse hajójának másolata, én inkább csak borongani szeretek itt, a Tengerészeti Akadémia termeiben.

A múzeumot sajnos nem a Stato da Mar felemelkedésének és dicsőségének szentelték, noha nagyon érdekes lenne végigkövetni, ezek a majdnem vagyonszösségben élő „lagúnalakók” (Cassiodorus) hogy hozták létre ekkora gyarmatbirodalmat. De a múzeum nem a politikának, nem a gyarmatbirodalom eszméjének, hanem „csak” a tengeri hajózásnak állít emléket. Az „ősidőktől máig” – hogy kicsit ironizáljak.

De hát hol kaphattak volna helyet a gyarmatok hatalmi jelképei, a szárnyas oroszlánokat ábrázoló reliefek, ha nem itt, a Tengerészeti Múzeum egyik félreeső, elhagyott termében? Én közöttük bolyongok, míg a lányom egy nagy gyerektársaság közepén sikoltozva bámulja a hajómodelleket.

Velencei tartózkodásunk végén iszonyodom mindenféle tömegtől és „hömpölygéstől”. Örülök, hogy itt végre egyedül lehetek.

Megvert oroszlánok, beteg oroszlánok, sánta oroszlánok, vak, összetört arcú, betegen kullogó vagy sebeiket nyaldosó oroszlánok – minden mennyiségben. Fénykorukban is totyagos, inkább öreg tacsókra, mint valódi ragadozókra hajazó oroszlánok. Hány napig maradnának életben ezek a babaoroszlánok – ahogy a lányom nevezi őket – a szavannán? De mindegy. Oroszlán-ügyben nem várhatunk a középkori kőfaragóktól természeti hűséget.

A Római Birodalom elmúltával melyik művész láthatott valódi oroszlánt?

A középkor hatalmi jelképei ezek, nem élethű ragadozók.

De milyen sok helyről! Oroszlánok a hajdan „Velencei-tengernek” nevezett Adria, az Égei-tenger, a Fekete-tenger mellékéről. Egy hajdani gyarmatbirodalom jelképe: a vert oroszlánsereg.

Bennem amúgy nemcsak ez az oroszlánokkal zsúfolt, félreeső terem, hanem a XIX. századi hajómodellek is szorongást keltenek. Nem szeretem a volt felfedezők déd- és ükunokáit szorgalmas „hajómodellezőkként” elképzelni. Velence már régóta egy poros olasz kisváros, és ezek a déd- és ükunokák ott ülnek a híres, Francesco Morosini alapította Tengerészeti Akadémián (professzorokként, úri állásban), és aprólékos gonddal, több évtized munkájával elkészítik azoknak a hajóknak az aprócska másait, melyekkel az őseik vágtak neki a tengereknek. Ez a velencei álvilág egyik utolsó fényes százada – a Fenice, a velencei opera aranykora. Mikor is velencei arisztokraták (mert természetesen ők voltak a híres opera intendánsai) hatalmas odaadással és tehetséggel szervezik a Verdi-operák világraszóló diadalmenetét, és nagy szorgalommal építgetik a hajdani felfedezőhajók másolatait.

A Museo Storico Navale della Marina Militare második emelete is egy „opera” – fantasztikus állóképek sorozata a dicsőséges múltból.

A teljes ötödik emeletet viszont a svéd tengerészet történetének szentelték. Ennek konkrét apropója is van: az Arzenál bejáratán álló híres oroszlánokon (melyeket hadizsákmányként Francesco Morosini cipelt Athénból a szülővárosába) hajdani középkori viking rúnajeleket találtak. Ez a graffiti, a hajdani varég zsoldosok Velencébe került emléke figyelmeztet a közös múltra.

A kora középkorban Kelet-Európa és Kelet-Közép-Európa politikai arculatának kialakításáért a skandinávok és a velenceiek tettek a legtöbbet. Persze a Kijevi Rusz, az Árpádok Magyarországa nem volt kevésbé szláv vagy magyar attól, hogy kialakításukban varég katonák vagy velencei értelmiségiek is részt vettek. Ahogy Bizánc sem kevésbé görög attól, hogy a középkorban már csak skandináv zsoldosokat alkalmazva, Velence és Genova segítségével volt képes megőrizni nagy hatalmi tekintélyét. A velenceiek és svédek egy életképes és színes Európa megszületésén bábáskodtak, ezért is „helyes”, sőt igazságos, hogy a svédek és a velenceiek az „ötödik emeleten” is találkoznak. Mint ahogy hajdanán Athénban, Bizáncban, Budán, Kijevben.

A bábáskodásukkal született középkori Kelet- és Kelet-Közép-Európát szokás „elmaradottnak” tekinteni, hiszen ezek az új államalakulatok képtelenek voltak ellenállni a nyakukba zúduló mongol és török invázióknak. (Az oszmán-török hadak és a tengeri útvonalak átrendeződése vet majd véget Velence nagy hatalmi álmainak is.) De akár elmaradottak voltak ezek a fiatal, ám meglepően stabil kelet-európai államok, akár nem, nem a „fejlettség” (bármit jelentsen ez) volt a bukásuk oka. A törökökkel szemben az „egyesült EU-haderő”, a Luxemburgi Zsigmond által összetrombitált kereszties hadsereg is alulmaradt (Nikápoly). A velencei és viking bábáskodással született országok egyszerűen rossz helyen voltak.

Megvert oroszánok, beteg oroszánok, sánta oroszánok, vak, összetört arcú, betegen kullogó vagy sebeiket nyaldosó oroszánok... Egy kelet-közép-európai tengeri nagyhatalom megvert, szomorúan kullogó „oroszánocskái”.

Velencével, az „oroslán” bukásával mi, magyarok is sokat veszítettünk.

Egy autonóm, fejlődőképes, toleráns kelet-közép-európai alternatívát.

A kulturális földrajz hőskorában (melyet egy remekmű, Szűcs Jenő csodálatos tanulmánya fémjelez) Velencéről többnyire hallgattak. Hiszen Kelet-Közép-Európa Nyugat is, Kelet is – ami jó benne, az mind nyugati, ami rossz és „visszahúzó” benne, az mind keleti/bizánci. Ebben a látásmódban nem igazán van helye Velencének: egy régi rómaiak alapította, nyugati keresztény városnak, amely bizánci csatlóként emelkedett fel, a Bizánci Birodalom örökébe lépett, és megszállottan szerette és kutatta a „Keletet”. Velence, mely nemcsak a töltött káposztáról és a nyugati vívmányok „átvételéről” nevezetes, hanem rengeteg „újítást” is kidolgozott.

De úgy látszik, megfertőz engem örök optimista lengyel barátaim távolléte: kicsit már szégyellem és unom a „keleti utazó” szemüvegét, amellyel ezt a páratlan, teljességgel megszokhatatlan várost csodálom. Hogy jövök én ahhoz, hogy lefitymáljam Byron, Browning vagy akár Ezra Pound nosztalgiját? Ők egy másféle Velencét találtak, nem egy halott, megsiratni való várost, egy be nem teljesült történelmi alternatívát.

Szerencsére elhoztam magammal Mary Shelley *Az utolsó emberének* magyar fordítását. Csak most, az utolsó velencei napokban merem kinyitni, hiszen Frankenstein híres szülőanyja ebben a városban, Velencében vesztette el egyéves kislányát, Clara Everina Shelley-t – és én rettentő babonás vagyok.

De ez a csapongó világvége-regény, Mary Shelley sci-fije teljesen lenyűgöz. 2073-ban indul a történet, melynek tetőpontja, hogy megannyi háború, pestisjárvány után a romantikus főhős, Lyonel Verney egyedül marad a Földön. Mary Shelley messze nem olyan okos és bölcsen előrelátó, mint a XX. század számos átalakulását ügyesebben megjósoló Jókai – de azt nem tudom, hogy az ökológiai katasztrófát és a „nagy összeomlást” megjövendölő Mary látomása nem XXI. századibb-e, mint a technika diadalát ünneplő Jókaié.

Pedig nem volna szabad olvasgatni. Pakolni kéne, visszavinni a könyveket a könyvtárba, búcsúzkodni a kollégáktól, résen lenni, figyelni, intézkedni, mosolyogni...

De legszívesebben a gyerek a ferences patronatóban rendezett búcsúbuliján is a Mary Shelley-apokalipszist, a lovakkal és vitorlásokkal vívott „világháború” történetét olvasgatnám.

Engem egyébként nem is ezek a Shelley-féle anakronizmusok nyűgöznek le, hanem az „elhagyatott Itália”, az emberek nélkül haldokló, szép csendben a tengerbe „omló” Velence leírása.

Ez annyira szuggesztív, hogy percekig nem is kapok levegőt.

Ahelyett, hogy itt olvasgatnék, segíthetnék Andrea atyának a nagyteremben asztalokat tologatni.

Hamarosan betoppan Eszter maestrája, a mindig elegáns Antonella néni, a Canal iskola legszigorúbb osztályfőnöke. Kicsit nehezményezi, amiért a gyereksúron eldobható poharakat használunk. Mert nemcsak a bámulatos Mary Shelley, hanem Antonella néni is gondol a bolygónk jövőjére. Üdvözli az atyákat, üdvözöl engem, üdvözli a gyerekeket, aztán egy vörös hajú anyukával (még soha nem láttam) lelkes eszmecserebe kezd a méhek és a kismadarak jövőjéről.

Mindezt egy csodás város közepén, amely úgy született, hogy a középkori városépítészek könyörtelenül lerombolták Isztria, Dalmácia fenyő- és tölgyerdőit.

Antonella néni szigorúan rám néz. Jaj, még el kell szaladnunk szalvétáért!

A lányom nem ér rá, a barátnőinek szánt rajzait rendezgeti. Ezek is az „álmováros” témáját variálják. A csatornában piros-kék-zöld halacskák táncolnak, piknikező gyereksereg érkezik egy nagy léggalonnal a bazilika felé, egy bátor pálcika-gyerek felkapaszkodik a híres bronzlovak hátára. Mindenki boldog, a nézők virágszirmokat szórnak a Canal Grandéba. Az idő mindig boldogan újratekődik.

Ez is egy vég. Ha tetszik, ilyen egy happy end. Kontra-Shelley.

Kiszaladok szalvétáért, közben lelkesen üdvözlem Peppo (vagy kicsodácska) nagymamáját.

2073 még messze van. Talán.

Minden könyvünket, minden ruhánkat összepakoltuk. Megvettük a jó Inge néni ajándékát. Engem már várnak a tanítványaim egy másik időben, egy másik valóságban.

Holnap indulunk haza.

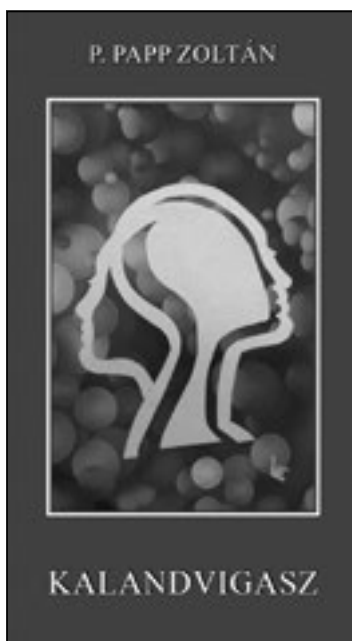
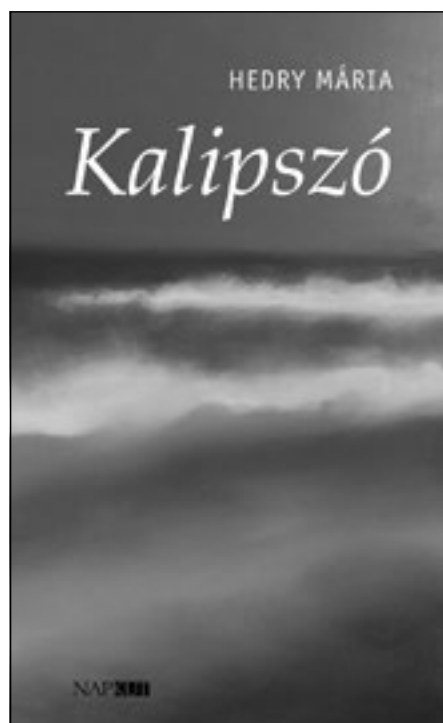
Idő – tér – idő

Kilopom magam az Időből
és terekbe osztom szét.
A materiális terekből nyíló
képzeletterekbe.
Repülök bennük
s feliszom a leszálló nap
fénymaradékát.
Szárnyalok tereim határáig
s ott rátalálok ismét az Időre,
de már megrakodva
ülök le tengerpartjára
és várom az elborító dagályt.
Elmondok mindent.

Levetkezem a némaságot,
elmondok mindent,
nem szégyellek semmit.
Talán azt kellene,
hogy komolyan vettem a világot?
A szavakat értelmük szerint?
Hogy a rendet szerettem a rendetlenség mögött?
A lélekben a csak sejthetőt?
Hogy kívántam a női test misztériumát?
Hogy sajnálom azt, hogy anélkül
kell eltávoznom, hogy nem tudtam mindent
legalább megkóstolni?

Olajcsepp

Olyan vagyok, mint
Olajcsepp a vízáradatban,
Áramlok vele,
De nem olvadok fel.
Felszínem elhatárol.
A fény áthatol rajtam,
Továbbadom, de a
Víz piszka leperreg.
Talán az óceánnál
Elvegyülök én is?
Inkább lemerülök
Az iszap alá,
Egészben és láthatatlanul.

Petronius és Valéry.

A pragmatikai poliszémia egy különös esete

ita quotiescunque dicit „Carpe”, eodem verbo et vocat et imperat
(Petronius)

A szószemantikai jelenségek közül a poliszémia átjárja az egész szókincset. Például a mese szó mai alapjelentése ‘csodás elemekkel teleszött, költött elbeszélés’ (tipikusan folklór műfaj), kiterjesztve lehet még ‘szüzsé, elbeszélés cselekménye’, ‘kitalált (gyakran hazug) történet, kifogás, ürügy’, a mai gyermeknyelvben pedig egészen általánosan ‘rajzfilm’. Eredeti jelentése ‘találós kérdés’ lehetett. (A poliszémia jól elhelyezhető más szószemantikai jelenségek – például homonímia, szinonímia, antonímia – körében, Kicsi 2007: 73–74.)

A poliszémia különböző típusainak osztályozására számos javaslattal álltak elő, közülük különösen érdekes a szabályos poliszémia fogalmának bevezetése. Például népvnek gyakran szolgálnak a szóban forgó nyelv megnevezésére, tudományágak megnevezései pedig tantárgyak nevéül. A szókincs bizonyos mezői poliszémiával használt szókból állnak (például a sakkfigurák elnevezései), s távoli dolgok között esetenként látványos összefüggések mutathatók ki (például a néprajzban a szarvállást és a bajuszformákat jelölő szók: *hegyes, kajla* stb.).

A poliszémia bizonyos grammatikai funkciók kifejezésének eszköze is egyben. A magyarban és számos más nyelvben ilyen módon fejezzük ki az úgynevezett abszolút superlatívuszt (*nagyon, igen, erősen, fölötte*), a számlálószókat (*darab, szál, szem*), gyakran az általános alanyt (*ember, világ*), történetileg így jöttek létre a névelők (*egy, az*).

A poliszémia fogalma a szószemantikából átvezet a mondatszemantikába és a pragmatikába is. A szintaxisban érdekes kérdés lehet, hogy a poliszém mondatok különböző típusainak mely összetevői épülnek ilyen sajátosságokra. Klasszikus – az ige poliszémiáján alapuló – példa *A katonák beszüntették a fosztogatást* mondat végrehajtó és műveltető olvasata. A műveltető jelentés olykor viccek forrása, például *Jean, megetette a kanárit? – Igen, uram, a macskával*. A következő frivol vicc két szó (a *hét* és az *elment*) poliszémiájára épül: *Mit mondott Hófehérke vasárnap, késő este? – Ez a hét is gyorsan elment*. A pragmatikai poliszémia esetében ugyanaz a megnyilatkozás különböző beszédaktusok végrehajtására alkalmas, de ez általában nem kapcsolódik egy-egy szó poliszémiájához.

A pragmatikai poliszémia egyik klasszikus példája a *Fázom* mondat, amely jelentheti azt, hogy hideg a testem, nincs melegem, sőt, innék valamit, de alkalmanként a *Csukd be az ablakot!*, *Fűts be!* és a *Bújj hozzám!* felszólításokkal egyenértékű. A pragmatikai poliszémia egyik legkézenfekvőbb példája az, hogy

egy megnyilatkozás egyszerre lehet kijelentés, de ígéret és fenyegetés is. Van pragmatikai szinonímia is, például az ablak becsukását explicit felszólításon (*Csukd be az ablakot!*) kívül sokféleképpen lehet kérni, például rámutatva az ablakra, vagy a *Fázom!* és *Huzat van!* mondatokkal. Ezeknek az egyenértékűségeknek a tipológiája egyelőre kidolgozatlan.

Napjaink egymással versengő pragmatikaelméleteinek egyike a beszédaktus-elmélet, melyet John L. Austin angol filozófus dolgozott ki, s többen továbbfejlesztettek. A beszédaktus-elmélet a nyelv használatát egyfajta tevékenységnek tekinti. Alapja az a felismerés, hogy minden megnyilatkozás tett is egyben. (Rövid ismertetése például Kicsi 2007: 112–8, részletesebben magyarul Szili 2004.)

Austin 1955-ben tartott előadás-sorozatában háromféle beszédettet, beszéd-cselekedetet, pontosabban a beszédaktus három aspektusát különböztette meg: a nyelvhasználatban való részvételt (lokúció), a beszéddel való cselekvést (illokúció) és az általa kiváltott hatást (perlokúció). A lokúciót vagy lokúciós aktust akkor hajtjuk végre, amikor valamely nyelven mondunk valamit, például egy mondatot. Ezen aktus során fonetikailag rendezett hangsort képzünk, amelynek elemei egy szótárból valók és grammatikailag is rendezettek, jelentésük többé-kevésbé egyértelmű. Az illokúció vagy illokúciós aktus során határozott szándékkal végrehajtunk valamit. A perlokúció vagy perlokúciós aktus a megnyilatkozás azon aspektusa, hogy milyen hatást vált ki a hallgatóban, de ez már kevésbé szorosan tartozik magához a megnyilatkozáshoz.

Ami az illokúciók típusait illeti, Austin eredeti, ötös felosztása a következő: verdiktív (ítélkező), exercitív (végrehajtó), kommisszív (elkötelező), behabitív vagy konduktív (viselkedő) és expozitív (bemutató). Az illokúcióknak az elmélet fejlődése során többféle csoportosítását különböztették meg. Az egyik legismertebb tipológia John R. Searle osztályozása, aki szintén ötféle illokúciót különböztetett meg (2000: 149–150): asszertív (állító), amely tényállást mutat be (például kijelentés, magyarázat, osztályozás); direktív (utasító, irányító), amely a hallgatót valaminek a megtételére ösztönzi (például parancs, rendelés, kérés); kommisszív (elkötelező), amelyben a beszélő elkötelezi magát valaminek a megtételére (például eskü, fogadalom, ígéret); expresszív (kifejező), amely a beszélő lelkiállapotáról számol be (például köszönet, mentegetődzés, részvét); deklaratív (kinyilvánító), amely valamely – többnyire meghatározott intézményhez kötött – nyelven kívüli tényállás létrehozására szolgál (például szavazás, kinevezés, licitálás).

Meglehetősen ritka jelenség, hogy ugyanaz a megnyilatkozás (lokúció) az asszertív és direktív illokúció, mégpedig a megnevezés és felszólítás szerepét is betölti. Igen gyakori viszont az asszertív és kommisszív illokúció, például a kijelentés és ígéret egybeesése. Searle szerint egy explicit ígéret (például *Ígérem, hogy meglátogatlak*) egyszerre deklaratív, kommisszív és asszertív (2000: 151). Név és beszédaktus viszonyát tanulságosan tárgyalta Kálmán C. György (1992). Mindenesetre a megnevezés beszédaktusa nehezen különíthető el a megszólításétól. A puszta megszólításnak is számos funkciója lehet, például figyelemfelkeltés, rászólás, segítségkérés.

A felszólítás általában két elemet tartalmaz. A többnyire először elhangzó, de nem kötelezően kitett elem a megszólított megnevezése, a másik, kötelező elem pedig egy cselekvés végrehajtására szólít fel. A felszólítás talán legismertebb esete a katonai parancs, mely gyakran szintén két részből áll: megszólításból és vezényszókból. (Az alakosság és az alaki kiképzés kérdéseit részletesen tárgyalja Reider et al. 2005: különösen a 2. fejezet.) Például: *Kovács honvéd! Pihenj! Szerelvényt igazíts!* A vezényszó sokszor maga is két részből áll: figyelmeztető és végrehajtást elrendelő részből. (A *Jobbra át!* vezényszó esetén a *Jobbra* a figyelmeztető, az *át* pedig a végrehajtást elrendelő rész; a kettő között eltelik egy-két másodperc.) Vannak azonban csak végrehajtást elrendelő vezényszavak is: *Vigyázz!*, *Pihenj!*, *Oszolj!* A megszólítás nem hagyható el a csak végrehajtást elrendelő részből álló vezényszavak előtt, illetve akkor sem, ha több, különböző rendeltetésű kötelék van jelen (*Első gyalogoszád!*, *Aknavető üteg!*).

A felszólításból lehet köznév (például *fakszimile, fogdmeg, haddelhadd, le-buj, légyott, nefelejcs, nemulass* és talán *rikkancs*), a megszólításból szintén lehet köznév, mégpedig foglalkozásnév (például a *doktor, rabbi*), állathívogatóból állatnevezés (például *cicc – cica*).

A szépirodalomban Petroniusnál és Paul Valérynél találtunk példát egy sajátos parancsnyelvre, asszertív és direktív (illetve deklaratív) illokúció egybeesésére. A parancsok egyben nevek is, mégpedig tulajdonnevek. Egyik esetben sem választható el egymástól a megszólítás és a felszólítás (parancs), a vocativus és az imperativus.

Tacitus időszámításunk 66. évéről szólva, Nero áldozatai között sorol fel egy Titus Petronius nevű rómat, akiben a filológusok a *Satyricon* szerzőjét látják. A *Satyricon* eredetileg 16 könyvből (*liber*) állt – a töredékek a 15. és 16. könyvből származnak –, a leghosszabb egybefüggő rész a *Cena Trimalchionis*. Az elbeszélés Trimalchiója egy ázsiai származású, felszabadított rabszolga. Dúsgazdag, hatalmas birtokain minden megterem. Abban leli kedvét, hogy nap mint nap volt rabszolgatársaival, illetve léhűtőkkel, talpnyalókkal dőzsöl. Minduntalan javait és sajátos műveltségét fitogtatja. Vendégeit elképeszti színpadias fogásaival. A látogatót már a portásfülkénél egy falra festett, élethű véreb ijeszti meg. A lakomáin felhordott pompás ételek még véletlenül sem azok, aminek látszanak. Az egyik kópé, Encolpion így beszéli el Trimalchio lakomáján szerzett élményeit:

A tálcán „alul hízott szárnyast, sertéstőgyet, középütt pedig tollakkal felicomázott nyulat pillantottunk meg. (...) A tálca szögletei táján négy Marsyas-szobrocskát fedeztünk fel, apró tömlőikből borsos mártás csöpögött a halakra, amelyek, mint valami csatornában, úgy úszkáltak. A cselédség tapsolni kezdett, mire mi is mindnyájan viharosan tapsoltunk, és nevetgélve láttunk hozzá a finomabbnál finomabb ennivalókhöz. Maga Trimalchio is éppígy felvidult ezen a különös meglepetésen, és elkiáltotta magát: »Nyisszants!« Tüstént előlépett a szeletelő, és zenekíséret mellett olyan ütemes mozdulatokkal nyiszálta szét a húst, hogy azt hitte volna az ember, valami mester-bajvívó küszködik, orgonakísérettel. De azért Trimalchio folyton mondogatta fuvolázó hangon: »Nyisszants! Nyisszants!« Gyanút fogtam,

hogy valami finom elmésség rejlik ebben az annyiszor ismételt szóban, hát megembereltem magam, és asztalszomszédomtól felvilágosítást kértem a dolog felől. Ez aztán, mint aki már több ízben tanúja volt az ilyenféle bolondságoknak, így felelt: »Látod, annak, aki a húst nyiszálja, Nyisszancs a neve. Hát valahányszor ő azt mondja: Nyisszants, ezzel az egyetlen szavával szólítja is és parancsol is neki« (Petronius 1977: 25–26).

A *Carpe* egyrészt a *carpo* igéből képzett imperativus, de felfogható egy *Carpus* tulajdonnév vocativusának is, s ez a *Carpus* (nem *Carpe*) név megjelenik még az elbeszélés során (1977: 34).

„A római irodalomban a beszélő neveket különösen az epigramma divatja terjesztette el. Martialis a közömbös, semmitmondó név helyett néha már beszélő nevet választ. Pl. egy szakács neve Mystillos ‘feldaraboló’, egy kikapós asszonyé Laevina ‘bal úton járó’” (Kovalovszky 1992: 520).

Ami a római rabszolgák neveit illeti, „Amíg kevés rabszolga élt Rómában, a gazdája nevét (genitivusi esetraggal) kapta meg mindegyik, hozzátevé a *por* (< *puer* ‘fia’) szót, ami bizonyos fokú családba fogadást jelentett (...). Tehát *Quintus* rabszolgája *Quintipor*, *Caius Gaipor*, *Luciusé Lucipor* és így tovább: *Marcipor*, *Tullipor* stb. lett. Később szülőföldjük után nevezték el őket: *Phrix* (frígiai), *Cappadox* (kappadóciai), *Syrus* (szíriai) stb. Gyakori volt mondabeli hősokról nevet adni a rabszolgáknak: *Achilles*, *Priamus*, *Pollux* stb. Az utolsó időkben azonban bármiről: tulajdonságoktól, állatokról, növényekről, a természet dolgairól elnevezhették őket: *Parvus* ‘kicsi’, *Longus* ‘hosszú, nagy’, *Porcus* ‘disznó’, *Canis* ‘kutya’, *Amygdalus* ‘mandula’, *Amiantus* ‘len’, *Sardonix* ‘drágakő’ stb.” (Hajdú 2003: 207).

Ben Schott egy bizonyos Alexis Soyer (1853) nyomán a következő taxonómiáját adta a római lakomákon felszolgáló rabszolgáknak: *dispensator*, aki a többi rabszolga munkáját szervezte, kiosztotta a munkát, *ostiarius*, a portás, aki felügyelte a belépőket és távozókat, *atriensis*, aki ellenőrizte az atriumot, őrizte a fegyvereket, trófeákat stb., *obsonator*, aki a húst, gyümölcsöt és csemegéket a piacon megvásárolta, *vocatores*, akik kézbesítették a meghívásokat, fogadták és elhelyezték a vendégeket, *cubicularii*, akik elrendezték az asztalokat és fekhelyeket, *dapiferi*, akik a fogásokat az étkezőhelyiségbe vitték, *nomenculatores*, akik felvilágosították a vendégeket minden egyes fogás minőségéről, *structor*, aki a fogásokat szépen elrendezte, *praegustator*, a főkóstoló, aki megkóstolt minden fogást, *triclinarche*, a főpincér, aki felügyelte az étkezés menetét, *procillatores*, fiatal rabszolgák, akik kiszolgálták minden egyes vendéget igényei szerint, *sandaligeruli*, akik levették, majd visszahelyezték a vendégek szandálját, *adversitores*, akik fáklyafénynél hazakisérték a vendégeket. Ezekon kívül voltak rabszolgák, akik a vendégek szórakoztatásáról gondoskodtak. Számos rabszolga cselédi feladatot látott el, például a *flabellarii*, akik pávatollal legyezték a vendégeket, *focarii*, akik a tüzre felügyeltek, *scoparii*, akik felsöpörtek, *peniculi*, akik az asztalokat tisztították (Schott 2003: 35). – A felsorolásból pontos képet alkothatunk e lakomák szokásos munkamegosztásáról, de arról is, hogy a szertelen Trimalchio miként szólíthatta volna a szolgaszemélyzet többi tagját.

Mindenképpen megemlítendő egy érdekes párhuzam, amelyre Pais Dezső figyelt fel. Az ómagyar kori foglalkozásnevek egyik alcsoportjába „a cselekvésképzettel jelképező foglalkozásnevek”-et sorolta. Szőlőművesek, tímárok, udvarnokok, szabók és ácsok nevének felsorolása után olvashatjuk: „Az 1240 k. összeírás két szakácsa a *Queuerug* és *Zouorug*, azaz *kevereg* és *zavarog* nevet kapta a mesterségére jellemző cselekvéstől” (Pais 1922: 98). Pais módszere az volt, hogy nem egyes neveket vizsgált, hanem névcsaládokat, mégpedig attól függetlenül, hogy tagjai tulajdonnevek-e vagy közszők. Ő maga így vallott erről: „ha XI–XIII. századi nevekkel foglalkozom, rendszeresen úgy járok el, hogy az együtt előforduló neveknél mindig próbát teszek a vonatkoztatás szempontjából való összevetéssel. (...) Egyik név szinté glosszázza a másikat, az együtt jelentkező nevek kölcsönösen értelmezik egymást” (Pais 1960: 102–103). Nem feladatunk igazságot tenni módszerével és szóban forgó névféjtésével kapcsolatban, de tény és való, hogy számos bírálat is érte: „A sokat emlegetett *Kevereg* szakács (Queuerug 1237 k.) sem a »mesterségére jellemző cselekvéstől« kapta a nevét (...), hanem a többi *Keuerug*, *Keuerig*, *Queueric* nevékkel együtt a német *Kewerih*, *Kewirih* személynevet viselte” (Fehértói 1997: 72–73).

A másik szépirodalmi példánkban nem különböző embereket szólítanak különböző néven, hanem egyazon személy, Madame Teste kap mindig más és más nevet férjétől, a sajátos, betöltendő „funkció”-tól függően. Paul Valéry különös, borzongást keltő alakja, Monsieur Teste 1896-ban tűnik fel a színen, a róla szóló írások pedig először 1929-ben jelentek meg kötetbe gyűjtve. Ezek egyikéből – *Émilie Teste levele (Lettre de Madame Teste, 1924)* – idézünk:

„Nincs asszony a világon, akit úgy hívnának, mint engem. Hisz tudja, mily neveltséges nevekkel becézik egymást a szeretők; milyen kutya- és papagájnevek lesznek a testi kapcsolatoknak természetes gyümölcsei. A szív szavai gyermekesek. A testi hangjai elemiek. Teste úr egyébként úgy gondolja, hogy a szerelem nem egyéb, mint hogy együtt állatok lehessünk. Szabad az út minden ostobaságnak s mindenféle állatiasságnak! Így hát a maga módján hív engem is. Majdnem mindig aszerint nevez meg, amit éppen akar tőlem. Magában véve a név, amit nekem ad, egyetlen szóval megérteti velem, mit várjak tőle, vagy mi a teendőm” (Valéry 1977: 564).

Mindkét esetben egy sikeresen végrehajtott beszédaktusról (perlokúciós aktus) szóló beszámolót olvashattunk. Kétségtelen, hogy a beszélő elérte célját azzal, amit kimondott. Encolpios asztalszomszédjától kért felvilágosítást a szokatlan esemény láttán-hallatán. A következő választ kapta: „Látod, annak, aki a húst nyiszálja, Nyisszancs a neve. Hát valahányszor ő azt mondja: Nyisszants, ezzel az egyetlen szavával szólítja is és parancsol is neki.” A Searle-féle osztályozás szerint tehát Trimalchio illokúciós aktusa egyszerre asszertív (szólítja) és direktív (parancsol).

Madame Teste férje barátjának írt szemérmes, mégis megdöbbenően nyílt és tárgyilagos levelet; nem kéretlenül, hanem a barát unszolására. Levelében hétszer említette meg valamilyen módon gyóntatótyját, Mosson főtisztelendőt, aki szintén élénken érdeklődött férje viselt dolgai iránt. Azt nem tudjuk, csak sejtethetjük, hogy Monsieur Teste a testi szerelem pillanataiban hogyan nevezte feleségét. Azt viszont

tudjuk, hogy „ha semmi különöset nem kívánt”, akkor az asszony neve Lény, Dolog, némelykor Oázis. „Majdnem mindig aszerint nevez meg, amit éppen akar tőlem. Magában véve a név, amit nekem ad, egyetlen szóval megérteti velem, mit várjak tőle, vagy mi a teendőm.” Searle taxonómiája szerint tehát Teste úr minden egyes illokúciós aktusa egyszerre deklaratív (*nevet ad*), asszertív (*szóltítja*), direktív (*parancsol*), expresszív (*kifejezi lelkiállapotát*) és kommisszív (*elkötelezi magát valaminek a megtételére*) is egyben. Ha nem tévedünk, akkor Monsieur Teste – a searle-i tipológia értelmében – ötöt ütött egy csapásra.

A hagyományos, a *genus proximum* és a *differentia specifica* elvén nyugvó, szubszumáló tipológiák ezt nem engedik meg: az osztályozandó dolog vagy jelenség vagy ide tartozik, vagy oda. Searle (és Austin) taxonómiája nem ilyen, ami módszertani értelemben nem okoz gondot, de egyértelműen jelzi az illokúciós tipológiák alkalmazhatóságának határait.

Irodalom

- Austin, John: How To Do Things with Words. Eds. J. O. Urmson & Marina Sbisa. Oxford: Clarendon 1962. Tettén ért szavak. Fordította Pléh Csaba. Bp.: Akadémiai 1990.
- Bertha Franciska: „Hogy hívnak?” Névtani Értesítő 15, 1993: 60–63.
- Fehértói Katalin: „Árpád-kori közszoói eredetű személyneveinkről”. Magyar Nyelvőr 121(1997). 1: 71–75.
- Hajdú Mihály: Általános és magyar névtan. Bp.: Osiris 2003.
- Kálmán C. György: „Név és beszédaktus”. Helikon 38(1992)3–4: 474–477.
- Kicsi Sándor András: Szószemantika. Bp.: TINTA 2007.
- Kovalovszky Miklós: Az irodalmi névadás. Bp., 1934. (Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 34.) Részletek, in: Helikon 38(1992)3–4: 504–522.
- Pais Dezső: „Régi személynevek jelentéstana”. Magyar Nyelv 18(1922) 93–100.
- Pais Dezső: „A névvonatköztetés jelentősége és némi iránymutatás annak alkalmazásával kapcsolatban”. In: Pais Dezső–Mikešy Sándor (szerk.): Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság névtudományi konferenciája 1958. Bp.: Akadémiai 1960. 98–105.
- Petronius: Trimalchio lakomája. Fordította Révay József. Bp.: Európa 1977.
- Reider Ernő et al.: Katonai alapismeretek. Bp.: OKKER, 2005.
- Schott, Ben: Schott’s Food & Drink Miscellany. London: Bloomsbury 2003.
- Searle, John R.: Elme, nyelv és társadalom. A való világ filozófiája. Fordította Kertész Balázs. Bp.: Vince 2000.
- Szili Katalin: Tetté vált szavak. A beszédaktusok elmélete és gyakorlata. Bp.: Tinta 2004.
- Valéry, Paul: „Émilie Teste levele”. Fordította Gyergyai Albert. In: Gyergyai Albert, szerk.: Ima az Akropoliszon. A francia esszé klasszikusai. Bp.: Európa 1977: 555–568.

KICSI SÁNDOR ANDRÁS

A tetszik ige vonzatkeretéről

A hazai transzformációs szintaxis keretében az 1980-as években a mondatok topic–comment szerkezetét kutatták elsősorban. E vizsgálódások egy szakaszának lezárásakor Komlósy András állította fel a „szabályos”, a „hangsúlykerülő” és a „hangsúlykérő” igék csoportjait (1989). A hangsúlykérő igék közös szemantikai tulajdonságaira felfigyelve megállapította, hogy „a magyarban is elkülönül valamilyen módon a többi igétől a más nyelvekben is sajátosan viselkedő, többnyire a verba sentiendi köré csoportosítható igeosztály” (1989: 181).

Komlósy az igék szórendje mellett bővítménykeretüket is vizsgálta, s a hangsúlykérő igék több alcsoportja között említette a „valakinek valami” bővítménykerettel járó *tetszik*, *árt*, *használ*, *hiányzik*, *derogál* igéket (1989: 179), amely igeosztályról, más megközelítésben vonzatszótarunk is megemlékezett (Sass et al. 2010: 306–7). Az említett igeosztály azonban továbbra is pontos kijelölésre vár, például se Komlósy, se Sass Bálinték nem említették az *imponál* igét. További tesztelési lehetőség a perfektáló (befejezettséget kifejező) *meg* igekötővel való kapcsolhatóság: van *megtetszik*, *megárt*, nincs **meghasznál*, **meghiányzik*, **megderogál*, **megimponál*.

A *nekem tetszik* és *kedvelem* kifejezés pár hasonló jelentését, ám eltérő vonzatkeretét magyarázni az elméleti nyelvészet feladata. Részben azonban már a nyelv-művelés területéhez tartozik annak elemzése, hogy miként felel meg a *kedvelem* (és részben a *nekem tetszik*, sőt *szeretem*) kifejezésnek az alacsonyabb stílusrétegekben, valamilyen értelemben romlott, szleng felé tartó nyelvváltozatokban elemi erővel előtörő *bírom / csipem / szúrom / védem / pártolom*. Nem véletlen, hogy már az internet világából érkező angol jövevényszó *lájkol* („tetszést nyilvánít, kedvel”) is tranzitív ige.

Az alanyválasztás elveit, szóspecifikus természetének tanulmányozását napirendre tűző, Charles J. Fillmore által kezdeményezett esetgrammatika kedves példamondatait az experienst kifejező igék, szerkezetek. Az angolban a magyar *A szemlélőnek tetszett a könyv* mondat fordítására, kifejezésére két alapvető lehetőség is adódik: *The reviewer liked the book* és *The book pleased the reviewer*. További lehetőség például, további vonzatkerettel: *The book appealed to the reviewer*. A *like* és *please* igék viselkedése magának Fillmore-nak is kedves példája volt (2003: 55, 69). Mindenesetre az angol és a magyar nyelv különböző szintaktikai lehetőségekkel él az experienst (a példában a szemlélő) és a stimulus (a példában a könyv) kifejezésére. Az experienst és a stimulust alanyul vevő igék tipológiai elemzésének kiindulópontja újabban is az angol nyelv, amelyben a *like* az experienst, a *please* a stimulust választja alanyul (például Talmy 2007: 136). Az 1960-as években Tadeusz Milewski lengyel nyelvész tipológiája helyezett különös hangsúlyt az experienst eltérő kifejezésének módzataira (például Milewski 1967).

Még az esetgrammatika keretében Edward L. Blansitt (1978: 322–3) három nyelvtípust (pontosabban három igei kerettípust) különböztetett meg a magyar

tetszik ige megfelelői tekintetében: (1) az *experienst* a jelöletlen alany fejezi ki, a stimulust megjelölt tárgy (angol *to like*, szuahéli *kupenda*, német *mögen*, walesi *hoffi*, tarahumara *mewe*); (2) az *experienst* jelölő szó datívuszban áll, a stimulust jelölő jelöletlen alany (magyar *tetszik*, spanyol *gustar*, német *gefallen*, olasz *piacere*); (3) az *experienst* jelölő szó jelöletlen alany, a stimulust jelölő ablatívuszba kerül (finn *pitää*, portugál *gostar*, holland *houden*). Az ablatívusz itt a kiindulópont esetét jelöli, s a finn példában előforduló elatívusz ezért sorolható ide. Blansitt példái közül a német nyelv két igéje, a *mögen* és a *gefallen* két különböző vonzatkerettel jár, s eltérő viselkedésük kiderül Bernhard Engelen német vonzatszótárából is (előbbire 1975, 2: 78, utóbbira 1978, 2: 42).

Az I.G. Miloslavskij által behatóan elemzett orosz *nravit's'a* (1978), a Maurice Gross által tanulmányozott francia, az *experienst* kifejezésére *à* prepozícióval járó *convenir* és *plaire* (1975: 273, 276), a román *plăcea* vonzataikat tekintve Blansitt datívuszos csoportjába tartoznak. Idevágó példa még, hogy az angolban egykor *Me like oysters* volt a mai *I like oysters* 'Kedvelem az osztrigát' megfelelője, s a vonzatváltást bizonyos jelentésváltozás is kísérte (Jespersen 1924: 160, Fillmore 2003: 179).

Irodalom

- Blansitt, Edward L. 1978. Stimulus as a semantic role. In: Werner Abraham, ed.: Valence, Semantic Case, and Grammatical Relations. John Benjamins, Amsterdam 311–325.
- Engelen, Bernhard 1975. Untersuchungen zu Satzbauplan und Wortfeld in der geschriebenen deutschen Sprache der Gegenwart 1–2. Max Hueber, München
- Fillmore, Charles J. 2003. Form and Meaning in Language. Volume 1: Papers on Semantic Roles. Center for the Study of Language and Information, Stanford, Cal.
- Gross, Maurice 1975. Méthodes en syntaxe. Régime des constructions complétives. Hermann, Paris
- Jespersen, Otto 1924. The Philosophy of Grammar. George Allen & Unwin, London
- Komlósy András 1989. Fókuszban az igék. Általános Nyelvészeti Tanulmányok 17: 171–182.
- Milewski, Tadeusz 1967. Études typologiques sur les langues indigènes de l'Amérique. – Typological Studies on the American Indian Languages. PWN, Krakow
- Miloslavskij, I. G. 1978. Kakomu zalogu prinadležit glagol *nravit's'a*? In: V. S. Xrakovskij, red.: Problemy teorii grammatičeskogo zaloga. Nauka, Leningrad 208–213.
- Sass Bálint et al. 2010. Magyar igei szerkezetek. Tinta Könyvkiadó, Bp.
- Talmy, Leonard 2007. Lexical typologies. In: Timothy Shopen, ed.: Language Typology and Syntactic Description. Second Edition. Volume III: Grammatical Categories and the Lexicon. Cambridge University Press, Cambridge 66–168.

Végh Edit

képzőművész

Végh Editről első látásra kiderül, hogy művész. Egész habitusa erről árulkodik. Külső megjelenése, haja színe, a ruhatára, a modora, egész egyedi jelensége ezt harsogja a kiállításokon, ahol rendszeresen találkozunk vele.

Végh Edit sokoldalú művész. Legjelentősebb sikereit az úgynevezett babakészítésben érte el. 1994 óta „babázik”. A babakészítés szót jobb híján használom, ugyanis magam és a szakma is inkább nevezi az ő alkotásait textilszobroknak, mint babáknak.

1997-től kiállító művész. Budapesten, vidéken és külföldön, egyéni és csoportos kiállításokon mérettette meg magát. Kiállításai voltak Szabadkán, Bécsben és Pozsonyban.

2012-ben egyórás műsort készítettek vele az ATV-ben, ahol bemutatták számos munkáját.

2013-ban tizenhárom japán babakészítő kiállítására hívták meg kiállítani, őt magyar babakészítővel együtt, a Budapest Galéria Lajos utcai múzeumába.

2014-ben Győrött, az ORSZÁGOS BABAKÉSZÍTÉSI VERSENY I. DÍJÁT nyerte az önálló tervezésű és kivitelezésű baba kategóriában.

Kollázst 2018 augusztusában kezdett készíteni, a Kvasznay Gulyás Margit emlékére megrendezett kollázstáborban, ami azóta ugyanilyen néven kollázsműhellyé alakult, ennek Végh Edit férjével, Végh Péterrel együtt alapító tagja.

Már ez év novemberére elkészült első jelentős kollázs-kollekciója, amelyet önálló kiállításon mutatott be az Erdei Éva Galériában, Csepelen. Sipos Endre művészetfilozófus megnyitó beszédében igen nagyra értékelte Végh Edit egyedi teljesítményét.

2019 áprilisában, szintén Csepelen, a Szabó Magda Közösségi Térben férjével együtt mutatták be legújabb kollázsaikat. A művész házaspár kiállítását ezúttal is Sipos Endre művészetfilozófus méltatta.

Végh Edit és Végh Péter Csepel ismert és elismert művészei.

Alapító tagjai a húszéves Csepeli Alkotó Fórumnak, aktív részesei a csepeli művészeti közéletnek.

Erdei Kvasznay Éva

Díva

Végh Edit

képzőművész

Végh Editről első látásra kiderül, hogy művész. Egész habitusa erről árulkodik. Külső megjelenése, haja színe, a ruhatára, a modora, egész egyedi jelensége ezt harsogja a kiállításokon, ahol rendszeresen találkozunk vele.

Végh Edit sokoldalú művész. Legjelentősebb sikereit az úgynevezett babakészítésben érte el. 1994 óta „babázik”. A babakészítés szót jobb híján használom, ugyanis magam és a szakma is inkább nevezi az ő alkotásait textilszobroknak, mint babáknak.

1997-től kiállító művész. Budapesten, vidéken és külföldön, egyéni és csoportos kiállításokon mérettette meg magát. Kiállításai voltak Szabadkán, Bécsben és Pozsonyban.

2012-ben egyórás műsort készítettek vele az ATV-ben, ahol bemutatták számos munkáját.

2013-ban tizenhárom japán babakészítő kiállítására hívták meg kiállítani, őt magyar babakészítővel együtt, a Budapest Galéria Lajos utcai múzeumába.

2014-ben Győrött, az ORSZÁGOS BABAKÉSZÍTÉSI VERSENY I. DÍJÁT nyerte az önálló tervezésű és kivitelezésű baba kategóriában.

Kollázst 2018 augusztusában kezdett készíteni, a Kvasznay Gulyás Margit emlékére megrendezett kollázstáborban, ami azóta ugyanilyen néven kollázsműhellyé alakult, ennek Végh Edit férjével, Végh Péterrel együtt alapító tagja.

Már ez év novemberére elkészült első jelentős kollázs-kollekciója, amelyet önálló kiállításon mutatott be az Erdei Éva Galériában, Csepelen. Sipos Endre művészetfilozófus megnyitó beszédében igen nagyra értékelte Végh Edit egyedi teljesítményét.

2019 áprilisában, szintén Csepelen, a Szabó Magda Közösségi Térben férjével együtt mutatták be legújabb kollázsaikat. A művész házaspár kiállítását ezúttal is Sipos Endre művészetfilozófus méltatta.

Végh Edit és Végh Péter Csepel ismert és elismert művészei.

Alapító tagjai a húszéves Csepeli Alkotó Fórumnak, aktív részesei a csepeli művészeti közéletnek.

Erdei Kvasznay Éva

Díva

Piroska

Szent Margit

Piroska

Szent Margit

Első szerelem

Jin-Jang

Első szerelem

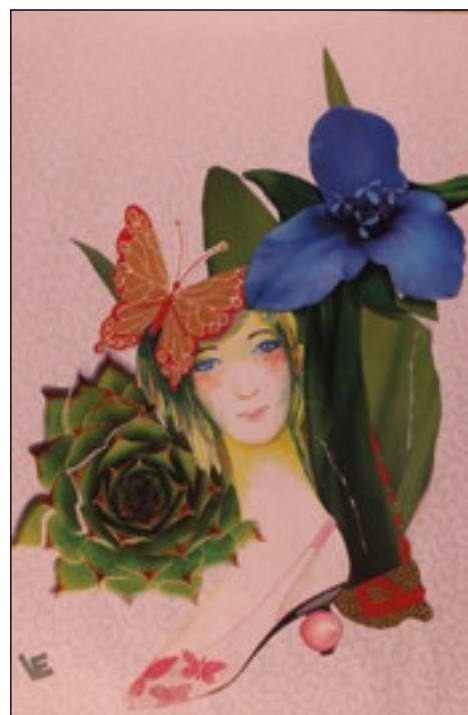
Jin-Jang

Bukott angyal

Békakirályfi

Tavaszi

Igéző

Bukott angyal

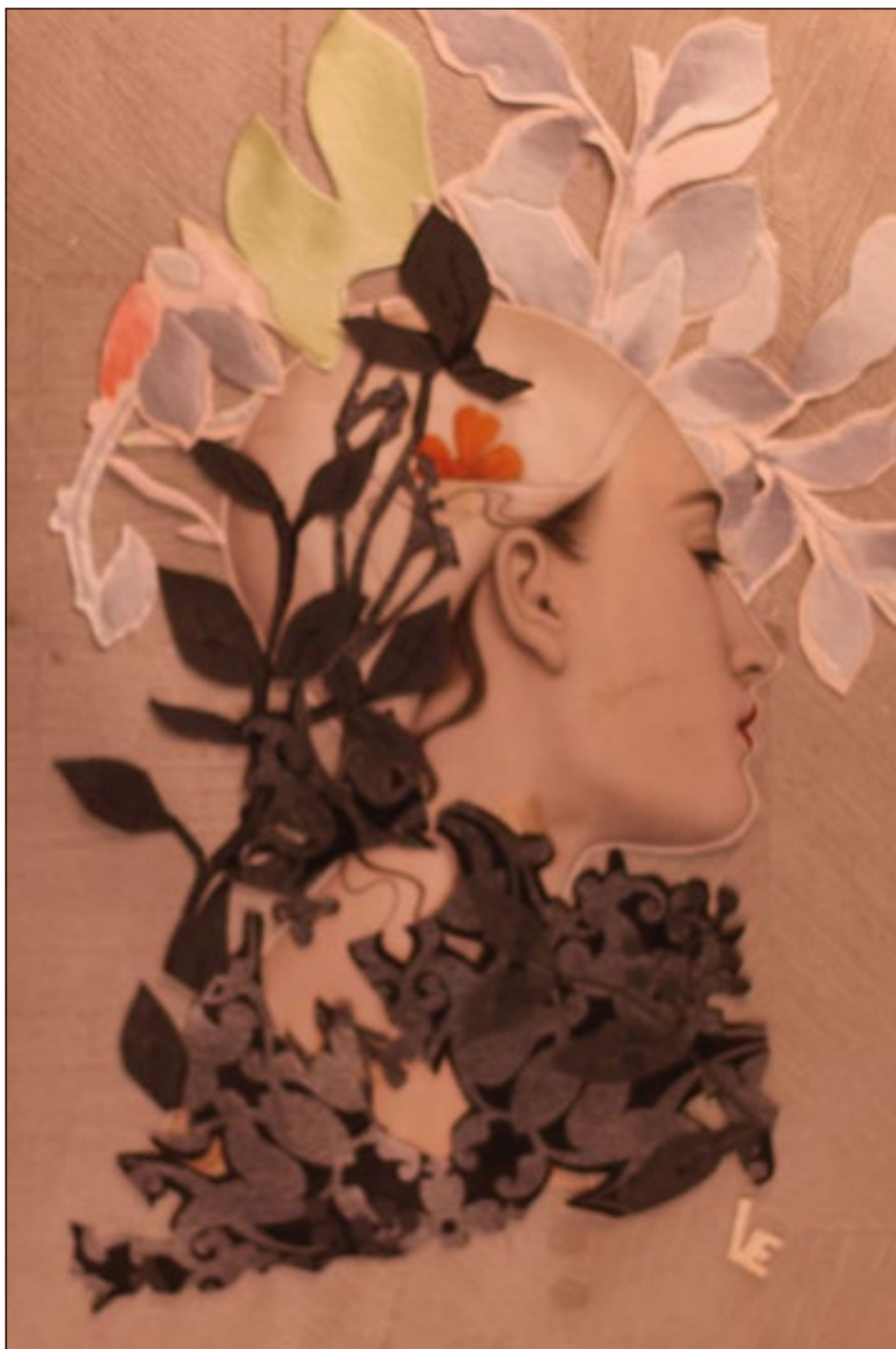
Békakirályfi

Tavaszi

Igéző

Csipkerózsika

POMOGÁTS BÉLA

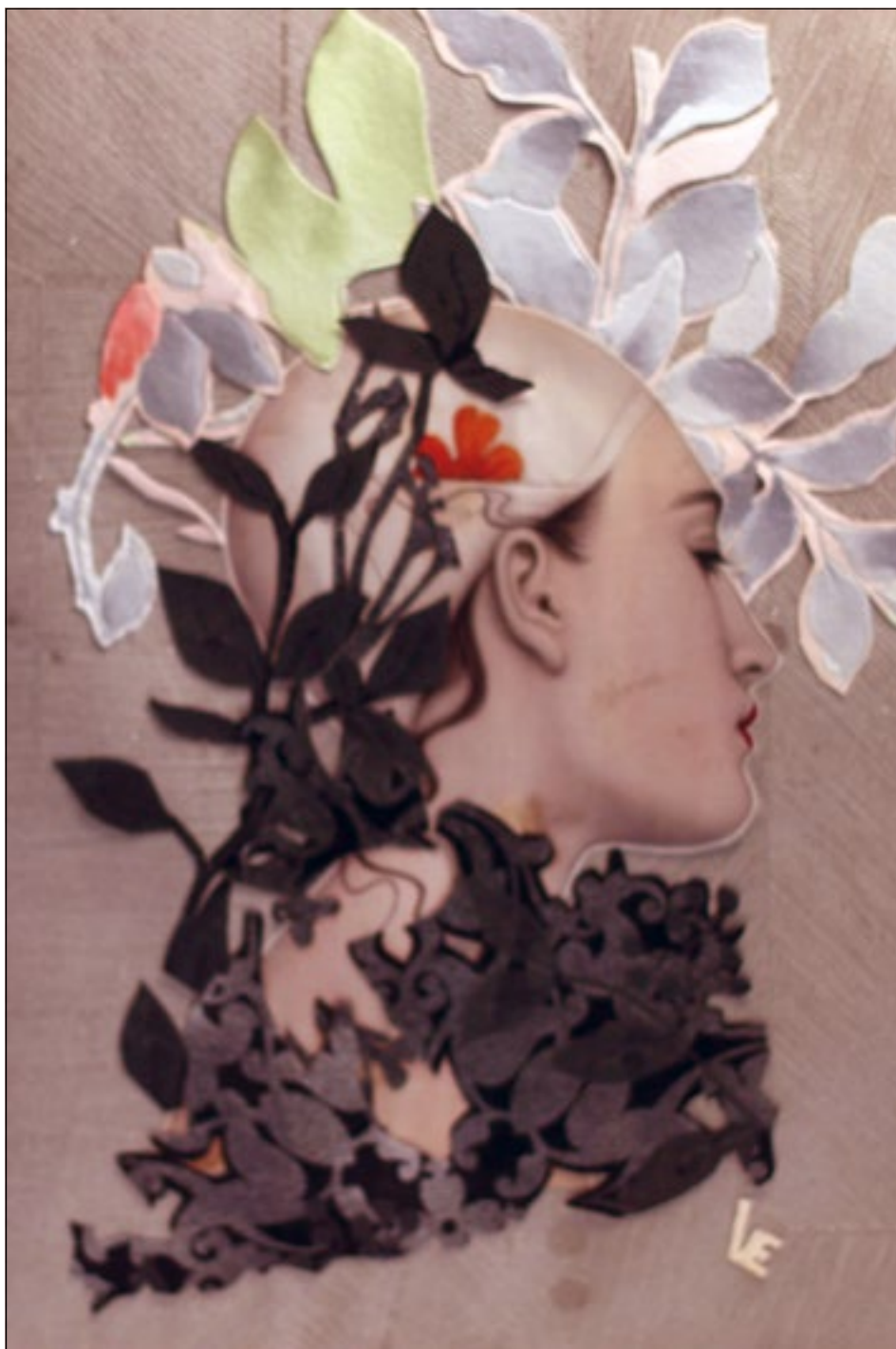
Erdélyi magyar tragédia

Szilágyi Domokos tragikus élete és költészete

Az erdélyi magyar költők emberi sorsában nemegyszer öltött alakot a huszadik század kelet-európai írástudóinak életét felforgató, munkásságát sötét színekkel megjelölő tragédia: a kíméletlen történelem olyan próbák elé állította őket, amelyek, igaz, költészetüknek drámai karaktert adtak, életüket viszont kegyetlen módon felforgatták, megtagadva tőlük nemcsak a külső nyugalmat, hanem a lelki békét is. Ilyen tragikus költői sors jutott osztályrészül Szilágyi Domokosnak is, aki pedig (az utókor ezt bizvást kijelentheti) Dsida Jenő, Jékely Zoltán, később Kányádi Sándor, Páskándi Géza és Kovács András Ferenc mellett az erdélyi magyar költészet leginkább számontartott tehetségei közé tartozott. Személyes sorsában lett a történelem jobb sorsra érdemes áldozata. Részvétet érdemlő életét az zilálta szét, hogy engedve a gonosz kényszernek, vállalta az együttműködést a diktatúra titkosszolgálatával, és az teljesítette be, hogy végül önvádak által gyötörve önként utasította el az életet. Költészetén mindez tragikus nyomot hagyott, munkásságának értékét és őszinteségét azonban mindez alig érintette: valójában a zsarnoki uralom áldozatai között van a helye.

Máskülönben még vizsgálni kell és érdemes, hogy együttműködése a román titkosszolgálattal mennyire veszélyeztette mások szabadságát és életét. 1976 novemberében bekövetkezett (és akkor megmagyarázhatatlannak tetsző) váratlan halála az egész magyar nyelvterületen nagy megdöbbenést okozott. Az öngyilkosság háttérben álló rendőrségi kapcsolat csak néhány esztendővel a bukaresti rendszerváltozás után derült ki, mindez viták keresztjébe állította költészetét. Munkásságának irodalmi értékét mindazonáltal senki sem vonta kétségbe, mértékadó vélemények szerint (ezeket magam is osztom) inkább a diktatúra áldozata, mint kollaboránsa volt.

Költészete az avantgárd vonzásában indult: a teljesebb emberi élet vágyát fejezte ki, nem tudott megbékélni a szürke köznapokkal, megvetette a kispolgári élet látszólagos biztonságát. Inkább vállalta a drámai összecsapásokat, a huszadik század személyes és közösségi konfliktusainak következetes végiggondolását. Mindent akarása és teljességvágya következtében „örökös újrakezdésnek” tekintette saját életét, a világtól azt várta, hogy „egyszer oly burjánzó képzelettel látna a boldogság-csiholáshoz, mint / ahogy eddig a szenvedéseket gyártotta” (*Hármas-vers*). Ő maga mindenestre működésbe hozta „burjánzó képzeletét”, az avantgárd jövőlátomásaihoz hasonló lendülettel várta a humánus végső diadalát. Valójában a „klasszikus” avantgárd: a fiatal Eluard, Majakovszkij és Kassák jövőbe sugárzó derűje fénylett első verseiben.

Csipkerózsika

POMOGÁTS BÉLA

Erdélyi magyar tragédia

Szilágyi Domokos tragikus élete és költészete

Az erdélyi magyar költők emberi sorsában nemegyszer öltött alakot a huszadik század kelet-európai írástudóinak életét felforgató, munkásságát sötét színekkel megjelölő tragédia: a kíméletlen történelem olyan próbák elé állította őket, amelyek, igaz, költészetüknek drámai karaktert adtak, életüket viszont kegyetlen módon felforgatták, megtagadva tőlük nemcsak a külső nyugalmat, hanem a lelki békét is. Ilyen tragikus költői sors jutott osztályrészül Szilágyi Domokosnak is, aki pedig (az utókor ezt bizvást kijelentheti) Dsida Jenő, Jékely Zoltán, később Kányádi Sándor, Páskándi Géza és Kovács András Ferenc mellett az erdélyi magyar költészet leginkább számontartott tehetségei közé tartozott. Személyes sorsában lett a történelem jobb sorsra érdemes áldozata. Részvétet érdemlő életét az zilálta szét, hogy engedve a gonosz kényszernek, vállalta az együttműködést a diktatúra titkosszolgálatával, és az teljesítette be, hogy végül önvádak által gyötörve önként utasította el az életet. Költészetén mindez tragikus nyomot hagyott, munkásságának értékét és őszinteségét azonban mindez alig érintette: valójában a zsarnoki uralom áldozatai között van a helye.

Máskülönben még vizsgálni kell és érdemes, hogy együttműködése a román titkosszolgálattal mennyire veszélyeztette mások szabadságát és életét. 1976 novemberében bekövetkezett (és akkor megmagyarázhatatlannak tetsző) váratlan halála az egész magyar nyelvterületen nagy megdöbbenést okozott. Az öngyilkosság háttérében álló rendőrségi kapcsolat csak néhány esztendővel a bukaresti rendszerváltás után derült ki, mindez viták keresztjébe állította költészetét. Munkásságának irodalmi értékét mindazonáltal senki sem vonta kétségbe, mértékadó vélemények szerint (ezeket magam is osztom) inkább a diktatúra áldozata, mint kollaboránsa volt.

Költészete az avantgárd vonzásában indult: a teljesebb emberi élet vágyát fejezte ki, nem tudott megbékélni a szürke köznapokkal, megvetette a kispolgári élet látszólagos biztonságát. Inkább vállalta a drámai összecsapásokat, a huszadik század személyes és közösségi konfliktusainak következetes végiggondolását. Mindent akarása és teljességvágya következtében „örökös újrakezdésnek” tekintette saját életét, a világtól azt várta, hogy „egyszer oly burjánzó képzelettel látna a boldogság-csiholáshoz, mint / ahogy eddig a szenvedéseket gyártotta” (*Hármas-vers*). Ő maga mindenesetre működésbe hozta „burjánzó képzeletét”, az avantgárd jövőlátomásaihoz hasonló lendülettel várta a humánus végső diadalát. Valójában a „klasszikus” avantgárd: a fiatal Eluard, Majakovszkij és Kassák jövőbe sugárzó derűje fénylett első verseiben.

A „klasszikus” avantgárd technikai érdeklődése, a gépi csodáktól eredő ámulata is feltetszett, elsősorban a repülés öröme, az a lelkesítő élmény, hogy a gépi civilizáció végre megszünteti a távolságot nemzetek, kultúrák és emberek között. A repülőgép Szilágyi költői világában a jövőbe teljesedő civilizáció büszke jelképe lett. Az avantgárd nyugtalansága (nemcsak a szabad forma, a vakmerő szóképek, hanem mindenekelőtt az a lázas és nyugtalan költői érdeklődés, vállalkozó kedv, szenvedély, amely a látásmódot és a magatartást határozta meg) merőben új jelenség volt az erdélyi magyar költészetben a hatvanas évek elején. Az avantgárdnak azonban voltak hagyományai a húszas évek költészetében: Bartalis János lázas természetkultusza, Szentimrei Jenő szociális nyugtalansága, a fiatal Szemlér Ferenc nagyvárosi expresszionizmusa és a fiatal Méliusz József lendületes költői retorikája alapozta meg ezeket a hagyományokat. Évtizedek távlatából az ő türelmetlen jövővárásuk és indulatos lázadásuk kelt új életre Szilágyi Domokos, Páskándi Géza és Lászlóffy Aladár verseiben.

A humánus ereje

A jövőt birtokolni vágyó szenvedély csupán ellentmondásos érzés lehetett, a tragikus élmények újra meg újra beárnyékkolták az ódákat és himnuszokat. Szilágyi Domokos költészetében mindinkább korunk alapvető élménye s ennek nyomán korszerűbb poétikája hatott: a küzdelmes szintézis igénye, amely egymásnak feszülő erőkből próbál rendet teremteni. Őszintén beszélt a kiábrándító tapasztalatokról, mégis reménykedett a humánus erejében. Költészetében az a művészi igény és az a poétika, mondhatnám, az a morális igényesség kapott hangot, amelyet Bartók Béla neve jelez. Bartók a magyar költészet egész újabb rendjére hatott, Juhász Ferentől és Nagy Lászlótól Ágh Istvánig és az erdélyi Szilágyi Domokosig. A kolozsvári költő is felismerte, hogy a ma élő ember más viszonyban van a világgal, mint a „klasszikus” avantgárd költője volt fél évszázaddal korábban, idegtépő tapasztalatok előtt. Hogy ez a viszony kényszerűen ellentmondásosabb, feszültebb, nyugtalnabb; magában foglalja a gyász, a fájdalom, a csalódás, a kételkedés, a szorongás mozzanatait.

Másokhoz hasonlóan ő is Bartókban látta ennek az új művészi magatartásnak és poétikának a mesterét. Egyszerűs mind a küzdelem etikája, a nyugtalanságokból épült nyugalom mellett tett hitet. *Bartók Amerikában* című versét idézem: „Kerseres és hosszú az út a léttől a megismerésig, a megismeréstől a fölismerésig. / A megismerés üdvözítő módja nem a megfogalmazás, hanem a teremtés. / A fölismerés a küzdelem. / Így születik a nyugalom: nyugtalanságok egyensúlya.”

A nyugtalanságok egyensúlyának elvére épült költői magatartás és poétika természetes módon teljesedett ki abban a lelkiállapotban és a belőle következő költői magatartásban, amelyet Szilágyi Domokos „láznak” nevezett. A korlátozott, meg nem ismételt emberi életből egyetlen szenvedélyes küzdelem lett; küzdelem, amely az ontológiai és történelmi értelemben egyaránt szűkre szabott

emberi létezés korlátait szerette volna szétfeszíteni. „Bepörölni a létet az elmúlásért” – mondta a költő mintegy „munkatervét” megjelölve. E perlekedő, küzdő és lázadó vállalkozás öltött alakot szimfonikus költeményeiben; először *A láz enciklopédiájában*, majd *Búcsú a trópusoktól* (1969) című kötet nagyívű, összegző költői műveiben: a *Haláltánc-szvitben*, a *Kényszerleszállásban*, a *Napfordulóban*, a *Hogyan írjunk* című versben, az *Ez a nyár* enciklopédikus szerkezetében.

Búcsú a trópusoktól

A személyes összegzés, egyszerűs mind a szinte kegyetlen önvizsgálattal járó személyes számvetés igénye öltött alakot a *Búcsú a trópusoktól* című kötet belső, lelki drámákról árulkodó költeményeiben, mindenekelőtt az *Ez a nyár* című összegző költeményben. Ez a költői önvizsgálatot az ironia eszközeivel végezte el, ugyanakkor a feltetsző sötét történelemfilozófiai látóhatárt aktuális világpolitikai tapasztalatok, nevezetesen az 1968. augusztusi csehszlovákiai szovjet invázió szabta meg, amely általánosságban azt tanúsította a korábban még bizakodó kelet-közép-európai értelmiség előtt, hogy a kommunista rendszert belülről nem lehet megváltoztatni, a belső „demokratizálódásnak” igazából nincsenek esélyei. Hosszasan lehetne idézni azokból az írói-költői vallomásokból, amelyek a diktatórikus társadalmi berendezkedés belső reformjának végső lehetetlenségéről tettek bizonyosságot: a diktatúrát nem lehetett reformokkal „emberszabásúvá” tenni, le kellett győzni, fel kellett számolni, minél radikálisabban, annál célravezetőbb.

Az *Ez a nyár* című költeményben kifejezett világképet mindezzel együtt természetesen a romániai politikai rendszer reformképtelenségének tapasztalata is befolyásolta, minthogy a prágai „olvasás” elfojtására reagáló bukaresti, mindenekelőtt taktikai jellegű engedmények is csakhamar felfedték valódi természetüket, és a romániai zsarnokság által gyakorolt politika legfeljebb néhány nyugat-európai és amerikai (teljességgel naivnak bizonyult) politikai elemző mérlegén kapott pozitív megítélést, a gyakorlat próbája egyre ijesztőbbnek bizonyult.

A *Búcsú a trópusoktól* című kötet verseit (miként *A láz enciklopédiája* című kötet verseit is) egyszerre jellemezte a tragikus érzés és az ironikus kifejezés: a költeményeket átható intellektuális dráma tulajdonképpen e kettő között zajlik. A drámai ellentmondások egyformán áthatják a költemény „mögöttes” világát, poétikai karakterét és kifejezésmódját. Az *Ez a nyár* például nemcsak a költészet hagyományos szerepének ironikus elutasítását mutatja, hanem ennek a tradicionális (tehát közösségi, nemzeti) szerepnek a vállalását is, ugyanakkor arra is utal, hogy e szerepvállalásnak milyen kockázatosak a következményei. A költészet hagyományos moráljának az elfogadása ugyanis általában hiábavaló küzdelmekkel, a személyiség elmagányosodásával járhat együtt.

A költeményben mindjobban kibontakozó tragikus szemléletet részben olyan személyes értelmű kijelentések képviselik, amelyek az emberi történelem mindig ismétlődő kudarcaira vonatkoznak, részben olyan irodalmi-irodalomtörténeti

utalások, amelyek a helytállás erkölcsében keresnek erőt. A történelemre vonatkozó kijelentések általában az emberi szabadságküzdelmek kényszerű elbukását hangsúlyozzák (ennek a háttérben lehet megjelölni a hatvannyolcas csehszlovákiai tragédia hatását). A költő „büntetett előéletű történelemről” beszél, például Spartacus keresztre feszített katonáira hivatkozik: „Végig a Via Appia mentén, zsinór-egyenesen, két méterrel a talaj fölött, Spartacus vitézei, feszesen tisztelegve – csupa feszes tisztelgés a test, tisztelgés, Pokolország! Két méterrel a talajszint fölött, légpárnás kínokon, Pokolország!” Az irodalmi és irodalomtörténeti utalások a magyar, illetve az európai irodalom nagy alkotó egyéniségeinek műveit idézik vagy éppen parafrázálják. Így a történelmi visszatekintés, az áldozatok sorsával történő számvetés az *Újtestamentum* szövegét idézi fel: „Ez az én fehérségem amely /meg / tör / ete / tt / tinéktek”.

A nyár eseményeire történő visszautalások máskor a költő Zrínyi Miklós híres jeligéjét – „Sors bona, nihil aliud” – alakítják át: „Jó nyarat, semmi mást”. A szöveg bizonyára a legnagyobb hangsúllyal megszólaló parafrázisa azonban a költemény zárósoraiban található (a várakozás, a „hajnali csatlakozás” mozzanata természetesen Dsida Jenő emlékezetes versére, a *Nagycsütörtökre* utal). Lássuk tehát Szilágyi Domokos sorait:

Ó, ez a nyár, ez a nyár.
Rugóra jár a délibáb,
harangvirág esengve bong,
egy csattanás – kiárad és
lobogva lángol a Mekong,
lassan kezünkhöz szelídül az este, – csitítjuk, el-
tesszük
holnapig,
s a nyarat is emlékezetünkben, kiülünk a közös
mennybolt
alá, s itt
s most és mindörökké, kérges reménnyel, vá-
runk a hajnali
csatlakozásig.

A láz enciklopédiája

Az erdélyi költő a küzdelmes-lázás állapot „enciklopédiáját” alkotta meg ezekben a szimfonikus jellegű költeményekben. Sorra vette a modern ember érzéseit és félelmeit, a köznapok kényszerű rendjéből kitörni próbáló küzdelem változatait és lehetőségeit. E költői szimfóniák: kísérletek a lázas állapot változataival. Szilágyi önmagán végezte a kísérleteket, Szabó Lőrincre emlékeztető bátorsággal és könyörtelenséggel figyelte, elemezte és ábrázolta belső lázait. „...egyetlen

tudományom: az élveboncolás” – jelölte meg munkásságának vezérlő elvét: a fel-tétlen őszinteség magyarázatát. A „megismerés” és a „felismerés” csonttörő küzdelmeiben nem ismert pihenőt, egyezkedést. Mindent a végső következményekig akart végiggondolni, a felismert igazsághoz és úthoz a végsőig ragaszkodott.

Igazsága csorbíthatatlan volt, képzelete, amely felismeréseit érzékletes képekbe öltöztette, szertelen. Bátran, sőt vakmerően élt a rögtönzött logika, a nyelvi ötlet, a váratlan kifejezés eszközeivel. Tehette, hiszen tudós módon, mondhatnók, babitsi vagy elioti tudatossággal ismerte a költészet és a nyelv titkait, lehetőségeit, fortélyait. Kevés „avantgárd költő” ismerte úgy a magyar költői örökséget, mint ő. Ezért lehetett hiteles kísérletező szenvedélye is: szójátékai, nyelvi ötletei, barokkos formái mögött ott állt a klasszikusokon: Balassin, Csokonain, Aranyon, József Attilán, Weöres Sándoron iskolázott költői tapasztalat aranyfedezete.

Hagyomány és kísérletezés szerves egységére is Bartók adott példát, általában a modern zene egy szintézist kereső irányzata. (Szilágyi Domokos világában általában meghatározó szerepe volt a zenének: kivált a preklasszikusoknak és a modernekeknek.) Hogy Németh László merész álma: a „bartóki szintézis” költészetünkben is megvalósult, abban az erdélyi költőnek is elsőrendű szerepe volt. A szürrealisták látomásain, az expresszionisták lendületén nevelkedett verseibe természetes költői gesztussal szötte bele az ősi bájolókat, ráolvasásokat, népi imádságokat, a boszorkányperekre, Bornemisza Péter „ördögi kísérteteire”, a bujdosónótákra utaló szövegeket. „Régi magyarság” és modern költői kísérletezés, folklorizáció és avantgárd természetes egységét tudta kialakítani. Úgy kalandozott a világlíra frissen hódított tartományában, hogy megőrizte mindazt, amit a régi és a népi magyar hagyomány örökített át a nyelvben, a kifejezésben, a hangoltságban a jelen költőire.

A kísérletező költő nemcsak azért alakította a nyelvet és a formát, hogy merőben új képi, grammatikai vagy ritmikai szerkezeteket hozzon létre. Nem pusztán a nyelv zenei vagy festői hatásának megújítását kísérte meg: többnyire új szerepet szánt a költészetnek, pontosabban arra törekedett, hogy a költészet megőrizze eredeti szerepét, amelyet az emberi gondolkodás, érzés és cselekvés alakításában töltött be a primitív ráolvasásoktól a tömegeket mozgósító romantikus harci dalokig. Ez a szerep, ahogy sokan, legnagyobb gondolati hatással Walter Benjamin (*A második császárság Baudelaire-nél* című tanulmányában) megállapította, a modern költészettel, Baudelaire fellépésével alakult át vagy szűnt meg. A modern költő többnyire magányos jelenség, szűk körben hallatja szavát, a kultúra vagy az erkölcs nagy értékeit nem ő közvetíti a tömegek számára, legfeljebb magányosan tiszteli, őrzi és gondozza ezeket az értékeket. A modern költészetben testet öltő humánus értékek kisugárzása ezért nagyon is szűk körű; zárt esztétikai értékek ezek, jelentőségüket többnyire csak a „beavottak”, az „írástudók” ismerik. A modern költő vagy gögösen és gyötrődve vállalja magányát, mindinkább csökkenő szerepét, vagy elszánt kísérletet tesz arra, hogy kitörjön elszigeteltségéből. Mindez Szilágyi Domokos esetében is igaz.

Az avantgárd is ilyen kitörési kísérlet volt: a modern költő a hagyományos esztétikai elvek, szépségismények feladásával próbált új közösségi művészetet teremteni. Ennek a közösségi művészetnek az igénye az avantgárd története során mindig visszatért. A német expresszionisták, az orosz futuristák, a magyar aktivisták, a francia szürrealisták rendre kísérletet tettek azzal, hogy létrehozzák a kollektivitás forradalmi művészetét. Szilágyi Domokos avantgardizmusában és szövegkísérleteiben: a *Búcsú a trópusoktól* verseiben is a kitörés vágya, egy új költői magatartás és egy új poétika megteremtésének igénye érvényesült.

Valóban új költői magatartás, amely a hagyományos esztétikummal radikálisan szakítva kereste a költészet jelenkori hivatását. Szilágyi Domokos nem „szép” és „formás” verseket akart írni, nem „vallomásos lírát” akart létrehozni, arra törekedett, hogy minél pontosabban fogalmazza meg helyzetét, közérzetét, és minél pontosabban írja le magának a költészetnek megváltozott szerepét, alakuló lehetőségeit. Ezért elsődleges szerepet a szerkezetnek adott: grammatikai és lexikai alakatokkal dolgozott, az egymástól függetlenül született szövegeket is nagyobb kompozícióba rendezte, hogy mintegy végsőkig feszített rendben fejezzék ki az ösztönös érzések, tapasztalatok és felismerések egymást átszövő halmazait. Nem szóképekkel, metaforákkal és jelzőkkel akart hatást elérni, hanem szerkezeteivel, amelyekben az „idegen” szövegnek éppen olyan helye és szerepe lehetett, mint a saját invencióinak.

Ezért vett kihívó módon „búcsút a trópusoktól”: a szóképektől, a lírai vers hagyományos eszközeitől, és például tipográfiai megoldásokból építette fel a költeményt. A szerkesztett vers alkotóelemei különös feszültségbe kerültek, a felhasznált szövegeket ironikus idézőjelek különítették el a költő „saját” szövegeitől. A saját és az idegen szöveg parafrázálta egymást, és ennek a parafrázisnak gyakran ironikus értelme volt. Szilágyi Domokos arra tett kísérletet, hogy másfajta, talán erőteljesebb kihívást, vonzást és evokációt jelentő költészetet állítson a régi helyére. Ezért mindegyre iróniával „idegenítette el” a költészet hagyományos eljárásait, technikáit és fogásait. Az irónia, korunkban legalábbis, ezt számos költői mű igazolja az angol T. S. Eliottól a magyar Vas Istvánig vagy éppen az erdélyi Méliusz Józsefig, gyakran jelenti a moralista öltözetét. Védőruhát azok ellen az erős sokkhatások ellen, melyek az érzékeny költői tudatot és lelkiismeretet érik és veszélyeztetik.

Költői búcsú

A moralista a költészet áthangolását ígerte: az irónia ezt segítette elő. A művész magát a költészetet akarta közelebb vinni a köznapi léthez, visszavívni készült a lírikus régi szerepét, amelyet a modern civilizáció úgyszólván felszámolt. Az iróniával védett morál azonban, úgy tetszik, védtelennek bizonyult a lélek eredendő szorongásával szemben, amelyet újra meg újra felidéztek a történelmi létben szerzett tapasztalatok, nevezetesen a kisebbségi létben szerzett, mind nehezebben elviselhető tapasztalatok. Természetesen ennek a szorongásnak az elhatalmasodását

okozta a költő személyes drámája, az, hogy nem tudta összeegyeztetni a költészetben nélkülözhetetlen őszinteséget azzal az „élethazugsággal”, amelyre rákényszerült. Mindez idővel felmorzsolta azt a lelki tartást, amelyre a moralista költőnek szüksége volt, amelynek az alkotó személyiség identitását meg kellett volna alapoznia és meg kellett volna védenie. Az ironikus moralista nagy vállalkozásokba fogott, a szkeptikus bölcselő azonban mind többet és mind keservebben vívódott a pusztulás kísérteteivel. Életében megjelent utolsó kötete: a *Felezőidő* 1974-ben már csak ezekkel a kísértetekkel küzdött, őket idézte, velük egyezkedett. „Hagyj magamba belémhalni” – szolt a *Belémhalni*, „Bezárattam, be örökre, / földi halálos körökbe, / elmúlás, fogadj örökbe” – zakatoltak a *Pogány zsoldárok* sorai.

Ahogy megsokasodtak a búcsúversek, a rekviemek, a siratók, úgy vált mind zengőbbé és dallamosabbá a nyelv és a forma. Szilágyi Domokos, aki korábban a költészet hagyományos díszitől búcsúzott, most a világtól s az élettől búcsúzva olyan zengéssel keltette új életre ezeket a díszeket, a „trópusokat” és a muzsikát, mint korábban talán soha. A régi magyar költészet vagy a nyugatos líra eléggikusan fájdalmas hangzását szolgáltatta meg, tiszta és telt zenei hangokon. Ekkor teljesedtek ki költészetében a hagyományos folklorizáció poétikai lehetőségei is, olyan versekre gondolok, mint a *Vád*, a *Virágének*, a *Pogány zsoldárok*, az 1974-ben közreadott *Felezőidő* versei, illetve *Az ég, az ég* című ciklusba rendezett hátrahagyott költemények. A *Megvert az Isten* című verset idézem közülük, ebben a költeményében mintha sorsának nagy titkáról is vallana: „Függök a légben, / ég s föld közt – / választhaték vón jobb / időközt, / Mindegy. Hisz nem én / választék. / Legfönnebb, hogy nincs / választék / hajamban – ez is / valami. / Ki tud mindent megvallani? / Ki tud mindent meg- / hallani? / Vagyok. És ez is / valami.” Ezek a versek a költészet és a népköltészet ősi zenéjét hozták vissza, mintha a költő a dallamban, a harmóniában keresett volna vigasztalódást. Ezt azonban ott sem találhatta meg: önkéntes halála nemcsak a személyes tragédiára utalt, a modern költészet, a modern magyar költészet és mindenekelőtt a modern erdélyi magyar költészet tragikus tapasztalataira is.

Dunatükör

Irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat

Főszerkesztő P. Papp Zoltán

A szerkesztőség tagjai:

Kovács Ildikó (szöveggondozás)

Szondi Bence (tördelés)

Erdei Éva (képzőművészet)

A szerkesztőség címe: 1213 Budapest, Fácános utca 8.

Telefon: 420 7346

E-mail: dunatukor@freemail.hu

Honlap: <http://dunatukor.fw.hu>

Kiadja Papp Zoltán

1213 Budapest, Fácános utca 8.

ISSN 1589-0716

Sokszorosítás: Prime Rate Kft., 1044 Budapest, Megyeri út 53.

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt., 1097 Budapest, Táblás u. 32.

Jelen számunk megjelenését támogatta:

Csepeli Városképfő Kft.

